

PROCURATURA
REPUBLICII MOLDOVA

ISSN 2587-3601
E-ISSN 2587-361X

REVISTA PROCURATURII Republicii Moldova

Nr. 4/2019

ÎN REVISTĂ:

- Editorial
- Actualitatea în Procuratură
- Pagina organelor de autoadministrare a procurorilor
- Studii – Articole – Discuții – Comentarii – Analize – Sinteze – Opinii – Cercetări

REVISTA
PROCURATURII
Republicii Moldova

Nr. 4/2019

COLEGIUL ȘTIINȚIFIC:

Alexandr STOIANOGLO – Procuror General

Ruslan POPOV – Adjunct al Procurorului General

Iurie PEREVOZNIC – Adjunct al Procurorului General

Ion GUCEAC – doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician

Vitalie STATI – doctor în drept, conferențiar universitar

Igor DOLEA – doctor habilitat în drept

Adriana EȘANU – doctor în drept, conferențiar universitar, formator INJ

Ion CĂPĂȚÎNĂ – lector superior USM

Lilia MARGINEANU – doctor în drept, Decan ULIM, Șef catedra drept privat

Ovidiu PREDESCU – doctor în drept, profesor universitar, România

Mircea DUȚU – doctor în drept, profesor universitar, Director al Institutului de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Mircea ROȘIORU – Adjunct al Procurorului General, redactor-șef

Alexandru NICHITA – Procuror-șef al Direcției politici, reforme și protecția intereselor societății, redactor-șef adjunct

Adrian BORDIANU – membru CSP, procuror detașat

Inga FURTUNĂ – membru CSP, procuror detașat

Maria VIERU – procuror în Secția tehnologiei informaționale și combaterea crimelor cibernetice

Elena NEAGA – procuror în Secția analiză criminologică, avizare și propuneri de legiferare

Sergiu POPA – procuror delegat în Secția analiză criminologică, avizare și propuneri de legiferare

Cornelia VICLEANSCHI – ex-procuror

Vasile UNTILĂ – procuror în Secția analiză criminologică, avizare și propuneri de legiferare

SECRETARIATUL TEHNIC DE REDACȚIE:

Corneliu LAVCIUC – procuror în Secția tehnologiei informaționale și combaterea crimelor cibernetice Natalia

MAMULAT – consultant în Secția tehnologiei informaționale și combaterea crimelor cibernetice Tatiana

FILIMON – specialist principal în Secția secretariat, petiții și audiență

ANUNȚ IMPORTANT

Analizele, comentariile și sintezele din prezenta publicație nu exprimă în mod necesar poziția oficială a Procuraturii Republicii Moldova și a Consiliului Superior al Procurorilor cu privire la problematica tratată, ci constituie opinia profesională și publicistică a autorilor acestora.

Reproducerea materialelor publicate este permisă numai cu acordul scris al Colegiului de redacție al Revistei Procuraturii Republicii Moldova și al autorului.

Numerele apărute ale Revistei Procuraturii Republicii Moldova sunt disponibile, în format electronic, pe pagina de internet a Procuraturii Republicii Moldova – www.procuratura.md, rubrica Informații, subrubrica Revista Procuraturii.

NOTA REDACȚIEI

Condițiile de tehnoredactare și de publicare le găsiți pe pagina de internet a Procuraturii Republicii Moldova – www.procuratura.md, rubrica Informații, subrubrica Revista Procuraturii.

CUPRINS

Adresarea Procurorului General către colegi.....	4
--	---

EDITORIAL

Gheorghe BORȘ: Beneficiile legale, fiscale și practice pentru conformitatea anticorupție în sectorul privat din Republica Moldova	9
--	---

ACTUALITATEA ÎN PROCURATURĂ

Liliana NANI: Comisiile rogatorii și extrădarea ca forme de cooperare juridică internațională. Activitatea de asistență juridică internațională a organelor procuraturii pe parcursul a 9 luni ale anului 2019	13
---	----

PAGINA ORGANELOR DE AUTOADMINISTRARE A PROCURORILOR

ADRIAN BORDIAN: Principiul transparenței în etica procurorilor	19
--	----

STUDII – ARTICOLE – DISCUȚII – COMENTARIILE – ANALIZE – SINTEZE – OPINII – CERCETĂRI

Ion CARACUIAN: Fenomenul torturii în Republica Moldova. Istoric. Provocări. Realizări. Perspective	27
RUSLAN POPOV: Problematika justiției penale cu implicarea persoanelor cu dizabilități mentale	46
SERGIU RUSSU: Considerații privind exploatarea sexuală on-line a copiilor.....	53
Vasile UNTILĂ, Maria PÎSLARUC: Regimul juridic și limietele prelucrării datelor cu caracter personal în cadrul raporturilor de muncă (Partea I)	57
Alexandra Delia SABĂU: Scurte considerații cu privire la infracțiunea de sustragere de sub sechestru prevăzută de art. 261 Cod penal al României	63
Igor EȘANU: Impedimente legislative la asigurarea termenului rezonabil de examinare a cauzelor penale de către instanțele judecătorești	66
SERGIU POPA: Considerații generale privind omorurile în serie. Partea I: Noțiunea și clasificarea omorurilor în serie.....	69
Natalia LIVADARU: Violența în familie ca fenomen social. Delimitarea acțiunilor de violență domestică, sub aspect penal sau conflict, agresivitate și abuz, sub aspect psihologic.....	77
Vadim GRIBINCEA, Andrei CAZACICOV: Subiectul infracțiunii de creare sau conducere a unei organizații criminale	84
Marcel DIMITRAȘ, Victoria BOLDESCO: Unele aspecte ale hotărârilor-pilot ale curții europene a drepturilor omului	89

ADRESAREA PROCURORULUI GENERAL CĂTRE COLEGI

Alexandr STOIANOGLO
Procuror General al Republicii Moldova

STIMAȚI COLEGI,

Sunt onorat să mă adresez, la început de an și în ajun de sărbătoare profesională, către întreg Corpul de Procurori din Republica Moldova.

După mai bine de un deceniu de absență am revenit în sistemul procuraturii. Nu vreau să credeți însă că am stat departe de instituția pentru care m-am consacrat timp de 15 ani.

Am fost mereu în preajmă, doar că de cealaltă parte a baricadei. Am activat în calitate de avocat, am făcut carieră politică, am fost și expert în domeniul juridic. Acest lucru nu m-a împiedicat să urmăresc îndeaproape evoluțiile instituționale, ba dimpotrivă, m-au ajutat să înțeleg mai bine realitățile și așteptările cetățenilor. Se zice că unele lucruri se văd mai bine de la distanță. Cu siguranță, de cealaltă parte am reușit să realizez un obiectiv destul de important – să redescopăr cine suntem ca breaslă.

Am declarat la investirea mea în funcție că: **”Societatea nu mai poate trăi în frică”**. Știți prea bine la ce m-am referit.

Cred că acum, după o perioadă destul de lungă, avem șansa să ne rupem definitiv de trecut și să demonstrăm oamenilor că împreună, putem depăși acele triste precedente, în care unii dintre procurori, ”rușinați” sau ”șperiați” de anumite centre de influență, comiteau abuzuri asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

*Dacă există, totuși, un motiv pentru care unii dintre dumneavoastră mai stau cu privirea în pământ și caută soluții acolo unde nu există, **acest motiv tot a fost frica. Din păcate, anume frica a fost o fantomă cu drept de decizie în sistem.** Tot din frică s-au comis abuzuri grave, iar persoanele incomode sau adversarii acelor sfere de interes băteau drumurile anchetelor în timp ce vinovații își continuau nestingherit vacanțele.*

Procurorilor li s-a reproșat că sunt ”bătă politică”, că sunt corupți și nepotriviți. Începuserăm să ne privim noi înșine cu suspiciune, ca și cum am trăit un vis în care se adunau, ca într-un coșmar, greșelile. E timpul să ne ”cromim alte haine”, chiar dacă nu vor cădea bine pe unii.

În prezent, Procuratura este implicată într-un important proces de reformare, avînd la bază o criză substanțială de imagine.

Fiind numit recent în funcția de Procuror General, am reflectat asupra factorilor ce au condiționat la moment acest profil al instituției și am identificat aspecte atât de ordin obiectiv, cît și subiectiv.

În cel mai apropiat timp va trebui să restabilim funcționalitatea sistemului procuraturii. Supremația legii, apărarea ordinii de drept, asigurarea drepturilor și intereselor cetățenilor sunt și trebuie să fie principii de bază ale activității organelor Procuraturii și a fiecărui procuror în parte. Operațiunile cu "show-mascați", arestările abuzive și neîntemeiate, interceptările ilegale, perchezițiile nejustificate, toate trebuie să rămână în trecut. În viitor, procuratura nu se va mai implica în acivitatea economică a agenților economici, nu va urmări oameni de afaceri din proprie inițiativă. Investigațiile în privința oamenilor de afaceri trebuie să înceapă în baza materialelor parvenite de la organele de control și să se efectueze doar în conformitate cu legea.

Un alt obiectiv, care trebuie să fie realizat în cadrul organelor procuraturii este lupta cu corupția. Vom avea o sarcină destul de dificilă și anume, de a schimba percepția oamenilor asupra instituției noastre. Suntem conștienți că acest lucru nu va fi posibil doar prin declarații "stufoase" și acțiuni "mimate", ci printr-o cultură de **toleranță zero față de acest fenomen pe viitor**. Vom demonstra foarte repede că, atât pe interiorul sistemului procuraturii, cât și în statul Republica Moldova nu există persoane intangibile, că abuzurile și fărdelegerile pot fi real combătute și pedepsite, fără discriminare și selecție.

La general, Procuratura și majoritatea procurorilor (617 în exercițiu din cei 720 la număr conform unităților de state de personal), pe parcursul ultimilor ani, și-au onorat atribuțiile funcționale, menținînd controlul asupra procesului de combatere a criminalității, respectîndu-se în majoritatea cazurilor drepturile și libertățile fundamentale ale omului în procesul penal.

În context, este suficient de exemplificativ și nu poate fi neglijat faptul că în anul 2018, pe teritoriul țării s-au înregistrat **32035** infracțiuni, respectiv, procurorii au gestionat același număr de cauze penale pornite în anul trecut, dintre care **7437** sau 23,2% de cauze privind infracțiuni ușoare, **17473** sau 54,5% de cauze privind infracțiuni mai puțin grave, **6107** sau 19,06% de cauze privind infracțiuni grave, **816** sau 2,5% de cauze privind infracțiuni deosebit de grave și **202** sau 0,63% de cauze privind infracțiuni excepțional de grave.

Dacă e să sumăm și cauzele penale din anii precedenți, atunci procurorii în 2018 au exercitat urmărirea penală în **4429** (3220 în 2017) cauze, finalizînd cercetările în

1381 (1238 în 2017) cauze penale. Din ele, **656** de cauze au fost deferite justiției, 12 omoruri, 7 vătămări intenționate grave a integrității corporale, 13 violuri, 63 de infracțiuni contra patrimoniului, 84 – circulația ilegală a drogurilor, 31 – contrabandă, 60 – corupție și trafic de influență, 27 – abuz și depășirea atribuțiilor de serviciu, 19 – infracțiuni militare, ș.a.

Totodată, în 2018, procurorii au condus urmărirea penală în **47514**, dintre care au terminat cercetările pe **21559** cauze. **14138** cauze au fost deferite justiției, dintre care: 92 de omoruri, 138 vătămări intenționate grave a integrității corporale, 154 violuri, 3823 infracțiuni contra patrimoniului, 1036 – circulația ilegală a drogurilor, 35 – evaziuni fiscale și financiar-bancare, 62 – contrabandă, 1221 – încălcarea regulilor de securitate a circulației rutiere, 847 – huliganism, 192 – corupție și trafic de influență, 43 – abuz și exces de putere, 281 – contra justiției, ș.a.

Evident că pe toate cauzele penale expediate în judecătura procurorii au susținut și acuzarea de stat, o activitate foarte importantă și de loc ușoară, în final, pe parcursul anului 2018, fiind pronunțate **12377** sentințe în privința a 13900 persoane, dintre care 10359 sau 82,4% sentințe de condamnare în privința a 11454 persoane, 179 sau 1,8% sentințe de achitare în privința a 257 persoane, 1773 sau 15,3% sentințe de încetare în privința a 2123 persoane și 66 sau 0,47% sentințe de încetare a procesului penal cu aplicarea măsurilor de constrîngere cu caracter medical în privința a 66 persoane. În ordine de apel au fost examinate 3910 de cauze penale în privința a 4647 persoane, dintre care 1969 în baza contestațiilor acuzatorilor de stat. La Curtea Supremă de Justiție procurorii au participat la examinarea a 2478 de recursuri dintre care 775 în privința a 905 persoane – au fost înaintate de procurori.

În spatele acestor indici statistici, care, priviți formal, poate obosesc ochii cuiva, se află un volum enorm de lucru calificat și responsabil, ce nu permite a generaliza negativ întreaga activitate a procurorilor și ai pune pe toți pe același cântar.

În același timp, cu părere de rău, nu poate fi ignorat nici faptul că situațional, prestația procurorilor a lăsat loc pentru a fi interpretată ca pătinitoare, politizată, coruptibilă, nedeontologică, ilegală, fapte confirmate prin hotărîri ale Curții Europene, instanțelor naționale, proceduri disciplinare și uneori chiar cauze penale în privința unora dintre colegii mei procurori. Mai mult ca atât, problemele de bază ridicate de societate și mediul politic vizează procesele netransparente de numire în funcții de conducere-cheie ale Procuraturii a unor persoane ce nu meritau să acceadă în aceste funcții, cu probleme serioase de integritate, lipsite de capacități profesionale și personale necesare. Analiza în detaliu a pretențiilor existente față de Procuratură indică că cele

mai grave din ele vizează prestația conducerii de vîrf a Procuraturii Generale și celor două procuraturi specializate, Procuratura Anticorupție și, respectiv, Procuratura pentru Combaterea Crimei Organizate și Cauze Speciale, activitatea cărora a fost calificată ca fiind controlată politic, făcîndu-se “justiție selectivă” și admițîndu-se “duble standarde”.

Consider că toate problemele menționate sunt extrem de grave, avînd la bază constatări ce nu pot fi ignorate și impun reacțiile de rigoare cu identificarea procurorilor care au comis fapte ilegale pentru care trebuie să poarte răspundere juridică corespunzătoare, inclusiv pînă la eliminarea din sistem și sancționarea penală după caz. Totodată, fiind constatat că sistemul existent de accedere în funcțiile de conducere în cadrul organelor Procuraturii are suficiente carențe, el necesită a fi reevaluat și revizuit astfel încît să fie la maximum posibil transparent, obiectiv și meritocratic, fapte posibile a fi realizate doar printr-o cooperare eficientă și legală cu Consiliul Superior al Procurorilor, consolidîndu-i capacitățile.

Toate problemele menționate *supra* cu care se confruntă în prezent Procuratura, pentru mine, în calitate de conducător al acestei instituții, reprezintă provocări principiale pentru soluționarea cărora sunt predispus să-mi dedic toată diligența, urmînd ca, printr-un management efektiv al resurselor umane, al timpului suficient de limitat și printr-o planificare extrem de complexă pe termen scurt, mediu și lung, raportată la așteptările și obiectivele ridicate de societate și mediul politic, să organizez și să responsabilizez instituția și întregul ei personal în vederea întreprinderii măsurilor ce se impun pentru redresarea situației create.

Sunt conștient că spectrul larg de acțiuni pe care urmez să le realizez se pot confrunta cu rezistența atît a unor persoane din interiorul sistemului, care vor fi impuși să iasă din zona lor de confort și să se apuce de lucru sau să plece, precum și a unora din exterior, din afara sistemului organelor Procuraturii, care vor fi vizați de dosarele gestionate de procurori independenți și imparțiali. Evident că cei din urmă, pentru ca lucrurile în această țară să se întîmple pe placul lor, dispun de capital enorm, inclusiv instrumente mediatice puternice, care vor fi utilizate fără ezitare în atacuri asupra instituției și a unor procurori în particular, intimidîndu-i și discreditîndu-i prin campanii masive de denigrare.

Totodată, nu putem reproșa societății, dar și presei libere tonul critic la adresa noastră, așa cum nu putem contesta rolul lor și poziția ofensivă în raport cu instituțiile statului.

Doar cu o asemenea incisivitate, procuratura, dar și celelalte organe de drept se vor simți permanent suprave-

gheate, iar acest monitoring va exclude orice deraiere de la principiile și angajamentele asumate.

Concomitent, această situație de tensiuni excepționale din societatea noastră, constituie cu adevărat o provocare pentru a ne verifica și utiliza la maximum maturitatea, experiența noastră profesională și de viață în favoarea profesiei căreia ne-am dedicat, cred că fără rezerve.

Am acceptat cu toții rigorile profesiei și nu ne vom lăsa intimidați sau influențați.

Faptul că anumite voci ne critică nu trebuie să ne demotiveze, ci dimpotrivă sunt de natură să ne stimuleze să muncim mai bine, să ne organizăm mai eficient resursele.

Important este faptul că suntem pe drumul cel bun, că am înțeles dezideratele și ne-am însușit valorile, că avem disponibilitate pentru realizarea actului justiției, indiferent de conjunctură, poziție socială sau timpul politic de afară.

Vreau ca împreună să producem schimbarea și să facem ca oamenii să uite de sentimentul de frică și insecuritate de a trăi în țara noastră.

Procurorii trebuie să-și schimbe viziunea și abordarea lor stereotipizată asupra profilului Procurorului General și să înțeleagă că, de fapt, soluția la toate problemele instituției constă în independența și imparțialitatea lor la organizarea investigațiilor și la adoptarea deciziilor, care nu este un favor corporatist, ci o necesitate pentru o justiție echitabilă și evident că toate acestea trebuie să fie raportate la profesionalism și responsabilitate de care trebuie să dăm cu toții dovadă în toate cele ce facem.

În fond, aceasta este esența mesajului meu și al adjuncților împreună cu care am decis să-mi exercit mandatul de Procuror General și Rog tot corpul de procurori să conștientizeze realist starea de fapt în care se află Procuratura la zi și să fim susținuți plenar prin eforturi conjugate pentru a repara imaginea instituției în care avem onoare să lucrăm, așa încât să fim înțeleși și apreciați corect atît de generațiile de procurori care ne-au precedat cît și de cele ce ne vor urma și judeca.

Revin cu demnitate în Procuratură și nu voi admite nimănui să atenteze la ea pe parcursul mandatului, iar valorile supreme de care mă voi conduce și pe care le voi aprecia în fiecare coleg sunt: integritatea, profesionalismul, responsabilitatea, consecvența, inteligența, bunul simț și corectitudinea.

Am convingerea că vom reuși să fim din ce în ce mai puternici în aplicarea principiului constituțional, conform căruia, nimeni nu este mai presus de lege, iar în calitatea mea de Procuror General, veți avea susținere deplină în activitatea dumneavoastră și în aplicarea acestor principii.

Dragi colegi,

În noul an în care am pășit vom depune mari eforturi, vom continua demersurile trasate pentru a demonstra că suntem parteneri credibili și responsabili, pentru a fi convingători în susținerea caracterului durabil și ireversibil al reformelor.

Iar pentru că suntem în prag de sărbătoare profesională, adresez sincere felicitări actualilor și foștilor angajați ai organelor procuraturii, precum și membrilor familiilor dumneavoastră. Aveți toată aprecierea mea pentru dedicația dumneavoastră, pentru curaj, rezistență și profesionalism.

Vă felicit călduros și vă doresc succes în continuare, pentru ca de la an la an să constatăm că lucrurile merg din ce în ce mai bine!

**Să fim, din nou, o echipă unită!
La Mulți Ani!**

Cu respect,

***Alexandr STOIANOGLO
Procuror General al Republicii Moldova***

EDITORIAL

Gheorghe BORȘ:

Beneficiile legale, fiscale și practice

pentru conformitatea anticorupție în sectorul privat din Republica Moldova..... 9

BENEFICIILE LEGALE, FISCALE ȘI PRACTICE PENTRU CONFORMITATEA ANTICORUPȚIE ÎN SECTORUL PRIVAT DIN REPUBLICA MOLDOVA

Gheorghe BORȘ*

Procuror în Secția politici, reforme și management al proiectelor a Procuraturii Generale

ABSTRACT

The author presents interesting aspects regarding the legal, fiscal and practical benefits for compliance of anti-corruption in the private sector in the Republic of Moldova.

Key words: *the study, benefits, anti-corruption, private sector, tax, businesses, integrity, reputation, the rules, „white-list”, ethics, jurisdiction, the agreement for the time, compliance program.*

Proiectul comun al Uniunii Europene/Consiliului Europei privind Combaterea Corupției prin Aplicarea Legii și Prevenire (CLEP), cu referire la pilonul VII al Strategiei naționale de integritate și anticorupție pentru anii 2017-2020, a realizat un Studiu referitor la potențiale beneficii legale, fiscale și practice pentru conformitatea anticorupție în sectorul privat din Republica Moldova¹ (în continuare Studiu).

Este primul document de acest fel și are ca scop prezentarea bunelor practici desfășurate în alte jurisdicții, precum și exemplificarea opțiunilor care ar putea fi aplicate în Republica Moldova.

Principalul obiectiv al Studiului este de a recomanda posibile beneficii pentru sectorul privat, corespunzător

standardelor de integritate reflectate în Legea integrității și a bunelor practici internaționale.

Studiul prezintă două mecanisme, care pot fi aplicabile, în vederea consolidării integrității în mediul de afaceri din Republica Moldova, și anume:

- *Crearea unei „liste albe” a companiilor virtuozitate (etice), care vor beneficia de anumite stimulente când vor interacționa cu sectorul public;*
- *Încheierea unor acorduri de amânare a începerii urmării penale.*

„**Lista albă**” – este definită ca o listă a agenților economici care îndeplinesc cerințele de conformitate în baza unor criterii anticorupție și sunt de acord să facă obiectul unor evaluări periodice ale acestei conformități. Acest concept reprezintă opusul „**listei negre**” folosite adesea pentru identificarea agenților economici, care nu respectă standardele de integritate.

* g.bors@procuratura.md

1 La etapa actuală Studiul nu a fost publicat

Unul dintre primele exemple, a fost crearea în Statele Unite ale Americii la începutul anilor '30, a „*listei albe*” de companii din domeniul cofetăriei, care mențineau voluntar câteva standarde minime legate de calitatea produsului folosit și de salariile angajaților. În 1932, circa 102 firme au fost incluse pe așa-numita „*Listă albă a dulciurilor*” (Candy White List).

Cu referire la Republica Moldova, Studiul prezintă opțiunea introducerii unei „*Liste albe anticorupție*” a companiilor, ce respectă standardele înalte de etică și integritate prevăzute de lege. Stimulentele identificate sunt propuse spre aplicare față de companiile mari și mijlocii (care dețin cel puțin 50 de salariați).

Pentru a fi incluși în „*listele albe*”, agenții economici trebuie să corespundă unor criterii de eligibilitate, după cum urmează:

1. Absența temeiului de incompatibilitate;
2. Instituirea unor politici și proceduri anticorupție active.

Primul criteriu se referă la următoarele standarde:

- Compania și beneficiarii săi efectivi nu au fost condamnați pentru infracțiuni de criminalitate organizată, mită și corupție, practici frauduloase, infracțiuni la adresa administrației publice, a siguranței publice, a economiei publice, precum și infracțiuni de natură fiscală;
- Compania și beneficiarii săi efectivi nu au avut în ultimii trei ani, sancțiuni contravenționale pentru încălcări legate de muncă, legislația socială și pentru nonconformarea cu obligațiile de plată a taxelor și impozitelor;
- Compania s-a conformat regulilor privind plata contribuțiilor de asigurări sociale și a primelor de asigurare.

Criteriul doi de eligibilitate se referă la instituirea unor politici și proceduri anticorupție active, *denumite programe de conformitate*, cum ar fi:

- Transmiterea de către conducerea companiei către angajații de toate nivelurile a mesajului clar, că practicile de corupție nu sunt tolerate;
- Adoptarea unui cod de conduită, care să fie accesibil tuturor salariaților;
- Stabilirea clară a responsabilităților, inclusiv sisteme stimulative și disciplinare;
- Angajarea persoanelor cu competențe necesare gestionării și verificării programelor de conformitate;
- Existența unui mecanism eficient și de încredere, care să le ofere angajaților posibilitatea de a semna, anonim sau confidențial, încălcări ale codului de conduită sau ale politicilor companiei.

Avantajele „*listei albe*”, au fost identificate ca fiind următoarele:

- favorizarea unei culturi anticorupție atât în sectorul privat, cât și în cel public. Alte companii ar tinde să

urmeze exemplul agenților economici concreți înscrși în această listă pentru a obține același nivel reputațional sporit și a profita de beneficiile oferite;

- ar spori reputația companiilor, care la rândul lor își vor consolida și extinde cota de piață, generând o mai mare fidelitate a clienților;
- recunoașterea publică a culturii corporative axată pe integritate ar ajuta companiile să contracareze practicile de corupție;
- asigurarea donatorilor și instituțiile financiare de faptul că guvernul monitorizează companiile, ceea ce ar stimula asistența financiară și ar contribui la reducerea la minim a climatului de teamă;
- ar putea fi utilizată de instituțiile financiare internaționale și de întreprinderile străine pentru a selecta ca parteneri companii naționale. În acest fel, ar spori comerțul și operațiunile comerciale transnaționale, precum și oportunitățile de investiții;
- riscul de corupție diminuat ar reduce numărul de controale din partea autorităților publice. În acest fel, guvernul ar economisi resurse importante care ar putea fi utilizate în alte sectoare, iar companiile incluse în „*lista albă*” ar avea parte de mai puține ingerințe în gestionarea operațiunilor lor comerciale;
- s-ar îmbunătăți relația dintre companii și administrația publică. Un astfel de nivel sporit de încredere ar fi benefic pe termen lung și ar deveni un element important în lupta împotriva corupției.

Acordul de amânare a începerii urmăririi penale (DPA – Deferred Prosecution Agreement)

Studiul prezintă acordurile de amânare a începerii urmăririi penale, ca instrumente discreționare de deviere de la cursul obișnuit al unui proces penal și de examinare a infracțiunilor săvârșite de agenții economici.

Ținând cont de faptul că aceste acorduri constituie o deviere de la cursul obișnuit al justiției, în scopul soluționării infracțiunilor presupuse a fi comise, entitățile juridice nu vor avea posibilitatea negocierii acordului, încheierea acestuia fiind lăsată doar la latitudinea procurorului. Cu alte cuvinte, numai organele de urmărire penală vor putea decide, dacă este sau nu cazul (în funcție de particularitățile fiecărei cauze în parte) să ofere posibilitatea încheierii unui Acord de amânare a începerii urmăririi penale în loc să dea curs unei proceduri complete de urmărire penală.

În context legislația Republicii Moldova va trebui să prevadă cu exactitate în ce mod ar trebui folosită o astfel de putere discreționară.

Ulterior semnării unui acord de amânare a începerii urmăririi penale, instanța de judecată urmează să accepte și să ratifice acordul.

După expirarea acordului, dacă compania a respectat toți termenii acestuia, procedurile demarate împotriva companiei sunt sistate. În cazul în care compania nu a

respectat termenii acordului, se inițiază urmărirea penală în conformitate cu procedura obișnuită.

Implementarea acordurilor de amânare a începerii urmării penale prezintă anumite **avantaje**. De fapt, ideea că atât persoanele juridice, cât și persoanele fizice pot fi pedepsite în același fel în toate situațiile este fundamental greșită.

Urmărirea penală și condamnarea persoanelor juridice implică de cele mai multe ori o serie de consecințe adverse, colaterale pentru unele părți interesate nevinovate sau chiar pentru societate în ansamblu. Spre exemplu, eventualele daune aduse reputației companiei în urma unui proces public pot avea un efect negativ asupra operațiunilor comerciale ale respectivei companii, putând duce la scăderea profiturilor acesteia, micșorarea prețului acțiunilor sale sau chiar la faliment.

În funcție de importanța companiei și de relevanța sa strategică în economia națională, urmărirea penală a acesteia și condamnarea sa pot avea efecte adverse asupra întregii societăți. Acordurile de conciliere, care prin natura lor contractuală sunt negociate, ar putea fi utile în atenuarea consecințelor adverse colaterale ale urmării penale.

Mai mult ca atât, desfășurarea unei investigații complete și aducerea unui caz în instanță, în special atunci când obiectul investigației îl constituie o companie multi-națională, pot constitui o provocare serioasă pentru organele de urmărire penală, ale căror resurse umane, economice și expertiză sunt de regulă limitate.

Totodată, în eventualitatea în care cazurile ajung totuși în instanță, există și riscul ca acuzatorul de stat să piardă procesul.

Acordurile de amânare a începerii urmării penale le oferă în mod inerent organelor de urmărire penală posibilitatea de a evita astfel de riscuri și de a reduce la minim costurile investigațiilor.

Acest instrument juridic, prin simplu fapt că prevede plata unor penalități financiare, predarea oricăror profituri realizate de companie în urma presupuselor infracțiuni și suportarea oricăror costuri rezonabile asociate investigațiilor de urmărire penală, tinde să devină o sursă de venit pentru stat.

Pe lângă avantajele, introducerea acordurilor de amânare a începerii urmării penale pot genera și unele **dezavantaje**, cum ar fi:

- Tendința de a perfecta acorduri;
- Adoptarea acordurilor de amânare a începerii urmării penale poate deveni discutabilă din punct de vedere al dreptății, corectitudinii și egalității. Pentru a reduce la minim acest risc, ar trebui instituit un control judiciar adecvat și independent, cu clarificarea prin lege a criteriilor de bază ale unui astfel de control.

- Pierderea din vedere a răspunderii individuale;
- Pentru a reduce un astfel de risc, organul de urmărire penală trebuie să se axeze și pe răspunderea penală individuală a persoanelor fizice implicate în actul respectiv. De asemenea, în termenii acordului de conciliere ar trebui inclusă o prevedere, prin care compania să fie obligată să furnizeze informații cu privire la toate persoanele fizice culpabile. Nerespectarea acestei cerințe ar putea fi considerată o încălcare a termenilor acordului.

Studiul a fost discutat de proiectul CLEP cu o serie de instituții publice și private, reprezentanți ai societății civile și organizații internaționale în vederea identificării celor mai potrivite stimulente pentru a fi propuse în viitor agenților economici din Republica Moldova.

ACTUALITATEA ÎN PROCURATURĂ

Liliana NANI:

Comisiile rogatorii și extrădarea

ca forme de cooperare juridică internațională.

Activitatea de asistență juridică internațională

a organelor procuraturii pe parcursul a 9 luni ale anului 2019..... 13

COMISIILE ROGATORII ȘI EXTRĂDAREA CA FORME DE COOPERARE JURIDICĂ INTERNAȚIONALĂ. ACTIVITATEA DE ASISTENȚĂ JURIDICĂ INTERNAȚIONALĂ A ORGANELOR PROCURATURII PE PARCURSUL A 9 LUNI ALE ANULUI 2019

Liliana NANI*
procuror în Secția asistență
juridică internațională

ABSTRACT

This article contains information regarding the forms of international judicial cooperation, particularly the request for legal assistance and extradition, the gaps encountered in the preparation and presentation of documents in this field, as well as the activity of the General Prosecutor's Office of the Republic of Moldova in granting international legal assistance in criminal matters.

Key words: *International judicial cooperation, international legal assistance in criminal matters, extradition, request for legal assistance, gaps, statistical data.*

Cooperarea juridică internațională în materie penală este o parte integrantă a procedurii penale, prezumând acordarea ajutorului reciproc în domeniul de prevenire și combatere a infracțiunilor care implică elementul de extraneitate. Modul de cooperare este stabilit prin convenții, tratate, acorduri, pe bază de reciprocitate etc., în baza respectării independenței și suveranității fiecărei părți contractante.

E de menționat faptul, că asistența juridică internațională în materie penală reprezintă un domeniu extrem de important în cadrul cooperării internaționale între state și este o formă a cooperării juridice internaționale.

Potrivit prevederilor art. 532 Cod procedură penală, raportate la art. 7 din Legea nr. 371-XVI din 01.12.2006 cu privire la asistența juridică internațională în materie penală, Procuratura Generală este desemnată în calitate de autoritate centrală în acordarea asistenței juridice în materie penală la faza de urmărire penală, care la rândul

* l.nani@procuratura.md

său își exercită activitatea prin intermediul Secției asistență juridică internațională din cadrul Direcției cooperare juridică internațională și integrare europeană a Procuraturii Generale.

Activitatea de asistență juridică internațională a Procuraturii Generale se bazează pe:

- actele internaționale, semnate și ratificate de Republica Moldova, cu caracter multilateral sau bilateral;
- prevederile legislației interne a Republicii Moldova, în special Constituția Republicii Moldova, Capitolul IX din Codul de procedură penală, Legea cu privire la Procuratură nr. 3 din 25.02.2016, Legea cu privire la asistența juridică internațională în materie penală nr. 371-XVI din 01.12.2006;
- Regulamentul cu privire la organizarea activității de asistență juridică internațională a Procuraturii Republicii Moldova, aprobat prin Ordinul procurorului General nr. 44/7.1 din 28.09.2018.

Comisia rogatorie reprezintă o formă de asistență juridică internațională care constă în împuternicirea pe care un organ de urmărire penală sau o instanță judecătorească competentă dintr-un stat, sau o instanță internațională o acordă unor autorități similare din alt stat pentru a îndeplini în locul și în numele său activități procesuale referitoare la un anumit proces penal².

Obiectivul comisiilor rogatorii constă în principal în:

- localizarea și identificarea persoanelor și obiectelor;
- audierea inculpaților, a părților vătămate și a altor părți, a martorilor și experților, confruntarea acestora;
- perchezițiile, ridicarea de obiecte și documente, sechestrul și confiscarea;
- expertizarea, constatările tehnico-științifice;
- transmiterea de informații, interceptarea și înregistrarea audio și video, examinarea documentelor și a dosarelor penale, altor acte procedurale;
- transmiterea de obiecte, ce pot servi drept mijloace materiale de probă;
- transmiterea de documente sau dosare.

Conținutul cererilor de comisie rogatorie și a documentelor însoțitoare³:

- denumirea organului care se adresează cu cerere;
- denumirea și adresa, dacă este cunoscută, a instituției căreia se trimite cererea;
- tratatul internațional sau acordul de reciprocitate în baza căruia se solicită asistența;
- indicarea cauzei penale în care se solicită acordarea asistenței juridice, informație despre împrejurările de fapt în care s-au comis acțiunile și încadrarea juridică a lor, textul articolului respectiv din Codul penal al Republicii Moldova și date privitor la prejudiciul cauzat de infracțiunea respectivă;

- datele referitoare la persoanele în privința cărora se solicită comisia rogatorie, inclusiv despre calitatea lor procesuală, data și locul nașterii lor, cetățenia, domiciliul, ocupația, pentru persoanele juridice – denumirea și sediul lor, precum și numele, prenumele și adresele reprezentanților acestor persoane când este cazul;
- obiectul cererii și datele necesare pentru îndeplinirea ei, cu expunerea circumstanțelor care vor fi constatate, lista documentelor, corpurilor delictive și a altor probe solicitate, circumstanțele în legătură cu care urmează să se administreze proba, precum și întrebările care trebuie să fie puse persoanelor care urmează să fie audiate;
- data la care se așteaptă răspuns la cerere și, după caz, solicitarea de a permite ca, la executarea acțiunilor procesuale respective, să asiste reprezentantul organului de urmărire penală al Republicii Moldova;
- actele procesuale necesare pentru efectuarea acțiunilor de urmărire penală, întocmite în conformitate cu prevederile Codului de procedură penală;
- cererea de comisie rogatorie și documentele anexate se semnează și se autentifică cu ștampila oficială a instituției competente solicitante.

Totodată, în conformitate cu prevederile art. 536 alin. (4) din Codul de procedură penală, cererea de comisie rogatorie și actele anexate se întocmesc în limba de stat și se traduc în limba statului solicitat sau într-o altă limbă, potrivit prevederilor sau rezervelor la tratatul internațional aplicabil.

Executarea în Republica Moldova a comisiei rogatorii cerute de organele din străinătate⁴:

- organul de urmărire penală sau instanța judecătorească execută comisiile rogatorii cerute de organele respective din străinătate în temeiul tratatelor internaționale la care Republica Moldova și țara solicitantă sânt parte sau în condiții de reciprocitate confirmate potrivit prevederilor art. 536 alin.(2);
- cererea pentru executarea comisiei rogatorii se trimite de către Procuratura Generală organului de urmărire penală sau, după caz, de către Ministerul Justiției instanței judecătorești de la locul unde urmează să fie efectuată acțiunea procesuală solicitată;
- la executarea comisiei rogatorii se aplică prevederile prezentului cod, însă, la demersul părții solicitante, poate să se aplice o procedură specială prevăzută de legislația țării străine, în conformitate cu tratatul internațional respectiv sau în condiții de reciprocitate, dacă aceasta nu contravine legislației naționale și obligațiilor internaționale ale Republicii Moldova;
- la executarea comisiei rogatorii pot asista reprezentanți ai statului străin sau ai instanței internaționale dacă aceasta este prevăzută de tratatul internațional

2 art. 24 alin.1 din Legea cu privire la asistența juridică internațională în materie penală.

3 Art. 537 din Codul de procedură penală

4 art. 540 din Codul de procedură penală

respectiv sau de o obligație scrisă în condiții de reciprocitate. În asemenea caz, la cererea părții solicitante, organul căruia îi revine executarea comisiei rogatorii informează partea solicitantă despre timpul, locul și termenul executării comisiei rogatorii cu scopul ca partea interesată să poată asista;

- dacă adresa persoanei în privința căreia se solicită executarea comisiei rogatorii este indicată greșit, organul căruia îi revine executarea ia măsurile respective în scopul stabilirii adresei. În cazul în care stabilirea adresei nu este posibilă, despre aceasta se anunță partea solicitantă;
- în cazul în care cererea de comisie rogatorie nu poate fi executată, documentele primite se restituie părții solicitante prin intermediul instituțiilor de la care le-a primit, cu indicarea motivelor care au împiedicat executarea. Cererea de comisie rogatorie și documentele anexate se restituie și în cazurile de refuz în temeiurile prevăzute în art. 534.

Extrădarea este actul prin care un stat, pe al cărui teritoriu s-a refugiat un infractor, predă (remite) la cererea altui stat pe acel infractor pentru a fi judecat ori pus să execute pedeapsa la care fusese condamnat de instanțele aceluia stat.

Condițiile generale pentru extrădare⁵:

- Republica Moldova se poate adresa unui stat străin cu cerere de extrădare a persoanei în privința căreia se efectuează urmărirea penală în legătură cu infracțiunile pentru care legea penală prevede o pedeapsă maximă de cel puțin un an de închisoare ori o altă pedeapsă mai aspră sau în privința căreia a fost adoptată o sentință de condamnare la pedeapsa închisorii pe o durată de cel puțin 6 luni în cazul extrădării pentru executare, dacă tratatele internaționale nu prevăd altfel;
- cererea de extrădare se face în temeiul tratatului internațional la care sânt parte Republica Moldova și statul solicitat sau în temeiul obligațiilor scrise în condiții de reciprocitate;
- dacă persoana a cărei extrădare se cere este urmărită penal, autoritatea competentă să examineze toate materialele necesare și să înainteze cererea de extrădare este Procuratura Generală. Dacă persoana a cărei extrădare se cere este condamnată, autoritatea competentă este Ministerul Justiției. Cererea de extrădare se transmite direct organului competent al statului solicitat sau pe cale diplomatică, dacă aceasta o prevede tratatul internațional;
- extrădarea poate avea loc numai dacă, ca urmare a comiterii infracțiunii, se prezintă mandatul de arest ori un document cu forță juridică similară sau decizia autorității competente a statului solicitant, care este executorie și prin care se ordonă plasarea în de-

tenție a persoanei solicitate, precum și descrierea legilor aplicabile.

Totodată, e de menționat faptul, că Republica Moldova nu-și extrădează propriii cetățeni și persoanele cărora le-a acordat dreptul de azil.

De asemenea, extrădarea va fi refuzată dacă⁶:

- infracțiunea a fost săvârșită pe teritoriul Republicii Moldova;
- în privința persoanei respective a fost deja pronunțată de către o instanță națională sau o instanță a unui stat terț o hotărâre judecătorească de condamnare, achitare sau încetare a procesului penal pentru infracțiunea pentru care se cere extrădarea, sau o ordonanță a organului de urmărire penală de încetare a procesului ori în privința acestei fapte se efectuează urmărirea penală de către organele naționale;
- s-a împlinit termenul de prescripție al tragerii la răspundere penală pentru infracțiunea respectivă, conform legislației naționale, sau a intervenit amnistia;
- potrivit legii, urmărirea penală poate fi pornită numai la plângerea prealabilă a victimei, însă o asemenea plângere lipsește;
- infracțiunea pentru care se cere extrădarea persoanei este considerată de legea națională infracțiune politică sau faptă conexă unei asemenea infracțiuni.

Procurorul General, Ministrul Justiției sau instanța care soluționează chestiunea privind extrădarea are motive serioase să creadă că:

- cererea de extrădare a fost înaintată în scopul de a urmări sau a pedepsi o persoană pentru motive de rasă, religie, sex, naționalitate, origine etnică sau opinii politice;
- situația acestei persoane riscă să fie agravată pentru unul din motivele menționate la lit. a);
- în cazul în care persoana va fi extrădată, ea va fi supusă torturii, tratamentului inuman sau degradant sau nu va avea acces la un proces echitabil în țara solicitantă;
- persoanei cerute i-a fost acordat statut de refugiat sau azil politic;
- statul care solicită extrădarea nu asigură reciprocitatea în sfera extrădării.

În cazul în care fapta pentru care se cere extrădarea este pedepsită de legea țării solicitante cu pedeapsa capitală, extrădarea persoanei poate fi refuzată dacă partea solicitantă nu va da asigurări, considerate ca suficiente, că pedeapsa capitală nu va fi aplicată persoanei extrădabile aflate sub urmărire penală sau condamnate.

În cazul în care Republica Moldova refuză extrădarea, la cererea statului solicitant, se examinează posibilita-

5 art. 541 din Codul de procedură penală

6 art. 546 din Codul de procedură penală

tea preluării activității de urmărire penală față de persoana cetățean al Republicii Moldova sau apatrid.

E de menționat faptul, că reținerea, arestarea persoanei a cărei extrădare se cere se efectuează în conformitate cu prevederile Codului de procedură penală al Republicii Moldova, iar termenul deținerii sub arest în vederea extrădării nu va depăși perioada de 180 de zile din data reținerii.

E de menționat faptul că prin ordinul Procurorului General nr. 44/7.1 din 28.09.2018 a fost aprobat Regulamentul cu privire la organizarea activității de asistență juridică internațională a Procuraturii Generale.

Prin aprobarea Regulamentului menționat, s-a dispus reglementarea activității de asistență juridică internațională în materie penală de către colaboratorii procuraturii.

Prin elaborarea și aprobarea Regulamentului menționat s-a propus stipularea și reglementarea activității organelor procuraturii în domeniu. Totodată, s-a prezumat, că indicarea directă a prevederilor legale ce țin de activitatea în domeniul de asistență juridică internațională, precum și lacunele admise de procurorii teritoriali și specializați vor fi minimalizate odată cu intrarea în vigoare a Regulamentului.

Astfel, Regulamentul menționat *supra*, prevede reglementarea domeniului de acordare a asistenței juridice internaționale și anume:

- cereri de comisie rogatorie;
- extrădare;
- tranzitarea persoanelor extrădate;
- transferul de proceduri penale;
- preluarea urmăririi penale;
- transferul persoanelor condamnate;
- recunoașterea hotărârilor penale ale instanțelor străine;
- alte proceduri cu elemente de extraneitate.

Secția asistență juridică internațională contribuie la realizarea activităților de acordare a asistenței juridice internaționale a organelor procuraturii, împuternicită cu astfel de atribuții conform cadrului juridic național.

Totodată, urmare a executării atribuțiilor de serviciu, Secția asistență juridică internațională permanent constată unele lacune și divergențe de la prevederile legale menționate *supra*, la solicitarea acordării asistenței juridice internaționale în materie penală de către procurorii teritoriali și specializați, fapte care se menționează și se atenționează în circularele expediate în teritoriu pentru analiză și utilizare în activitatea de serviciu.

Astfel, conform competenței atribuite în baza Regulamentului cu privire la organizarea activității de asistență juridică internațională a Procuraturii Republicii Moldova, aprobat prin Ordinul Procurorului General nr. 44/7.1 din 28 septembrie 2018, în urma efectuării analizei ac-

tivității ce ține de acordarea asistenței juridice internaționale în materie penală s-a constatat, că la primirea actelor necesare pentru inițierea cererii de extrădare, procurorii Secției asistență juridică internațională din cadrul Direcției cooperare internațională și integrare europeană a Procuraturii Generale verifică corespunderea lor cerințelor de formă și conținut și decid asupra admisibilității lor. Totodată, ținând cont de faptul că, potrivit prevederilor Codului de procedură penală și actelor internaționale în domeniu, termenul de arestare în vederea extrădării este de 18 zile, cu posibila prelungire până la 40 de zile, la recepționarea informației despre reținerea persoanei, procurorul șef al procuraturii specializate sau teritoriale va asigura prezentarea la adresa Secției asistență juridică internațională, în termen cât mai restrâns posibil, dar nu mai târziu de termenul limită indicat în solicitare, a dosarului penal și actelor indicate la pct. 6.5., însoțite de traduceri necesare pentru examinarea chestiunii privind inițierea cererii de extrădare.

Având în vedere termenul maxim de 40 zile de deținere sub arest, înăuntrul căruia cererea de extrădare și actele suplimentare urmează a fi transmise în original (fie direct autorităților străine solicitate, fie prin intermediul Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene), în informațiile expediate de către Procuratura Generală procurorilor teritoriali și specializați despre arestarea în străinătate a învinuiților anunțați în căutare internațională sau interstatală se indică de fiecare dată regimul prioritar de examinare, însă cu toate acestea, nu se conștientizează de fiecare dată urgența și importanța derulării procedurii de extrădare, fiind prezentate actele solicitate în forma și conținutul corespunzător doar după adresări repetate.

Apar situații în care procurorii prezintă actele necesare pentru extrădare cu depășirea termenului limită stabilit, fără a fi însoțite de traduceri respective, invocând fie lipsa traducătorilor certificați, fie lipsa banilor pentru traducere la nivelul inspectoratelor de poliție. În asemenea situații, se recomandă de a informa în regim prioritar Procuratura Generală, urmată de expedierea imediată a actelor pentru asigurarea în termen a traducerilor corespunzătoare.

O altă problemă o reprezintă redactarea defectuoasă a actelor necesare pentru înaintarea cererilor de extrădare, cu încălcarea prevederilor instrumentelor internaționale și ale legislației procesual-penale naționale în materie de extrădare. În special, contrar dispoziției art. 542 alin. (3) din Codul de procedură penală, raportat la art. 50 alin. (3) din Legea cu privire la asistența juridică internațională în materie penală nr. 371-XVI din 01.12.2006 și pct. 6.5. al Regulamentului cu privire la organizarea activității de asistență juridică internațională a Procuraturii Republicii Moldova, aprobat prin Ordinul Procurorului General nr. 44/7.1 din 28 septembrie 2018,

sunt expediate actele în cauză cu încălcarea cerințelor de formă și conținut, fiind prezentate materiale incomplete: lipsesc extrasele articolelor incriminate și textele articolelor ce prevăd termenul de prescripție, nu sunt transmise date complete cu privire la identitatea persoanei, apartenența la cetățenia unui stat, mandatul și încheierea de aplicare a arestului, lipsesc ștampilele cu blazon și semnăturile procurorilor conducători ai urmării penale de pe acte.

Totodată, se atenționează asupra calității copiilor actelor procesuale prezentate, în special, a ordonanței de punere sub învinuire, care adesea sunt incomplete, conțin date eronate, partea descriptivă a ordonanței nu corespunde cu partea dispozitivă etc.

Nu în ultim rând se atestă situații când, la recepționarea informației privind arestarea învinuiților peste hotarele Republicii Moldova, procurorii omit a se expune referitor la incidența cauzelor care înlătură răspunderea penală (amnistia sau împăcarea) ori insistă asupra

extrădării din străinătate a persoanelor învinuite de infracțiuni mai puțin grave (ținând cont de modificările operate în 17.08.2018 la art. 176 alin. (2) Cod procedură penală referitor la aplicarea măsurii preventive a arestului față de persoanele învinuite de comiterea infracțiunilor pentru care legea prevede pedeapsa cu închisoarea pe un termen mai mare de 3 ani), pentru care ele pot fi liberate de răspundere penală, pentru ca ulterior – la scurt timp după îndeplinirea procedurii de extrădare și aducerea învinuitului în țară – să dispună una din aceste măsuri, cu încetarea urmăririi penale, fără a ține cont de costul cheltuielilor suportate de stat în legătură cu extrădarea lui în Republica Moldova, neglijând astfel prevederile art. 229 alin. (2) Cod procedură penală.

Urmare a activității de acordare a asistenței juridice internaționale în materie penală de către Secția asistență juridică internațională, se prezintă datele statistice pe perioada a 9 luni ale anului 2019:

		9 luni 2019
Informații reținere/localizare străinătate	total	148
	<i>admise (demersuri de extrădare)</i>	58
	<i>respinse</i>	90
	<i>transmise conform competenței</i>	-
	<i>în curs de examinare</i>	5
Examine cereri extrădare din străinătate	total	13
	<i>admise</i>	13
	<i>respinse</i>	-
	<i>în curs de examinare</i>	5
Cereri de comisie rogatorie parvenite din străinătate	total	305
	<i>restituite</i>	33
	<i>expedierea spre executare</i>	272
	<i>în curs de examinare</i>	-
Cereri de comisie rogatorie spre autoritățile din străinătate	total	258
	<i>restituite</i>	32
	<i>expediate</i>	226
	<i>în curs de examinare</i>	-
Cereri preluare urmărire penală	total	72
	<i>preluate urmăririi penale</i>	70
	<i>refuzate</i>	1
	<i>în curs de examinare</i>	1
Urmăriri penale spre transfer parvenite în Secție	total	13
	<i>expediate</i>	11
	<i>restituite</i>	2
	<i>în curs de examinare</i>	-
Recunoașterea hotărârilor judecătorești străine	total demersuri	26
	<i>admise</i>	5
	<i>respinse</i>	5
	<i>încetate</i>	2
	<i>în curs de examinare</i>	14
Transferul persoanei condamnate	total demersuri	33
	<i>admise</i>	22
	<i>respinse</i>	6
	<i>încetate</i>	2
	<i>în curs de examinare</i>	3

PAGINA ORGANELOR DE AUTOADMINISTRARE A PROCURORILOR

Adrian BORDIAN:

Principiul transparenței în etica procurorilor..... 19

PRINCIPIUL TRANSPARENȚEI ÎN ETICA PROCURORILOR

Adrian BORDIANU*
*procuror,
membru al Consiliului Superior
al Procurorilor doctorand*

ABSTRACT

Legal and ethical codes maintain a general standard of professional conduct among prosecutors. This article reports on the principle of transparency in prosecutors' ethics.

Keywords: *Independence, transparency, accountability, ethics, prosecutors, ECHR, CCPE.*

Consiliul Superior al Procurorului desfășoară activități de elaborare și punere în aplicare a ghidului bunelor practici în domeniul eticii profesionale. Autorii și-au propus ca până la editarea Ghidului să publice anumite subiecte de interes pentru procurori în „Revista Procuraturii”, pentru a putea fi puse în discuție, și a obține opinii, viziuni dar mai cu seamă chestiuni care trezesc interesul breslei, dar care nu au fost abordate sau au fost omise de grupul de lucru. Într-un articol publicat anterior au fost explicate circumstanțele, care au stat la baza introducerii în Codul de etică a preambulului, sensul acestuia, precum și a necesității operării altor modificări. În prezentul articol este expusă părerea autorilor privitor la conținutul și principalele reguli de interpretare a principiului transparenței.

6.6¹ Principiul transparenței⁷

Potrivit acestui principiu procurorul trebuie:

6.6¹.1. să țină cont că pentru instituție încrederea cetățenilor este esențială și că aceasta poate fi sporită prin activități transparente, cuprinzând informații exacte și actualizate în mod corect despre cauzele instrumentate, deciziile adoptate, mediul de lucru al procurorilor și valorile instituției;

6.6¹.2. să colaboreze în scopul asigurării respectării principiului transparenței cu serviciul de presă, ori de câte ori o cere interesul urmăririi penale și al societății;

6.6¹.3. în comunicarea lor cu mass-media să rămână imparțiali, astfel încât să nu influențeze pe nimeni într-un fel nepotrivit sau să aducă critici personale;

* a.bordianu@procuratura.md

⁷ Subpunctul 6.61 introdus prin Hotărârea Adunării Generale a Procurorilor nr. 4 din 28.02.2019

6.6^{1.4}. să țină cont în comunicarea cu mass-media de prezumția de nevinovăție, dreptul la viață privată și demnitate, dreptul la informare și libertatea presei, dreptul la un proces echitabil, dreptul la apărare, integritate, eficiența și confidențialitatea investigațiilor;

6.6^{1.5} să se asigure că nu periclitează viața sau integritatea fizică a celor implicați în proces (și în special victime și martori) sau activitatea organelor de urmărire penală sau celor care exercită activitatea specială de investigație prin dezvăluirea investigațiilor în curs;

6.6^{1.6}. să nu prejudicieze în mod nejustificat onoarea și reputația altora;

6.6^{1.7}. să nu tăinuiească și să nu denatureze informațiile privind averile deținute sau conflictele de interes, acesta urmând a fi făcute publice în virtutea funcției.

Ideea introducerii principiului transparenței în Codul de etică a fost inspirată de mai multe acte normative naționale și internaționale. Nu în ultimul rând s-a ținut cont de starea lucrurilor la capitolul transparenței în activitatea Procuraturii. În ce privește componenta normativă, urmează de menționat:

- Prevederile art. 3, alin. (2) din Legea cu privire la Procuratură, potrivit căreia organizarea și activitatea Procuraturii sunt transparente și presupun garantarea accesului societății și al mijloacelor de informare în masă la informațiile despre această instituție, cu excepțiile prevăzute de lege și cu asigurarea respectării regimului datelor cu caracter personal.
- **Recomandarea Rec(2003) 13 a Comitetului Miniștrilor către statele membre privind furnizarea de informații prin intermediul mass-media în legătură cu procesele penale**⁸ principiul 6 din Anexa la Rec(2003) 13 – Informații regulate în timpul procesului penal conține următoarea recomandare: „Dacă procesul penal a intrat în atenția opiniei publice, autoritățile judiciare trebuie să informeze mass media asupra activităților principale, fără ca aceasta să prejudicieze confidențialitatea investigațiilor, să întârzie sau să împiedice rezultatul investigațiilor. În cazul anchetelor penale care durează o perioadă mai îndelungată, aceste informații trebuie date publicității în mod regulat.”
- **Recomandarea nr. 13(2018) al Consiliului Consultativ al Procurorilor Europeni „Independența, răspunderea și etica procurorilor”**⁹ în pct. 46 vine cu sugestia: „codurile de etică și comportament profesional ar contribui la promovarea transparenței, consecvenței și corectitudinii.” Documentul în mai multe rânduri subliniază importanța transparenței în activitatea de procuror.

Nu în ultimul rând rigorile eticii profesionale urmează să țină cont și de dreptul procurorilor la libera exprimare. În art. 8 din Liniile Directoare ONU privind Rolul Procurorilor¹⁰, se menționează: „*Ca și ceilalți cetățeni, procurorii se bucură de libertatea de expresie, de credință, de asociere și de întrunire. În special, aceștia au dreptul de a lua parte la dezbateri publice pe marginea legilor, administrării justiției, și a promovării și protecției drepturilor omului.*”

Convenția Europeană a Drepturilor Omului articolul 10 Libertatea de exprimare:

1. *Orice persoană are dreptul la libertate de exprimare. Acest drept include libertatea de opinie și libertatea de a primi sau a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere. Prezentul articol nu împiedică Statele să supună societățile de radiodifuziune, cinematografie sau televiziune unui regim de autorizare.*
2. *Exercitarea acestor libertăți ce comportă îndatoriri și responsabilități poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege care, într-o societate democratică, constituie măsuri necesare pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății, a moralei, a reputației sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea informațiilor confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești.*

CtEDO a reiterat în Hotărârea sa din 12 februarie 2008 cauza Guja c. Moldovei pct. 52 că protecția garantată de articolul 10 se extinde asupra locului de muncă în general și asupra funcționarilor publici în special (a se vedea *Vogt v. Germany*, hotărâre din 26 septembrie 1995, Seria A nr. 323, § 53; *Wille v. Liechtenstein* [GC], nr. 28396/95, § 41, ECHR 1999-VII; *Ahmed and Others v. the United Kingdom*, hotărâre din 2 septembrie 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VI, § 56; și *Fuentes Bobo v. Spain*, nr. 39293/98, § 38, 29 februarie 2000).

Dreptul la libera exprimare nu este un drept absolut și poate fi limitat doar dacă limitarea este „prevăzută de lege”, urmărește unul sau mai multe scopuri, care sunt legitime în conformitate cu paragraful 2 articolul 10 din Convenție și este „necesară într-o societate democratică” pentru a atinge acele scopuri¹¹.

În continuare, în aceeași Hotărâre, CtEDO recunoaște că pot apărea dileme etice în ce privește realizarea de către procurori a dreptului la libera exprimare. Astfel în pct. 71 din Hotărârea din 12 februarie 2008 cauza Guja c. Moldovei Curtea subliniază: „Deoarece misiunea

8 Rec(2002) 13 adoptată de Comitetul Miniștrilor în 10 iulie 2003, la a 848-a reuniune a delegațiilor miniștrilor

9 Aviz No. 13 (2018) a CCPE Strasbourg, 7 Noiembrie 2018

10 Liniile Directoare privind Rolul Procurorilor, Adoptate de Congresul al VIII-lea al ONU pentru Prevenirea Criminalității și Tratatul Infracțiilor (Havana, Cuba, 27 august – 7 septembrie 1990)

11 Hotărârea CtEDO din 12 februarie 2008 cauza Guja c. Moldovei pct. 56

funcționarilor publici într-o societate democratică este de a susține guvernul în exercitarea funcțiilor sale și dat fiind faptul, că publicul are dreptul de a presupune că aceștia vor susține și nu vor obstructiona guvernul ales în mod democratic, obligația de a fi loial și rezervat capătă o semnificație specială pentru aceștia (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Ahmed and Others v. the United Kingdom*, citată mai sus, § 53.) Mai mult, având în vedere însăși natura funcției lor, funcționarii publici au, deseori, acces la informații pe care guvernul, din diferite motive legitime, ar putea avea interesul de a le păstra confidențiale sau secrete. Prin urmare, obligația de discreție caracteristică funcționarilor publici va fi, în general, una puternică”.

Astăzi toate societățile trăiesc o realitate „virtuală”, adică, una care le este furnizată prin mijloacele de informare, și care este de multe ori influențată de cei care controlează mijloacele de informare, sau de o banală goană după audiență (rating). Petru a atinge scopul dorit mijloacele de informare pot recurge la diverse strategii de manipulare, iar problema informării corecte a publicului devine una tot mai actuală pe plan mondial.

În raport cu o urmărire penală pot fi utilizate mai multe **strategii de manipulare:**

- Victimizare suspectului/inculpatului/condamnatului;
- Minimalizarea faptelor;
- Decredibilizarea procurorului/urmăririi penale/instanței, etc.;
- Invocarea unor presupuse motivații de natură politică.

Ce am putea contrapune acestor strategii? Prin absența procurorilor în spațiul public nu se vor putea obține rezultate, iar tăcerea va face strategiile de manipulare să-și atingă scopurile și să sporească un așa fenomen nociv cum este „justiția televizată”. Urmează să fie aleasă o tactică mediatică, care să poată zădărnici politizarea subiectului și încercările mediatică de influențare a opiniei publice, bazându-se pe speculații în condițiile, în care elementele factuale încă nu au fost stabilite complet. Concomitent, procurorii urmează să asigure opinia publică, că cei vinovați vor răspunde, însă, ca în orice investigație aflată în curs, adevărul juridic și responsabilitățile trebuie dovedite și stabilite în baza probelor și în niciun caz sub imperiul emoției publice sau presiunii mediatică, în acest scop urmând a fi luate toate măsurile legale pentru ca activitatea de urmărire penală și cea de judecare a cauzelor să se desfășoare cu celeritatea posibilă și în condițiile legii.

Procurorii urmează să exploateze efectiv sarcina mass-media declarată în articolul 4 din Legea nr. 64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare¹². Pornind de la legea precitată „mass-media are sarcina de a informa publicul asupra problemelor de interes public

și de a efectua, în conformitate cu responsabilitățile sale, investigații jurnalistice în probleme de interes public”. Nu în ultimul rând, fiecărei persoane din cadrul Procuraturii, antrenate în activități cu mijloacele de informare în masă i-ar fi utilă cunoașterea **Codul deontologic al jurnalistului din Republica Moldova**¹³, care a fost aprobat la Conferința Națională a jurnaliștilor din mass-media scrisă, audiovizuală și on-line din 3 mai 2011 și a fost completat în mai 2019, după dezbateri și consultări publice, desfășurate de Consiliul de Presă din Republica Moldova.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului subliniază că este în interesul public de a menține încrederea în independența și neutralitatea politică a procuraturii unui Stat (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Prager and Oberschlick v. Austria*, hotărâre din 26 aprilie 1995, Seria A nr. 313, § 34)¹⁴.

Cum să înțelegem prevederile pct.6.6¹.1. din Codul de etică

Încurajarea unei culturi instituționale, care să determine întreg corpul de procurori de a se angaja în formarea și menținerea încrederii publice în instituție, constituie punctul de pornire al obligației procurorilor „să țină cont că pentru instituție încrederea cetățenilor este esențială și că aceasta poate fi sporită prin activități transparente, cuprinzând informații exacte și actualizate în mod corect despre cauzele instrumentate, deciziile adoptate, mediul de lucru al procurorilor și valorile instituției”.

Cum să înțelegem obligația procurorului de la pct.6.6¹.2. din Codul de etică

„să colaboreze în scopul asigurării respectării principiului transparenței cu serviciul de presă, ori de câte ori o cere interesul urmării penale și al societății.”

În context, continuând gândul, că procurorii dispun de dreptul la libera exprimare și că pe lângă aceasta mai „trebuie să țină cont” de importanța transparenței pentru interesul public și buna funcționare a instituției, Codul de etică mai ia în calcul și faptul că nu toți procurorii dispun de abilități bine dezvoltate de comunicare cu mass-media. Pe cale de consecință, fără a le atinge dreptul de a se adresa personal mijloacelor de informare (dreptul la libera exprimare), procurorilor le este impusă obligația de a coopera cu persoanele sau serviciile abilitate din cadrul Procuraturii pentru relațiile cu presa. Cum vom observa mai jos, când vor fi comentate alte reguli privitoare la principiul transparenței, acesta din urmă este generatorul mai multor dileme etice. Despre aceasta ne avertizează și **Recomandarea Rec(2003) 13 a Comitetului Miniștrilor către statele membre privind furnizarea de informații prin intermediul mass-**

12 Monitorul Oficial Nr.117-118 din 09.07.2010, data intrării în vigoare 09.10.2010

13 <https://consiliuldepresa.md/ro/page/codul-deontologic-al-jurnalistului-din-r-moldova>

14 Hotărârea CtEDO din 12 februarie 2008 cauza Guja c. Moldovei pct. 90

media în legătură cu procesele penale¹⁵. Astfel, în preambulul actului citat se menționează:

„...Reamintind că mass-media are dreptul de a informa publicul în baza dreptului publicului de a primi informații, inclusiv cu privire la probleme de interes public, în conformitate cu Articolul 10 al Convenției, aceasta având datoria profesională de a face asta;

Reamintind că dreptul la prezumția de nevinovăție, la un proces echitabil și la respectarea vieții private și de familie în conformitate cu articolele 6 și 8 ale Convenției constituie cerințe fundamentale care trebuie respectate în orice societate democratică;

Subliniind importanța mass-media în ceea ce privește informarea publicului despre procesele penale, făcând astfel vizibilă funcția preventivă pe care o are legea penală precum și asigurarea controlului public asupra funcționării sistemului de justiție penală;

Considerând posibil conflictul de interese protejat de articolele 6, 8 și 10 ale Convenției și necesitatea de a pune în balanță aceste drepturi, având în vedere situația de fapt din fiecare caz individual...” după care se vine cu un șir de principii și recomandări privind furnizarea de informații prin media cu privire la procesele penale.

În concluzie, asumându-și comunicarea nemijlocită cu presa, procurorul va urma să-și asume și toate consecințele în caz de încălcare a drepturilor protejate de Convenție și legislație. În ipoteza oferirii informațiilor prin intermediul serviciului de presă al Procuraturii sau a purtătorilor de cuvânt, procurorul va fi responsabil doar pentru veridicitatea datelor oferite serviciului de presă sau persoanei împuternicite pentru relațiile cu mass-media. În context, **Anexa la Recomandarea Rec (2003) 13 a Comitetului Miniștrilor către statele membre privind furnizarea de informații prin intermediul mass-media în legătură cu procesele penale 16, declară printre principiile de colaborare cu mass-media cerința de acuratețe a informațiilor. Potrivit principiului enunțat, autoritățile judiciare și serviciile de poliție trebuie să furnizeze mediei doar informații verificate și informații care sunt bazate pe o presupunere rezonabilă. În acest din urmă caz, aceasta ar trebuie să fie indicată mediei în mod clar.**

Cum să înțelegem obligația procurorului de la pct.6.6¹.3. din Codul de etică

„în comunicarea lor cu mass-media să rămână imparțiali, astfel încât să nu influențeze pe nimeni într-un fel nepotrivit sau să aducă critici personale.”

15 Rec(2003) 13 adoptată de Comitetul Miniștrilor în 10 iulie 2003, la a 848-a reuniune a delegaților miniștrilor

16 Rec(2003) 13 adoptată de Comitetul Miniștrilor în 10 iulie 2003, la a 848-a reuniune a delegaților miniștrilor

Unul dintre principiile cheie care guvernează activitatea de procuror și care vine să asigure dreptul la un proces echitabil al justițiabililor este principiul imparțialității. Acesta este menționat în articolul 3), aliniatul (4) din Legea cu privire la Procuratură. Acestui principiu îi este dedicat un șir de reguli cuprinse în Codul de etică. În consecință, regulile de bază privind apărarea imparțialității vor governa și principiul transparenței.

Libertatea de exprimare a mass-media, în conformitate cu prevederile articolului 4), aliniat (3) din Legea nr. 64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare (Monitorul Oficial Nr. 117-118 din 09.07.2010, data intrării în vigoare 09.10.2010 cu modificările ulterioare) admite și un anumit grad de exagerare sau chiar provocare, cu condiția să nu se denatureze esența faptelor. La rândul său Consiliul Consultativ al Procurorilor Europeni în Avizul No. 13 (2018) „Independența, răspunderea și etica procurorilor”¹⁷ în paragraful 54 subliniază că „Procurorii trebuie, de asemenea, să evite orice posibilitate de presiune excesivă (de exemplu, prin mass-media)”. În paragraful 61 al avizului precitat se mai menționează: „Atunci când își exercită atribuțiile, fie în serviciul lor, fie în cursul investigației, fie în timpul ședinței, procurorii trebuie să respecte discreția și rezerva; în special, ar trebui să se abțină de la a-și exprima convingeri politice, filosofice sau religioase, ostilitate personală sau să arate dispreț sau atitudine violentă față de orice persoană din cauza antipatiei pe care comportamentul său ar putea să o inspire, chiar dacă este serios condamnată.”

În concluzie, procurorul poate furniza doar informații care rezultă din materialul factual acumulat prin procedee legale, respectând concomitent drepturile tuturor persoanelor implicate, și raportând toate acestea la interesul public. În cazul în care procurorul nu va rămâne echidistant sau va recurge în afirmațiile sale făcute public la expresii discriminatorii în raport cu anumiți subiecți, el poate fi recuzat, iar persoanele lezate i-ar putea solicita despăgubiri în condițiile legii.

În context, **interdicția de a aduce critici personale** presupune că procurorul nu este în drept de a se exprima în manieră inadecvată, ofensatoare sau să recurgă la aprecieri negative ale părților sau asupra calităților și a pregătirii profesionale ale judecătorului, avocatului unei părți, aspecte care excedează atribuțiilor și competențelor legale ale procurorului. Așa, **spre exemplu**, va fi considerat un comportament ne etic afirmația publică a procurorului, că cineva dintre părți „minte”, „apelează la minciuni”, sau că apărătorul „dă dovadă de incompetență în materie penală și procesual penală”. La fel și în raport cu soluțiile sau comportamentul instanței, procurorul poate recurge la critici ale actelor judiciare doar prin mijloace atribuite de legea procesuală (înaintarea apelului, recursului sau după caz a cererii de recuzare)

17 Aviz No. 13 (2018) a CCPE Strasbourg, 7 Noiembrie 2018

și nici într-un caz prin critici publice ofensatoare la persoana judecătorului.

Devierile de la prezenta regulă au drept consecința imediată și directă lezarea încrederii și a respectului opiniei publice față de funcția de procuror, și a imaginii și prestigiului justiției, ca putere și serviciu public.

Cum să înțelegem obligația procurorului de la pct.6.6¹.4. din Codul de etică

„să țină cont în comunicarea cu mass-media de prezumția de nevinovăție, dreptul la viața privată și demnitate, dreptul la informare și libertatea presei, dreptul la un proces echitabil, dreptul la apărare, integritate, eficiența și confidențialitatea investigațiilor.”

Dreptul la libera exprimare, care cuprinde potrivit articolului 10 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului și dreptul de a primi sau comunica informații nu reprezintă un drept absolut. Cum s-a menționat mai sus dreptul la libera exprimare poate fi limitat, *dacă limitarea este „prevăzută de lege”, urmărește unul sau mai multe scopuri care sunt legitime în conformitate cu paragraful 2 articolul 10 din Convenție și este „necesară într-o societate democratică” pentru a atinge acele scopuri.*

Regula expusă în **pct.6.6¹.4. din Codul de etică** vine să sublinieze, că dreptul de exprimare al procurorului de rând cu cel al publicului de a primi informații poate fi restricționat cu respectarea simultană a două condiții:

- **Limitarea este prevăzută de lege** (noțiunea de lege este tratată de CtEDO în sens larg, adică, cuprinde și actele normative subordonate legii, inclusiv cele interne ale Procuraturii¹⁸);
- **Este necesară într-o societate democratică.** Dacă primul aspect este unul formal, și presupune dor ca interdicția să fie prevăzută de acte normative, apoi al doilea criteriu urmează să dea răspuns la întrebarea *dacă a existat o relație proporțională între ingerința și scopul urmărit.*

La comunicarea cu mass-media „necesitatea” unor astfel de restricții trebuie **stabilită, în mod convingător** (spre exemplu pentru păstrarea confidențialității investigațiilor; apărarea ordinii publice; protecția vieții și sănătății persoanelor; prevenirea de noi infracțiuni; protecția vieții private etc.). În sensul articolului 10 §2 CEDO, **adjectivul „necesar” presupune existența unei „necesități sociale imperioase”**. Procurorul, atunci când își exercită dreptul la libera exprimare sau atunci când recurge la limitarea dreptului la informare, urmează să-și exercite discreția sa, **în mod rezonabil, cu precauție și cu bună-credință** pentru a nu prejudicia drepturile terților ocrotite de Convenție.

Anexa la Recomandarea Rec(2003) 13 a Comitetului Miniștrilor către statele membre privind furnizarea

de informații prin intermediul mass-media în legătură cu procesele penale, prescrie că „*Respectarea principiului prezumției de nevinovăție este parte integrantă din dreptul la un proces echitabil. În mod corespunzător, opiniile și informarea despre procesele penale în derulare trebuie să fie comunicate și diseminate prin media numai dacă aceasta nu prejudiciază prezumția de nevinovăție a suspectului sau acuzatului.*”

Anexa la Recomandarea Rec(2003) 13 a Comitetului Miniștrilor către statele membre privind furnizarea de informații prin intermediul mass-media în legătură cu procesele penale, preîntâmpină privitor la publicitatea care prejudiciază înaintea fazei de judecată: „*În cazul în care acuzatul poate demonstra că furnizarea de informații este foarte probabil să aibă ca rezultat, sau a avut ca rezultat, o încălcare a dreptului lui sau ei la un proces echitabil, el sau ea ar trebui să aibă un remediu legal eficient.*” **În context, cel care furnizează o informație în spațiul public privitor la suspect, învinuit sau inculpat, de fiecare dată urmează să sublinieze statutul procesual al persoanei și faptul că aceasta se bucură de prezumția de nevinovăție.**

Un exemplu elocvent în acest sens poate servi cauza Batiashvili v. Georgia – 8284/07 Hotărârea CtEDO din 10.10.2019¹⁹. În acest caz Curtea a recunoscut încălcarea articolului 6 §2 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (Prezumția nevinovăției) în condiția, în care de către autoritățile georgiene au fost trimise unui canal de televiziune și transmise pe post înregistrările conversațiilor telefonice dintre cet. Batishvili și alte persoane în lipsa unei „acuzării de natură penală” în privința acestuia și până la arestarea lui.

În fapt – Pe 22 iulie 2006, a fost pornită o anchetă preliminară în privința unui caz penal referitor la constituirea și conducerea unui grup armat ilegal. În ziua următoare, a fost obținut un mandat de interceptare a apelurilor telefonice ale liderului unui grup armat local, fiind înregistrate conversațiile telefonice purtate între lider și reclamant, un membru prominent al opoziției. Una din înregistrările conversațiilor telefonice între ei a fost trimisă unui canal de televiziune și pusă pe post pe 25 iulie 2006.

Reclamantul a denunțat situația și a declarat că înregistrarea a fost distorsionată. Figuri politice cunoscute au comentat în mod public despre asocierea dintre reclamant și liderul local, despre implicarea lor în activități antiguvernamentale și au considerat cu certitudine nevinovăția reclamantului. Pe 29 iulie 2006, reclamantul a fost arestat și acuzat de acoperirea pregătirii unei infracțiuni și de complicitate și instigare la înaltă trădare.

19 <http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=179&id=1648&t=/Rezumate-CEDO/2019/Batiashvili-v-Georgia-Applicabilitatea-articolului-6-2-in-lipsa-unei-acuzatii-de-natura-penala-in-circumstanțele-in-care-autoritățile-au-diseminat-o-inregistrare-audio-contrafacuta-inainte-de-arest-Articolul-6-aplicabil-Incalcare>

În raport cu dreptul la viață privată și demnitate Anexa la Recomandarea Rec(2003) 13 a Comitetului Miniștrilor către statele membre privind furnizarea de informații prin intermediul mass-media în legătură cu procesele penale, preîntâmpină: „Furnizarea de informații despre suspecți, acuzați sau persoane condamnate ori alte părți la procese penale trebuie să respecte dreptul lor la protecția vieții private în conformitate cu Articolul 8 al Convenției. Protecție specială trebuie acordată părților care sunt minori sau alte persoane vulnerabile, precum și victimelor, martorilor și familiilor suspectilor, acuzaților și condamnaților. În toate cazurile, o atenție specială trebuie acordată efectului vătămător pe care îl are divulgarea de informații ce permit identificarea persoanelor”.

Cum să înțelegem obligația procurorului de la pct.6.6¹.5. din Codul de etică

„să se asigure că nu periclitează viața sau integritatea fizică a celor implicați în proces (și în special victime și martori) sau activitatea organelor de urmărire penală sau celor care exercită activitatea specială de investigație prin dezvoltarea investigațiilor în curs”.

Această obligație recurge atât din obligația pozitivă a statului de a-și proteja cetățenii, care rezultă atât din prevederile legislației naționale cât și din acte internaționale. Această obligație este într-o strânsă legătură cu cea, care decurge din principiul etic de respectare a confidențialității, concomitent fiind și una comună atât pentru procurori, cât și pentru organele de poliție și pentru instanța de judecată.

Astfel, în raport cu protecția victimelor Recomandarea Nr R (85) 11 a Comitetului de Miniștri a Consiliului Europei Privind poziția victimei în cadrul dreptului penal și al procedurii penale²⁰ la lit. F., „Protecția intimității”, paragraf 15 stabilește că: „Politicele de informare și de relații publice legate de investigarea și judecarea infracțiunilor trebuie să acorde o atenție corespunzătoare necesității de protecție a victimei de orice publicitate ce ar putea aduce atingere vieții private sau demnității sale. Dacă tipul de infracțiune, statutul particular, situația sau securitatea personală a victimei necesită o protecție specială, fie procesul penal înainte de judecată se va desfășura cu ușile închise, fie dezvoltarea sau publicarea datelor personale ale victimei trebuie să facă obiectul unor restricții corespunzătoare.” În continuare, la paragraful 16 este subliniat că: „Atunci când acest lucru este necesar, și mai ales când este implicată crima organizată, victimei și familiei acesteia trebuie să i se ofere o protecție eficientă împotriva amenințărilor și riscului de represalii din partea infractorului”

Recomandarea Nr. R (97) 13 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei Privind intimidarea martorilor și drepturile apărării²¹ subliniază în preambul că este inacceptabil ca sistemul de justiție penală să nu poată aduce acuzații sau să pronunțe o sentință, din motiv că martorii sunt descurajați efectiv să depună mărturie în mod liber și veridic...

... deși toate persoanele au datoria civică să dea mărturie sincere ca martori, dacă aceasta o solicitată sistemul de justiție penală, ar trebui să existe, de asemenea, o mai bună recunoaștere a drepturilor și nevoilor acestor persoane, inclusiv dreptul de a nu fi supus niciunui amestec sau de a nu fi expus riscului personal.

Cum să înțelegem obligația procurorului de la pct.6.6¹.6. din Codul de etică

„să nu prejudicieze în mod nejustificat onoarea și reputația altora”.

Atunci când misiunea lor îi autorizează să facă declarații sau comunicări în cazuri cu care sunt familiarizați, procurorii trebuie să se asigure cu precauție și cu bună-credință că nu periclitează și nu prejudiciază în mod nejustificat onoarea și reputația altora pe simple ipoteze. Această obligație etică rezultă inclusiv din paragraful 62 din Avizul No. 13 (2018) al CCPE „Independența, răspunderea și etica procurorilor”²².

În context, se recomandă procurorilor ca atunci, când în numele Procuraturii prezintă mass-mediei informații pe marginea cauzelor pendinte, să se abțină de la exprimarea judecăților de valoare (*judecată de valoare* – opinie, comentariu, teorie sau idee care reflectă atitudinea față de un fapt, a cărei veridicitate este imposibil de dovedit. Noțiune în redacția din Legea nr. 64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare²³), deoarece, responsabilitatea pentru răspândirea informației o va purta autoritatea publică, pe care o reprezintă.

În conformitate cu articolul 28 din Legea nr. 64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare *Responsabilitatea mass-mediei pentru preluarea relatărilor false cu privire la fapte și/sau a judecăților de valoare fără substrat factologic suficient nu survine în cazul în care aceste informații au fost răspândite:*

- a) în documentele sau comunicatele autorităților publice;*
- b) în cadrul ședințelor autorităților publice, de către persoanele care exercită funcții publice sau persoanele invitate pentru a participa la aceste ședințe;*
- c) în cadrul urmăririi penale sau al unui proces judiciar, de către participanții la proces, inclusiv martorii, de organul de urmărire penală sau instanța de judecată;*

20 Recomandarea Nr R (85) 11 a Comitetului de Miniștri a Consiliului Europei Privind poziția victimei în cadrul dreptului penal și al procedurii penale adoptată de Comitetul de Miniștri pe 28 iunie 1985, la cea de-a 387-a întâlnire a delegaților miniștrilor

21 Recomandarea Rec Nr.(97) 13 adoptată de Comitetul Miniștrilor la 10 septembrie 1997 la cea de-a 600-a reuniune a miniștrilor

22 Aviz No. 13 (2018) a CCPE Strasbourg, 7 Noiembrie 2018

23 Monitorul Oficial Nr.117-118 din 09.07.2010, data intrării în vigoare 09.10.2010

d) în cererile, scrisorile sau plângerile cu privire la încălcarea drepturilor și intereselor legitime, expediate autorităților publice pentru examinare.

Cum să înțelegem obligația procurorului de la pct.6.6¹.7. din Codul de etică

„să nu tăinuiască și să nu denatureze informațiile privind averile deținute sau conflictele de interes, acestea urmând a fi făcute publice în virtutea funcției”.

Prezenta regulă este o continuare a obligațiilor procurorului prevăzute la art.6), alin.(3), lit.g) și h) din Legea cu privire la Procuratură, potrivit căreia procurorul este obligat să depună, în condițiile legii, declarația de avere și interese personale, precum și să nu tăinuiască conflictele de interese existente, sau un conflict de interese ce poate apărea.

În virtutea faptului că funcția de procuror este o funcție publică, care implică restricții de ordin etic și personal, aceste restricții fiind recunoscute drept necesare pentru asigurarea independenței justiției, fiecare procuror poate deveni ținta unor atacuri mediatice justificate sau mai puțin justificate. Ingerințele media au un suport juridic în prevederile din Legea nr. 64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare²⁴. Principalele dintre aceste reguli ar fi:

Articolul 9. Libertatea de a critica statul, autoritățile publice și persoanele care exercită funcții publice

(1) Orice persoană are dreptul de a critica statul și autoritățile publice.

(2) Statul și autoritățile publice nu pot intenta acțiuni cu privire la defăimare.

(3) Statul și autoritățile executive și legislative nu sânt protejate de legea penală sau contravențională împotriva declarațiilor defăimătoare.

(4) Persoanele care exercită funcții publice pot fi supuse criticii, iar acțiunile lor – verificării din partea mass-mediei, în ceea ce privește modul în care și-au exercitat sau își exercită atribuțiile, în măsura în care acest lucru este necesar pentru a asigura transparența și exercitarea responsabilă a atribuțiilor lor.

Articolul 10. Dreptul la respectul vieții private și de familie

(1) Orice persoană are dreptul la respectul vieții private și de familie.

(2) Dreptul la respectul vieții private și de familie nu se extinde asupra informațiilor despre viața privată și de familie răspândite cu acordul expres sau tacit al persoanei sau obținute în locurile publice când persoana nu poate conta, în mod rezonabil, pe intimitate.

(3) Nimeni nu poate fi tras la răspundere pentru că a făcut publice informații despre viața privată și de familie a persoanei dacă interesul public de a le cunoaște depășește interesul persoanei vizate de a nu răspândi informația.

(4) În cazul răspândirii informației despre viața privată și de familie cu încălcarea prevederilor alin. (3), persoana poate solicita exprimarea scuzelor și compensarea prejudiciului moral și material cauzat.

Articolul 11. Dreptul persoanelor publice și al persoanelor fizice care exercită funcții publice la respectul vieții private și de familie

(1) Persoanele publice și persoanele fizice care exercită funcții publice au dreptul la respectul vieții private și de familie.

(2) Informațiile despre viața privată și de familie a persoanelor publice și a persoanelor fizice care exercită funcții publice pot fi dezvăluite dacă aceste informații prezintă interes public. Răspândirea informațiilor respective nu trebuie să ducă la prejudicii nejustificate terților.

(3) Dacă persoanele publice și persoanele fizice care exercită funcții publice provoacă ele însele atenția asupra aspectelor din viața lor privată și de familie, mass-media are dreptul să cerceteze aceste aspecte.

²⁴ Monitorul Oficial Nr.117-118 din 09.07.2010, data intrării în vigoare 09.10.2010

STUDII – ARTICOLE – DISCUȚII – COMENTARIILE – ANALIZE – SINTEZE – OPINII – CERCETĂRI

Ion CARACUIAN:

Fenomenul torturii în Republica Moldova. Istoric. Provocări. Realizări. Perspective. 27

Ruslan POPOV:

Problematika justiției penale cu implicarea persoanelor cu dizabilități mentale 46

Sergiu RUSSU:

Considerații privind exploatarea sexuală on-line a copiilor 53

Vasile UNTILĂ, Maria PÎSLARUC:

Regimul juridic și limietele prelucrării datelor cu caracter personal
în cadrul raporturilor de muncă (Partea I) 57

Alexandra Delia SABĂU:

Scurte considerații cu privire la infracțiunea de sustragere
de sub sechestru prevăzută de art. 261 Cod penal al României 63

Igor EȘANU:

Impedimente legislative la asigurarea termenului rezonabil
de examinare a cauzelor penale de către instanțele judecătorești 66

Sergiu POPA:

Considerații generale privind omorurile în serie. Partea I: Noțiunea și clasificarea omorurilor în serie..... 69

Natalia LIVADARU:

Violența în familie ca fenomen social. Delimitarea acțiunilor de violență domestică,
sub aspect penal sau conflict, agresivitate și abuz, sub aspect psihologic 77

Vadim GRIBINCEA, Andrei CAZACICOV:

Subiectul infracțiunii de creare sau conducere a unei organizații criminale..... 84

Marcel DIMITRAȘ, Victoria BOLDESCO:

Unele aspecte ale hotărârilor-pilot ale Curții europene a drepturilor omului..... 89

EFICIENȚA MĂSURILOR SPECIFICE DE COMBATERE A CRIMINALITĂȚII ORGANIZATE

Ion CARACUIAN*

*Procuror-șef al Secției combatere tortură
a Procuraturii Generale,
delegat în funcția de Procuror-șef interimar
al Procuraturii pentru Combaterea Criminalității
Organizate și Cauze Speciale*

INTRODUCERE

Interzicerea torturii și altor forme de tratament cu cruzime, inuman sau degradant, în dreptul internațional, protejează persoana de încălcarea gravă a integrității sale fizice și psihice prin acțiuni sau inacțiuni, care sunt atribuite statului.

Interzicerea decurge direct din demnitatea inerentă, immanentă și inalienabilă a fiecărei ființe umane, care trebuie să fie respectată și protejată în termeni absoluți, indiferent de circumstanțele și comportamentul persoanei concrete.

Interzicerea torturii și altor forme de rele tratamente a fost codificată în diferite acte universale și tratate regionale cu privire la drepturile omului, inclusiv în art.5 din Declarația universală a drepturilor omului²⁵, art.1 al Convenției ONU împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante²⁶ (în continuare Convenției ONU împotriva Torturii) și art.3 al Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale²⁷.

Art.5 din Declarația universală a drepturilor omului prevede: ”Nimeni nu va fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante”.

Art.1 din Convenția ONU împotriva Torturii stabilește că ”Tortura este orice act prin care se provoacă unei persoane, cu intenție, o durere sau suferințe puternice, de natură fizică sau psihică, în special cu scopul de a obține, de la această persoană, sau de la o persoană terță, informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis sau este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de face presiune asupra unei terțe persoane, sau pentru orice alt motiv bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci când o asemenea durere sau suferință sunt provocate de către un agent al autorității publice sau orice altă persoană care acționează cu

* i.caracuian@procuratura.md

25 Declarația universală a drepturilor omului, adoptată și proclamată la 10.12.1948 de Adunarea Generală a ONU

26 Convenția ONU adoptată la New York la 10.12.1984, Republica Moldova a aderat la 31.05.1995.

27 Convenția adoptată la Roma la 04.11.1950, Republica Moldova a aderat la 12.09.1997.

titlu oficial, sau la instigare sau cu consimțământul expres sau tacit al unor asemenea persoane. Acest termen nu se referă la durerea ori suferințele rezultate exclusiv din sancțiuni legale, inerente acestor sancțiuni sau ocazionate de ele”.

Art. 3 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale stabilește: “Nimeni nu poate fi supus torturii, nici tratamentelor inumane ori degradante”.

Art. 2 din Convenția ONU împotriva Torturii impune statelor părți să adopte măsuri legislative, administrative, judiciare și de alt gen în legislația internă pentru a preveni tortura în orice teritoriu aflat sub jurisdicția sa.

Art. 1 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale impune statelor membre să asigure garantarea drepturilor și libertăților consfințite prin Convenție tuturor persoanelor aflate sub jurisdicția lor.

I. Date privind istoricul instituțional și legislativ

Chiar și până la ratificarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (12.09.1997), întru asumarea și îndeplinirea obligațiilor negative ale statului (interzicerea absolută a relor tratamente și torturii) în Constituția Republicii Moldova (29.07.1994), în art. 24 alin.(2) a fost prevăzut: **”Nimeni nu va fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante”.**

Dacă e să ne referim la calificarea flagelului de tortură sau alte rele tratamente, stabilim că anterior, cea ce numim astăzi tratament inuman, tratament degradant și tortură, în reflecția prevederilor Codului penal în redacția Legii din anul 1961 (*cu modificările ulterioare*), faptele erau încadrate în baza art.185 alin.(2) din Codul penal.

Articolul 185. Excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu

Excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, adică săvârșirea de către o persoană cu funcție de răspundere a unor acte, care depășesc în mod vădit limitele drepturilor și atribuțiilor acordate de lege, dacă aceasta a cauzat daune considerabile intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice și juridice, – se pedepsește fie cu privațiune de libertate până la trei ani, fie cu amendă în mărime de la treizeci la o sută de salarii minime, fie cu destituire din funcție, cu privarea, în toate cazurile, de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a practica anumite activități pe un termen de până la cinci ani.

Excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, însoțite fie de acte de violență, fie de folosirea armei, fie de acțiuni de tortură și care jignesc demnitatea personală a părții vătămate, – se pedepsește cu privațiune de libertate pe un termen de la trei la zece ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a practica anumite activități pe un termen de până la cinci ani.

Excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, săvârșită în mod repetat sau de o persoană cu funcție de răspundere sus-pusă, sau săvârșită în interesele unei organizații criminale, sau care a avut urmări grave, – se pedepsește cu privațiune de libertate pe un termen de

la cinci la doisprezece ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a practica anumite activități pe un termen de până la cinci ani.

Această componentă de infracțiune făcea parte din Capitolul VIII al Codului penal intitulat: Infracțiuni săvârșite de persoane cu funcții de răspundere.

Ulterior, după ce Republica Moldova a aderat la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și la Convenția ONU împotriva Torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante a fost modificat Codul penal, astfel încât în Capitolul II cu titlul: Infracțiuni contra vieții, sănătății, libertății și demnității persoanei, a fost introdus art.101¹ – Tortura.

Articolul 101/1. Tortura

Acțiunile prin care se provoacă, în mod intenționat, unei persoane o durere sau suferințe puternice, fizice ori psihice, mai ales cu scopul de a obține de la această persoană sau de la o persoană terță informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-a comis, de a intimida sau de a face presiuni asupra ei ori de a intimida sau a face presiuni asupra unei terțe persoane, sau pentru oricare alt motiv bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci când asemenea durere sau astfel de suferințe sânt provocate de către un agent al autorității publice sau de orice altă persoană care acțiunează cu titlu oficial sau la instigare ori cu consimțământul expres sau tacit al unor asemenea persoane, cu excepția durerii ori suferințelor, rezultând exclusiv din sancțiuni legale, inerente acestor sancțiuni sau ocazionate de ele, – se pedepsesc cu privațiune de libertate pe un termen de la trei la șapte ani.²⁸

La această etapă este necesar de menționat că textul noțiunii de infracțiune este foarte aproape, practic preluat prin *copy paste*, din articolul 1 din Convenția ONU împotriva Torturii.

În așa mod, *de jure*, Republica Moldova aparent și-ar fi îndeplinit obligația negativă asumată prin aderarea la

²⁸ Art.101/1 introdus prin Legea nr.263-XIV din 24.12.98.

Convențiile internaționale ce reglementează interzicerea relor tratamente și a torturii, însă *de facto*, cele implementate nu și-au atins scopul propus deoarece această normă nu a corespuns principiilor de claritate și previzibilitate, cel puțin sub două aspecte:

- Deși corect, în opinia autorului prezentului articol, norma a fost plasată în Capitolul II al Codului penal, conform pozițiilor actorilor, ce participau la înfăptuirea actului de justiție din acea perioadă, așa numiții "angajați ai statului" nu puteau apărea în calitate de subiect al acestei infracțiuni, deoarece articolul nu făcea parte din capitolul - Infracțiuni săvârșite de persoane cu funcții de răspundere și,
- Categoriile de subiecți cum ar fi: agent al autorității publice sau orice altă persoană care acționează cu titlu oficial, așa cum prevedea art.101¹ din Codul penal erau considerați angajații autorităților publice locale precum și alte persoane oficiale, dar care, din activitatea pe care o practicau, nu rezultau obligații de a obține informații sau mărturisiri, de a pedepsi o persoană pentru fapta comisă e.t.c., acțiuni care erau indispensabile pentru a proba latura obiectivă și latura subiectivă a acestei componente de infracțiune.

Ulterior, în anul 2002-2003, legislația penală a Republicii Moldova, de rând cu cea de procedură penală, civilă și procedură civilă a fost modificată astfel încât la 12.06.2003 au intrat în vigoare noile Coduri penal, de procedură penală, civil și procedură civilă.

Inexplicabil, însă constatat este faptul, că în partea specială a noului Cod penal, nu s-au regăsit așa componente de infracțiune ca tortura sau tratamentul inuman și tratamentul degradant.

Respectiv, după unele principii învechite, faptele privind aceste componente de infracțiune erau încadrate juridic în baza art. 328 alin.(2) din Codul penal, normă care după conținut era foarte asemănătoare cu prevederile art. 185 din Codul penal în redacția Legii din 1961, la care m-am referit mai sus.

Astfel, art. 328 din Codul penal, intrat în vigoare în anul 2003, inițial avea următoarea redacție:

Articolul 328. Excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu

(1) Săvârșirea de către o persoană cu funcție de răspundere a unor acțiuni care depășesc în mod vădit limitele drepturilor și atribuțiilor acordate prin lege, dacă aceasta a cauzat daune în proporții considerabile intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice, se pedepsește cu amendă în mărime de la 150 la 400 unități convenționale sau cu închisoare de până la 3 ani, în ambele cazuri cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani.

(2) Aceleași acțiuni însoțite:

- a) de aplicarea violenței;
- b) de aplicarea armei;
- c) de tortură sau acțiuni care înjosesc demnitatea părții vătămate se pedepsesc cu închisoare de la 3 la 10 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani.

(3) Acțiunile prevăzute la alin.(1) sau (2):

- a) săvârșite repetat;
- b) săvârșite de o persoană cu înaltă funcție de răspundere;
- c) săvârșite în interesul unui grup criminal organizat sau al unei organizații criminale;
- d) soldate cu urmări grave, se pedepsesc cu închisoare de la 8 la 15 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani.

Acest articol a fost plasat în Capitolul XV cu titlul: "Infracțiuni săvârșite de persoane cu funcții de răspundere", de fapt ca și în precedentul Cod, adică s-a revenit la formula veche.

Evident, rezultând din aceleași obligații negative ale statului asumate pe plan internațional, peste 2 ani, în noul Codul penal iarăși a fost introdusă infracțiunea cu noțiunea de – tortura²⁹.

Articolul 309¹. Tortura

(1) Provocarea, în mod intenționat, a unei dureri sau suferințe puternice, fizice ori psihice unei persoane, în special cu scopul de a obține de la această persoană sau de la o persoană terță informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-a comis, de a intimida sau de a face presiune asupra ei sau asupra unei terțe persoane, sau pentru orice alt motiv bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, dacă o asemenea durere sau suferință este provocată de o persoană cu funcție de răspundere sau de oricare altă persoană care acționează cu titlu oficial, ori la instigarea sau cu consimțământul expres sau tacit al unor asemenea persoane, cu excepția durerii sau suferinței ce rezultă exclusiv din sancțiuni legale, inerente acestor sancțiuni sau ocazionate de ele, se pedepsește cu închisoare de la 2 la 5 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani.

(2) Organizarea sau instigarea acțiunilor de tortură se pedepsește cu închisoare de la 3 la 8 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani.

29 Art.3091 introdus prin Legea nr.139-XVI din 30.06.05, în vigoare 22.07.05

- (3) Acțiunile prevăzute la alin.(1) sau (2), săvârșite:
- a) cu bună-știință asupra unei femei gravide;
 - b) asupra unui minor;
 - c) de două sau mai multe persoane;
 - d) profitând de starea de neputință a victimei;
 - e) cu folosirea unor instrumente speciale de tortură sau a altor obiecte adaptate în acest scop;
 - f) de o persoană cu înaltă funcție de răspundere, se pedepsesc cu închisoare de la 5 la 10 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani.

Textul noțiunii infracțiunii iarăși a fost unul foarte apropiat de cel din art.1 din Convenția ONU împotriva Torturii, însă, de această dată, întru redresarea situației cu referire la subiectul infracțiunii Legislatorul, fiind mai precaut, a prevăzut în calitate de subiect și ”persoană cu funcție de răspundere”. Infracțiunea a fost plasată în Capitolul XIV: ”Infracțiuni contra justiției”.

Așa, în Republica Moldova, responsabil de executarea obligațiilor pozitive sub aspect procedural, atât conform prevederilor legii procesuale din 1961 cât și conform celei intrate în vigoare în 2003, s-a făcut Procuratura, care a fost și este unicul organ abilitat cu competențe de investigare a sesizărilor și infracțiunilor privind depășirea atribuțiilor de serviciu cu aplicarea violenței sau elementelor de tortură sau însăși infracțiunea de tortură.

Pentru cei care au activat în Procuratură până în anii 2009 inclusiv, este cunoscut faptul, că investigarea acestor infracțiuni erau în vizorul Procuraturii Generale, periodic se făceau generalizări la acest subiect și, anual, tematica era raportată la una din ședințele Colegiului Procuraturii care era un organ consultativ pe lângă Procurorul General.

II. Provocări și realizări

Evident este faptul că, începând cu anul 2009, interesul Republicii Moldova *vis-a-vis* de recomandările organismelor internaționale care promovează respectarea drepturilor omului, a crescut esențial.

Dacă e să revenim la dreptul de a nu fi supus relexor tratamente și torturii, stabilim că statul parte la Convențiile și Tratatetele internaționale își asumă cel puțin 2 obligații:

1. Obligația negativă care se exprimă prin:
 - interzicerea absolută a relexor tratamente și torturii.
2. Obligația pozitivă care se redă sub două aspecte:
 - procedural – care prevede investigarea efectivă a maltratărilor și
 - material – care presupune luarea tuturor măsurilor necesare întru prevenirea maltratărilor.

Respectiv, întru asigurarea respectării **obligației negative** a statului, inclusiv în rezultatul implicării active a reprezentanților Procuraturii prin intermediul activi-

tăților unor grupuri de lucru cu implicarea experților naționali și internaționali, au fost elaborate mai multe proiecte de legi, prin care actele normative naționale au fost ajustate la prevederile celor internaționale.

Așa, exceptând prevederile constituționale la care ne-am referit *supra*, într-o configurare diferită, acest principiu și drept fundamental ”interzicerea absolută a relexor tratamente și torturii” a fost prevăzut și în alte acte normative, după cum:

- art. 4 alin.(2) din Codul penal ”Legea penală nu urmărește scopul de a cauza suferințe fizice sau de a leza demnitatea omului. **Nimeni nu poate fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante**”;
- art. 10 alin.(3) din Codul de procedură penală ”În desfășurarea procesului penal, **nimeni nu poate fi supus la tortură sau la tratamente cu cruzime, inumane ori degradante**, nimeni nu poate fi deținut în condiții umilitoare, nu poate fi silit să participe la acțiuni procesuale care lezează demnitatea umană”;
- art. 167¹ din Codul de executare ”**Se interzice supunerea oricărei persoane aflate în executarea unei pedepse la tortură, tratamente cu cruzime, inumane sau degradante ori la alte rele tratamente**”;
- art. 5 alin.(3) din Codul contravențional ”Legea contravențională nu urmărește cauzarea de suferințe fizice sau lezarea demnității omului. **Nimeni nu poate fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante**”;
- art. 4 alin.(2) din Legea nr. 320/2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului ”**Poliția nu aplică, nu încurajează și nu tolerează tortura, tratamentul inuman sau degradant**”.

Cea mai importantă realizare pe plan legislativ, întru respectarea obligației negative a statului și a recomandărilor forului internațional constă în modificarea părții speciale a Codului penal.

Astfel, prin textul a două Legi distincte cu nr. 66/05.04.2012 și nr.252/08.11.2012, a fost perfecționat cadrul legal în materie de combatere a torturii și a altor rele tratamente.

Așa, **Codul penal** a fost modificat prin includerea unui articol nou, 166¹ – Tortura, tratamentul inuman sau degradant, – care a determinat un impact triplu în legislația penală a Republicii Moldova:

- 1) noțiunile de tratament degradant și tratament inuman au fost reglementate și codificate penal;
- 2) pentru prima dată infracțiunile de tratament degradant, tratament inuman și tortură au fost plasate în Capitolul III ”Infracțiuni contra Libertății, Cinstei și Demnității Persoanei”;
- 3) sancțiunile penale pentru aceste componente de infracțiune, sunt destul de semnificative, cele pentru tortură fiind ridicate la nivelul sancțiunilor infracțiunii de omucidere.

Respectiv, Codul penal actual prevede:

Articolul 166¹. Tortura, tratamentul inuman sau degradant

(1) Cauzarea intenționată a unei dureri sau a suferinței fizice ori psihice, care reprezintă tratament inuman ori degradant, de către o persoană publică sau de către o persoană care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice, sau de către orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau cu consimțământul expres ori tacit al unei asemenea persoane se pedepsește cu **închisoare de la 2 la 6 ani** cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 3 la 5 ani.

(2) Acțiunile prevăzute la alin.(1):

- a) săvârșite cu bună știință asupra unui minor sau asupra unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor;
- b) săvârșite asupra a 2 sau a mai multor persoane;
- c) săvârșite de 2 sau de mai multe persoane;
- d) săvârșite prin folosirea armei, instrumentelor speciale sau a altor obiecte adaptate acestui scop;
- e) săvârșite de o persoană cu funcție de răspundere sau de o persoană cu funcție de demnitate publică;
- f) care din imprudență au cauzat o vătămare gravă sau medie integrității corporale sau sănătății;
- g) care din imprudență au cauzat decesul persoanei sau sinuciderea acesteia

se pedepsesc cu închisoare de la 3 la 8 ani sau cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 5 la 10 ani.

(3) Tortura, adică orice faptă intenționată prin care se provoacă unei persoane o durere sau suferințe fizice sau psihice puternice cu scopul de a obține de la această persoană sau de la o persoană terță informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a exercita presiune asupra ei sau asupra unei terțe persoane, sau din orice alt motiv, bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci când o asemenea durere sau suferință este provocată de către o persoană publică sau de către o persoană care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice, sau de către orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau cu consimțământul expres sau tacit al unei asemenea persoane **se pedepsește cu închisoare de la 6 la 10 ani** cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 8 la 12 ani.

(4) Acțiunile prevăzute la alin.(3):

- a) săvârșite cu bună știință asupra unui minor sau asupra unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se

datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor;

- b) săvârșite asupra a 2 sau a mai multor persoane;
- c) săvârșite de 2 sau de mai multe persoane;
- d) săvârșite prin folosirea armei, instrumentelor speciale sau a altor obiecte adaptate acestui scop;
- e) săvârșite de o persoană cu funcție de răspundere sau de o persoană cu funcție de demnitate publică;
- f) care din imprudență au cauzat o vătămare gravă sau medie integrității corporale sau sănătății;
- g) care din imprudență au cauzat decesul persoanei sau sinuciderea acesteia

se pedepsesc cu închisoare de la 8 la 15 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 10 la 15 ani.

Concomitent, pentru a exclude practicile vicioase, care rezultau în aplicarea eronată, în unele cazuri, a legii penale în sensul infracțiunilor de tortură, depășirea atribuțiilor de serviciu sau constrângerea de a face declarații, s-a decis abrogarea art. 309¹ și lit.a), c) de la alin.(2) art. 328, iar art. 309 din Codul penal de expus într-o nouă redacție.

Actualmente, art. 309 este expus în următoarea redacție:

Articolul 309. Constrângerea de a face declarații

Constrângerea persoanei, prin amenințare sau prin alte acte ilegale, de a face declarații, de a încheia acord de recunoaștere a vinovăției, constrângerea, în același mod, a expertului de a face concluzia sau a traducătorului, sau a interpretului de a face o traducere sau interpretare incorectă de către persoana care constată infracțiunea, ofițerul de urmărire penală, procuror sau de către judecător, dacă aceasta nu constituie tortură, tratament inuman sau degradant, se pedepsesc cu închisoare de la 2 la 6 ani sau cu amendă în mărime de la 1150 la 1350 de unități convenționale, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de 5 ani.

Analiza juridico-penală a infracțiunilor de tortură și tratament inuman sau degradant

Sub aspectul tehnicii legislative, art.166¹ din Codul penal este alcătuit din două variante-tip de infracțiuni și două șiruri de circumstanțe agravante identice pentru ambele infracțiuni. Respectiv, la alin.(1) art.166¹ din Codul penal este incriminată fapta de tratament inuman și/sau tratament degradant, iar la alin.(3) art.166¹ din Codul penal este incriminată fapta de tortură. Fiecăreia dintre cele două infracțiuni le corespunde a câte șapte circumstanțe agravante cu conținut identic, dar prevăzute la aliniate diferite, după cum: alin.(2) și, respectiv, alin.(4) ale art.166¹ din Codul penal. Acest mod de abordare a elementelor circumstanțiale agravante are menirea de a diferenția răspunderea penală în unison cu gradul de pericol social diferit pentru tratamen-

tul inuman și/sau degradant și, pe de altă parte, pentru tortură.

Elemente constitutive ale infracțiunii de tratament inuman și/sau degradant, infracțiuni prevăzute la alin.(1) art. 166¹ din Codul penal

Obiectul infracțiunii de tratament inuman și/sau degradant:

- **Obiectul juridic special** are un caracter dualist, adică implică atât un obiect juridic principal, cât și un obiect juridic secundar.
- **Obiectul juridic principal** este reprezentat de relațiile sociale cu privire la demnitatea persoanei; or, generic, tratamentul inuman și/sau degradant face parte din categoria relelor tratamente ce subzistă într-un comportament reprobabil ce aduce atingere gravă demnității umane. Prin demnitate umană trebuie de înțeles autoaprecierea persoanei întemeiată pe aprecierea societății.
- **Obiectul juridic secundar** îl formează relațiile sociale cu privire la integritatea fizică sau psihică a unei persoane.
- **Obiectul material** al infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 166¹ din Codul penal poate să existe doar în eventualitatea, în care fapta prejudiciabilă se manifestă prin cauzarea unei dureri sau suferințe, fizice unei persoane. În această ipoteză, entitatea materială asupra căreia se îndreaptă fapta prejudiciabilă de cauzare a unei dureri sau suferințe fizice este corpul persoanei. În contrast, dacă fapta prejudiciabilă ia forma cauzării unei suferințe psihice unei persoane, psihicul uman este obiectul influențării nemijlocite infracționale și, de vreme ce acesta este lipsit de corporalitate, în ipoteza respectivă obiect material nu există.

Victima infracțiunii de tratament inuman sau degradant poate fi:

- Persoana aflată în dependență față de făptuitor, care este supusă unor măsuri de constrângere având la bază exercițiul autorității publice, fiindu-i efectiv aplicat tratamentul inuman sau degradant;
- Persoana supusă unei constrângeri psihice datorită aplicării tratamentului inuman sau degradant unei alte persoane. În ipoteza respectivă, victimă a infracțiunii (persoana terță) se atestă în măsura în care există o persoană efectiv supusă tratamentului inuman sau degradant.

Latura obiectivă a infracțiunii de tratament inuman și/sau degradant:

- **Fapta prejudiciabilă** constă într-o acțiune sau inacțiune de cauzare a unei dureri sau suferințe, fizice sau psihice unei persoane;
- **Urmarea prejudiciabilă** constă în durerea sau suferința, fizică ori psihică cauzată unei persoane;
- **Legătura de cauzalitate** dintre fapta prejudiciabilă și urmarea prejudiciabilă.

Din punct de vedere juridic, între noțiunea „tratament inuman” și noțiunea „tratament degradant” există anumite distincții. Cel mai relevant criteriu pentru a diferenția cele două tipuri de tratamente este nivelul suferințelor sau durerilor cauzate victimei. Astfel, nivelul suferințelor sau durerilor cauzate victimei în cazul tratamentului inuman se situează pe o scară mai mare decât în cazul tratamentului degradant.

Tratamentul degradant se manifestă prin faptă care creează victimei sentimentul de fobie (teamă), de neliniște, de inferioritate, de natură a o umili sau înjosi și, eventual, de a-i înfrânge astfel rezistența fizică și/sau psihică.

Tratamentul inuman se manifestă prin fapta, care provoacă victimei leziuni (prejudiciu corporal efectiv) sau suferințe fizice sau psihice, susceptibile de a produce intense tulburări psihice.

Acțiunea de cauzare a unei dureri sau suferințe, fizice sau psihice unei persoane poate fi: fizico-mecanică (înțepare, lovire, cauterizare etc.); chimică (administrarea de substanțe narcotice, psihotrope etc.); biologică (inocularea culturilor de microorganisme provocatoare de boli infecțioase); psihică (hipnoză, șoc psihic etc.).

Inacțiunea de cauzare a unei dureri sau suferințe, fizice sau psihice unei persoane reprezintă omisiunea de a îndeplini anumite acțiuni juridice obligatorii, obiectiv necesare și realmente posibile: neadministrarea medicamentelor, nealimentarea etc.

Urmarea prejudiciabilă ce constă în **durere** reprezintă reacția psihofiziologică a organismului, produsă ca efect al unei puternice excitații a terminațiilor nervoase din elementele corporale umane (organe și țesuturi), exprimându-se în senzații fizice negative cu grad variat de pronunțare.

Urmarea prejudiciabilă ce constă în **suferință** reprezintă trăirile negative profunde, catalizate de excitanți fizici sau psihici. **Suferința fizică** presupune starea ce induce alterări funcționale și/sau leziuni ale elementelor corporale umane. Aceasta poate fi determinată de foame, sete (deshidratarea organismului), hipotermie (răcirea corpului), hipertermie (sufocarea din cauza expunerii organismului la călduri înalte), iradiere (expunerea organismului la radiație ionizată) etc. **Suferința psihică** presupune starea psiho-traumatică generată de aplicarea unor factori psihogeni care influențează asupra psihicului uman. La categoria factorilor care pot cauza suferințe psihice putem raporta: amenințarea, oricare ar fi ea: cu aplicarea violenței, cu distrugerea sau deteriorarea bunurilor, cu răspândirea unor știri defăimătoare; batjocura manifestată prin atitudinea obraznică și disprețuitoare față de persoana victimei sau a unei persoane apropiate ei; insulta, expectorarea (scuiparea) etc. Totuși, suferința fizică și suferința psihică constituie stări ce se află într-o strânsă conexiune, uneori imposibil de

demarcat. Bunăoară, foamea poate să cumuleze nu numai extenuarea de natură fizică, dar și de natură psihică sau introducerea în organismul persoanei a unei substanțe cu efect halucinogen implică atât extenuarea fizică, cât și pe cea psihică.

Latura subiectivă a infracțiunii de tratament inuman sau degradant se caracterizează prin vinovăție sub formă de intenție. La rândul său, intenția în cazul infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.166¹ din Codul penal poate fi atât directă, cât și indirectă. Aceasta deoarece, nici scopul, dar nici motivul infracțiunii nu constituie semne facultative obligatorii ale alin.(1) art.166¹ din Codul penal.

De regulă, scopul infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.166¹ din Codul penal rezidă în tendința făptuitorului de a umili ori de a înjosi victima, iar motivele pot fi diverse, după cum: răzbunare, interes material, carierism, vanitate, perceperea eronată a atribuțiilor de serviciu etc.

Subiectul infracțiunii de tratament inuman sau degradant este persoana fizică responsabilă, care la momentul comiterii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani. Însă, nu oricare persoană fizică responsabilă, care la momentul săvârșirii infracțiunii a împlinit vârsta de 16 ani, poate fi subiect al infracțiunii date. Or, legiuitorul a prevăzut expres în dispoziția alin.(1) art.166¹ din Codul penal un subiect calificat (special): 1) persoana publică; 2) persoana care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice; 3) orice altă persoană care: a) acționează cu titlu oficial; b) acționează cu consimțământul expres sau tacit al unei asemenea persoane.

Potrivi alin.(2) art.123 din Codul penal, prin „persoană publică” se înțelege: funcționarul public, inclusiv funcționarul public cu statut special (colaboratorul serviciului diplomatic, al serviciului vamal, al organelor apărării, securității naționale și ordinii publice, altă persoană care deține grade speciale sau militare); angajatul autorităților publice autonome sau de reglementare, al întreprinderilor de stat sau municipale, al altor persoane juridice de drept public; angajatul din cabinetul persoanelor cu funcții de demnitate publică; persoana autorizată sau investită de stat să presteze în numele acestuia servicii publice sau să îndeplinească activități de interes public.

Prin „persoană care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice” se înțelege persoana din cadrul unei structuri organizatorice sau din cadrul unui organ, instituite în afara legii (autoproclamate), care își arogă regim de putere publică. De exemplu, autoritățile auto-proclamate transnistrene.

Prin „orice altă persoană care acționează cu titlu oficial” se înțelege persoana care, nu se atribuie nici la categoria persoanei publice, dar nici nu este persoană care, de

facto, exercită atribuțiile unei autorități publice, însă, datorită modului de instituire a activității exercitate, dobândește caracter oficial. La această categorie s-ar atribui educatorii de la instituțiile preșcolare și învățătorii de la școli.

Prin „orice altă persoană care acționează cu consimțământul expres sau tacit al unei persoane care acționează cu titlu oficial” se înțelege acel particular care acționează în baza unei inițiative consimțite, indiferent cui aparține această inițiativă – persoanei care dispune de titlu oficial sau particularului.

Elemente constitutive ale infracțiunii de tortură, alin.(3) art.166¹ din Codul penal

Obiectul infracțiunii de tortură, ca și în cazul infracțiunii de tratament inuman sau degradant are un caracter dualist:

- **Obiectul juridic principal** este reprezentat de relațiile sociale cu privire la demnitatea persoanei. Ca și tratamentul inuman sau degradant, tortura, de asemenea, face parte din categoria relelor tratamente ce subzistă într-un comportament reprobabil ce aduce atingere gravă demnității umane.
- **Obiectul juridic secundar** îl formează relațiile sociale cu privire la integritatea fizică sau psihică a unei persoane.
- **Obiectul material** al infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.166¹ din Codul penal poate să existe doar în eventualitatea în care fapta prejudiciabilă se manifestă prin provocarea unei dureri sau suferințe, fizice puternice unei persoane. În acest caz, entitatea materială asupra căreia se îndreaptă fapta prejudiciabilă de provocare a unei dureri sau suferințe fizice puternice este corpul persoanei. Dimpotrivă, dacă fapta prejudiciabilă ia forma provocării unei suferințe psihice puternice unei persoane, psihicul uman este obiectul influențării nemijlocite infracționale și, de vreme ce acesta este lipsit de corporalitate, în ipoteza respectivă obiect material nu există.

Victima infracțiunii de tortură:

- Persoana aflată în dependență față de făptuitor, care este supusă unor măsuri de constrângere având la bază exercițiul autorității publice, fiindu-i efectiv aplicată tortura;
- Persoana supusă unei constrângeri psihice datorită aplicării torturii unei alte persoane. În ipoteza respectivă, victimă a infracțiunii (persoana terță) se atestă în măsura în care, există o persoană efectiv torturată.

Latura obiectivă a infracțiunii de tortură are următoarea structură:

- **Fapta prejudiciabilă** se manifestă printr-o acțiune sau inacțiune de provocare a unei dureri sau suferințe puternice, fizice sau psihice unei persoane;

- **Urmarea infracțională** presupune durerea sau suferința puternică, fizică ori psihică provocată unei persoane;
- **Legătura de cauzalitate** dintre fapta prejudiciabilă și urmarea prejudiciabilă.

În fond, din punct de vedere structural, latura obiectivă a infracțiunii de tortură este asemănătoare cu latura obiectivă a infracțiunii de tratament inuman sau degradant, cu particularitatea că infracțiunea prevăzută la alin.(3) art.166¹ din Codul penal implică un rezultat infracțional mai grav decât cel de la alin.(1) art.166¹ din Codul penal. Or, așa cum stabilește legiuitorul, în cazul infracțiunii de tortură, durerea sau suferința trebuie să fie **puternică**.

Delimitând infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.166¹ din Codul penal și cea de la alin.(3) art.166¹ din Codul penal, subiecții oficiali de aplicare în concret a legii penale trebuie să se conducă de așa-numitul „prag” sau nivel minim de severitate. Astfel, există o scară graduată ierarhizată, potrivit căreia tortura reprezintă cea mai gravă formă a relexelor tratamente, fiind urmată de tratamentul inuman, după care se situează și tratamentul degradant. Astfel, nivelul durerilor sau suferințelor fizice ori psihice cauzate victimei în cazul torturii se situează pe o scară mai mare decât în cazul tratamentului inuman și, implicit, a celui degradant. De aceea, urmarea prejudiciabilă – ca cel mai esențial criteriu de delimitare între infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.166¹ din Codul penal și cea de la alin.(3) art.166¹ din Codul penal –, trebuie să fie examinată cu implicarea activă și nemijlocită a victimei.

Deoarece „pragul de gravitate” presupune o apreciere relativă prin esența sa, subiecții oficiali de aplicare în concret a legii penale, adică procurorii, urmează să se conducă de mai multe circumstanțe, care, luate în ansamblu, pot fi apreciate ca întrunind trăsăturile nivelului de gravitate. În special, aceste circumstanțe se referă la: intensitatea acțiunii sau inacțiunii de cauzare a unei dureri sau suferințe fizice sau psihice unei persoane; durata aplicării acestora; efectele faptei asupra fizicului și psihicului persoanei; mijloacele aplicabile; metoda de operare; ambianța acțiunii sau inacțiunii de cauzare a unei dureri sau suferințe fizice sau psihice unei persoane; sexul; vârsta; starea de sănătate a victimei etc. Toate în ansamblu pot să ne ilustreze dacă durerea sau suferința este sau nu puternică. Deci, pentru a fi „puternică”, durerea sau suferința trebuie să atingă un nivel de intensitate și atrocitate. De regulă, corespunderea acestor cerințe este rezultatul cumulării de către făptuitor a mai multor acțiuni sau inacțiuni, săvârșite cu intenție unică și cu un singur scop. De exemplu, plasarea unei pungi de polietilenă pe capul victimei, urmată de lovituri cu o butelie de plastic umplută cu apă și expunerea la sunete puternice stridente în timp ce victima este forțată să stea în picioare într-o poziție penibilă etc.

Reieșind din jurisprudența CEDO, dar și din jurisprudența națională, vreo listă exhaustivă a acțiunilor, ce se atribuie la tortură, nu există. Totuși, dintre cele mai cunoscute modalități faptice, care au un grad de suferință puternică, pot fi menționate: spânzurătoarea palestiniană; șocuri electrice; falaka; violul; acțiunile violente cu caracter sexual (homosexualitatea și satisfacerea poftelor sexuale în forme perverse); îmbrăcarea pe cap a măștii antigaz, cu blocarea pătrunderii aerului; legarea picioarelor și mâinilor la spate cu suspendarea victimei pe o bară metalică, capetele căreia sunt plasate pe două mese (așa numita rândunica); conectarea sârmelor de metal pe urechi sau degetele de la mâini, picioare și electrocutarea în timp ce se toarnă apă rece peste corpul victimei; lovituri grave, combinate cu refuzarea îngrijirii medicale; simularea unei execuții; insuflarea puternică într-o pierdere a încrederii în ziua de mâine etc.

Infracțiunea de tortură prevăzută la alin.(3) art.166¹ din Codul penal este materială. Ea se consumă din momentul producerii durerii sau suferinței puternice fizice ori psihice.

Ca și în cazul infracțiunii de tratamente inumane sau degradante, metoda, modul, locul, timpul, ambianța, mijlocul comiterii infracțiunii nu constituie semne obligatorii ale laturii obiective a infracțiunii de tortură. Nici instrumentele infracțiunii nu au relevanță la încadrare, cu excepția cazului, când tortura se comite prin folosirea armei, a instrumentelor speciale sau altor obiecte adaptate în acest scop. În această ipoteză se impune încadrarea juridică a faptei în conformitate cu lit.d) alin.(4) art.166¹ din Codul penal.

Latura subiectivă a infracțiunii de tortură se caracterizează prin intenție. De remarcat că, spre deosebire de tratamentul inuman sau degradant, în cazul infracțiunii de tortură numai intenția directă, nu și cea indirectă, reflectă atitudinea făptuitorului față de fapta prejudiciabilă. Or, reieșind din instrumentarul juridico-penal în vigoare, și anume: din modul de descriere al scopului și motivului infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.166¹ din Codul penal, rezultă că, fie scopul, fie motivul infracțiunii constituie semne secundare obligatorii ale laturii subiective.

Inserarea unui scop și a unui motiv special în conținutul constitutiv al infracțiunii prevăzute la alin. (3) art. 166¹ din Codul penal reflectă caracterul determinat al conduitei infracționale, considerent din care infracțiunea de tortură poate fi comisă doar cu intenție directă. Mai mult ca atât, prezența unui scop sau a unui motiv special ne mărturisește despre caracterul hotărât al faptei, care nu este un scop ori un motiv în sine, ci un mijloc de atingere a rezultatului final. Acest rezultat, precum și însăși fapta și urmările prejudiciabile, ca mijloc de atingere a scopului propus sau a motivului de operare, sunt dorite de către făptuitor. De aceea, scopul

sau motivul special al faptei este compatibil doar cu intenția directă.

Deoarece scopul sau motivul infracțiunii de tortură reprezintă condiția obligatorie de survenire a răspunderii penale în conformitate cu alin.(3) art.166¹ din Codul penal, acestea trebuie să constituie obiect al probatoriului.

Scopul infracțiunii de tortură are un caracter tripartit alternativ:

- 1) Obținerea de la persoana supusă torturii sau de la o persoană terță informații sau mărturisiri;
- 2) Pedepsirea pentru un act pe care persoana supusă torturii sau o terță persoană l-a comis sau este bănuită că l-a comis;
- 3) Intimidarea sau exercitarea presiunii asupra persoanei supusă torturii sau asupra unei terțe persoane.

Motivul infracțiunii de tortură se bazează pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea: gen, rasă, culoare, origine etnică sau socială, caracteristici genetice, limbă, religie sau convingeri, opinii politice sau de orice altă natură, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere, handicap, vârstă, orientare sexuală, stare civilă, situație familială etc. Existența unui alt motiv decât cel discriminator (de exemplu, interesul material, motivul sadic etc.) nu caracterizează profilul infracțiunii de tortură. Astfel, dacă motivul infracțiunii nu este fundamentat pe una dintre formele de discriminare, dar nici nu se acționează în baza unuia dintre cele trei scopuri, se consideră că fapta nu întrunește elementele componentei infracțiunii; or, lipsește latura subiectivă.

În același timp, încadrarea juridică a faptei potrivit alin.(3) art.166¹ CP RM nu este condiționată de realizarea scopului infracțiunii sau a motivului infracțiunii. Aceasta înseamnă ca la momentul comiterii acțiunii sau inacțiunii de provocare a unei dureri sau suferințe puternice fizice sau psihice unei persoane, făptuitorul trebuie doar să urmărească unul dintre cele trei scopuri sau să opereze în baza unui motiv bazat pe orice formă de discriminare. Realizarea efectivă a scopului ori satisfacerea motivului infracțiunii va fi luată în considerație doar la individualizarea pedepsei.

Subiectul infracțiunii de tortură este persoana fizică responsabilă care la momentul comiterii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani. Ca și în cazul infracțiunii de tratament inuman sau degradant, infracțiunea de tortură implică un subiect calificat (special): 1) persoana publică; 2) persoana care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice; 3) orice altă persoană care: a) acționează cu titlu oficial; b) acționează cu consimțământul expres sau tacit al unei asemenea persoane. Toate interpretările referitoare la subiectul infracțiunii de tratament inuman sau degradant sunt valabile și pentru subiectul infracțiunii de tortură.

Circumstanțele agravante ale infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant (alin.(2) și (4) art.166¹ din Codul penal):

a) săvârșite cu bună-știință asupra unui minor sau asupra unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor (lit.a) alin.(2) și lit.a) alin.(4) art.166¹ CP RM).

În raport cu circumstanța agravantă prevăzută la lit.a) alin.(2) art.166¹ și lit.a) alin.(4) art.166¹ din Codul penal, distingem trei modalități normative:

- săvârșirea infracțiunii cu bună-știință asupra unui minor;
- săvârșirea infracțiunii cu bună-știință asupra unei femei gravide;
- săvârșirea infracțiunii profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor.

b) săvârșite asupra a două sau a mai multor persoane (lit.b) alin.(2) și lit.b) alin.(4) art.166¹ din Codul penal).

Circumstanța agravantă de la lit.b) alin.(2) art.166¹ și lit.b) alin.(4) art.166¹ din Codul penal desemnează o pluralitate de victime. Pentru a opera circumstanța respectivă, făptuitorul trebuie să manifeste o intenție unică în raport cu torturarea, supunerea la tratament inuman sau degradant a cel puțin două persoane, indiferent dacă această intenție se realizează simultan sau consecvent. De asemenea, intenția de torturare, cauzare de daune sau suferințe, fizice sau psihice ce constituie tratament inuman sau degradant a două sau a mai multor persoane trebuie să se formeze în conștiința făptuitorului până la torturarea sau supunerea la tratament inuman sau degradant a primei victime sau în procesul de torturare ori supunere la tratament inuman sau degradant a primei victime. Dacă fapta este săvârșită după ce a fost depășit acest moment, cele săvârșite vor constitui concurs de infracțiuni.

c) săvârșite de două sau de mai multe persoane (lit. c) alin.(2) și lit. c) alin.(4) art.166¹ din Codul penal).

Circumstanța agravantă de la lit.c) alin.(2) și lit.c) alin.(4) art.166¹ din Codul penal desemnează o circumstanță obiectivă, constituind o pluralitate de făptuitori. Agravarea răspunderii penale în ipoteza tratamentului inuman sau degradant și în ipoteza torturii săvârșite de două sau mai multe persoane se fundamentează pe ideea unificării eforturilor a câtorva persoane, care își concentrează activitatea prejudiciabilă în vederea realizării intenției infracționale.

Deoarece infracțiunea de tratament inuman sau degradant (alin.(1) art.166¹ din Codul penal), și infracțiunea de tortură (alin.(3) art.166¹ din Codul penal) constituie infracțiuni cu componență specială, circumstanța agravantă „săvârșite de două sau de mai

multe persoane” va opera doar în cazul în care pluralitatea de făptuitori vor întruni cerințele subiectului special al infracțiunii. O persoană, care nu are semnele subiectului infracțiunii cu componență specială, așa cum este cazul infracțiunii de tortură, tratament inuman sau degradant, nu poate săvârși respectivele infracțiuni.

Urmează să aplicăm răspunderea penală în baza acestei circumstanțe agravante, dacă tortura, tratamentul inuman sau degradant au fost săvârșite de cel puțin două persoane. În dependență de calitatea lor, putem distinge următoarele configurații de ipoteze:

- realizarea laturii obiective a infracțiunii de către cel puțin două persoane, dintre care, **ambii sunt agenți ai statului** (persoane ce țin de autoritățile publice ale statului): persoana publică; persoana care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice; orice altă persoană care acționează cu titlu oficial (de exemplu, realizarea laturii obiective de către un ofițer de urmărire penală împreună cu un procuror);
- realizarea laturii obiective a infracțiunii de către cel puțin două persoane, dintre care, **unul este agent al statului** (persoana care ține de autoritățile publice ale statului): persoana publică; persoana care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice; orice altă persoană care acționează cu titlu oficial, **împreună cu un particular care acționează cu consimțământul expres sau tacit al unor persoane care acționează cu titlu oficial** (de exemplu, realizarea laturii obiective de către un ofițer de urmărire penală împreună cu un particular, având calitatea procesuală de parte vătămată pe un alt dosar);
- realizarea laturii obiective a infracțiunii de către cel puțin două persoane, dintre care, ambii nu se atribuie la persoane ce țin de autoritățile publice ale statului, deci sunt **particulari care acționează cu consimțământul expres sau tacit al unor persoane care acționează cu titlu oficial** (de exemplu, realizarea laturii obiective de către doi deținuți care acționează cu consimțământul expres sau tacit al persoanei din efectivul de trupă și corpul de comandă al sistemului penitenciar).

Persoanele care numai au contribuit la săvârșirea infracțiunii în calitate de organizatori, instigatori sau complici nu pot cădea sub incidența circumstanței agravante „de două sau mai multe persoane”. Acestea vor răspunde pentru participare la infracțiunea de tortură, tratament inuman sau degradant, cu referire la art.42 alin.(3), (4) sau (5) din Codul penal.

- d) săvârșite prin folosirea armei, instrumentelor speciale sau a altor obiecte adaptate acestui scop (lit.d) alin.(2) și lit.d) alin.(4) art.166¹ din Codul penal).

Subiecții oficiali de aplicare în concret a legii penale urmează să stabilească, în concordanță cu alin.(1)

art.129 din Codul penal, coroborat cu prevederile Legii privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, nr.130 din 08.07.2012, precum și în baza raportului de expertiză, dacă obiectele folosite în cadrul faptelor de tortură, tratament inuman ori degradant reprezintă sau nu o armă, iar în prezența unor temeieri legale, acțiunile persoanei, care a aplicat arma în procesul comiterii infracțiunii prevăzute la art.166¹ din Codul penal, trebuie calificate suplimentar conform art.290 din Codul penal (purtarea, păstrarea, procurarea, fabricarea, repararea sau comercializarea ilegală a armelor și munițiilor, sustragerea lor). Concursul de infracțiuni dintre cele două infracțiuni este posibil în cazul în care instrumentul aplicabil a fost apreciat ca fiind armă de foc, cu excepția armei de vânătoare cu țeavă lisă, pentru care făptuitorul nu dispunea de autorizație. În conformitate cu art.2 din Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, prin „armă” trebuie de înțeles obiectul sau dispozitivul, conceput sau adaptat, prin care un plumb, un glonț ori un alt proiectil sau o substanță nocivă gazoasă, lichidă ori în altă stare, pot fi descărcate cu ajutorul unei presiuni explozive, gazoase sau atmosferice ori prin intermediul unor alți agenți propulsori, în măsura în care se regăsește în una din categoriile prevăzute la anexa nr.1 din Lege. Tipul de armă nu are importanță la reținerea agravantelor de la lit.d) alin. (2) ori lit.d) alin.(4) art.166¹ din Codul penal, motiv din care, oricare dintre tipurile de arme, enumerate la anexa nr.1 din Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, pot constitui instrumente aplicate în contextul infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant.

Pe lângă armă, ca instrument de comitere a torturii, tratamentul inuman sau degradant, răspunderea penală se va agrava și atunci când se face uz de instrumente speciale sau de obiecte adaptate în acest scop. Astfel, prin instrumente speciale destinate torturării sau tratamentul inuman sau degradant înțelegem obiectele speciale (uneltele, dispozitivele sau aparatele), care prin natura lor dispun de calități vulnerante constructive, de exemplu: dispozitive pentru șocuri electrice (baston electric, cătușe cu șocuri electrice); sprayuri cu substanțe chimice; scaunul metalic înzestrat cu ace menite să străpungă pielea fără a produce, însă, răni letale; cușcă de metal, dotată pe interior cu un sistem complicat de ace care, odată cu închiderea ușii, pătrund în corpul victimei, penetrând membrele, abdomenul, pieptul fără a-i provoca decesul etc.

Drept obiecte adaptate pentru comiterea torturii, tratamentul inuman sau degradant pot fi considerate obiectele (uneltele, dispozitivele sau aparatele) care prin natura lor nu dispun de calități vulnerante, însă, suportând o transformare și ajustare din timp

sau nemijlocit în timpul comiterii faptei prejudiciabile, au obținut atare calitate, devenind periculoase pentru integritatea fizică sau psihică a persoanei. La această categorie pot fi menționate: un segment al unui furtun de cauciuc, în interiorul căruia a fost turnat plumb sau fier; o butelie de plastic umplută cu apă; cablu la care a fost atașat un mâner etc.

- e) săvârșite de o persoană cu funcție de răspundere sau de o persoană cu funcție de demnitate publică (lit.e) alin.(2) și lit.e) alin.(4) art.166¹ din Codul penal).

În conformitate cu prevederile alin.(1) art.123 din Codul penal, prin „persoană cu funcție de răspundere” se înțelege persoana căreia, într-o întreprindere, instituție, organizație de stat sau a administrației publice locale ori într-o subdiviziune a lor, i se acordă, permanent sau provizoriu, prin stipularea legii, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări, anumite drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor autorității publice sau a acțiunilor administrative de dispoziție ori organizatorico-economice. Coraportul dintre noțiunea „persoană cu funcție de răspundere”, definită în alin.(1) art.123 din Codul penal și noțiunea „persoană publică”, definită în alin.(2) art.123 din Codul penal, este de tip parte-întreg; or, conținutul noțiunii „persoană publică” este atotcuprinzător. Astfel, orice persoană cu funcție de răspundere este, implicit, o persoană publică, însă nu orice persoană publică este neapărat o persoană cu funcție de răspundere. Datorită paralelismului existent, prioritate va avea întregul (persoana publică). Deci, atunci când făptuitorul este o persoană publică, fiind în același timp persoană cu funcție de răspundere, fapta va fi calificată în baza variantei-tip (alin.(1) art.166¹ din Codul penal sau alin.(3) art.166¹ din Codul penal).

Circumstanța agravantă de la lit.e) alin.(2) art.166¹ din Codul penal și lit.e) alin.(4) art.166¹ din Codul penal își va găsi aplicabilitate **doar atunci când făptuitorul este persoană cu funcție de demnitate publică**. Potrivit alin.(3) art.123 din Codul penal, prin „persoană cu funcție de demnitate publică” se înțelege: persoana al cărei mod de numire sau de alegere este reglementat de Constituția Republicii Moldova sau care este investită în funcție, prin numire sau prin alegere, de către Parlament, Președintele Republicii Moldova sau Guvern, altă persoană cu funcție de demnitate publică stabilită prin lege, persoana căreia persoana cu funcție de demnitate publică i-a delegat împuternicirile sale.

În acest context, relevant este faptul ca procurorul, la identificarea necesității calificării acțiunilor persoanei cu funcție de demnitate publică, să rezulte exclusiv din prevederile legislației penale, exceptând-o pe cea extrapenală. În acest sens, raportând art.1 alin.(1), art.3 alin.(2) la art.123 alin.(3) din Codul penal, stabilim că lista funcțiilor de demnitate publică, anexă

la Legea nr.199/16.07.2010 cu privire la statutul persoanelor cu funcție de demnitate publică, poate fi aplicabilă în materie penală doar în limitele ce nu contravin prevederilor legislației penale.

- f) care din imprudență au cauzat o vătămare gravă sau medie integrității corporale sau sănătății (lit.f) alin.(2) și lit.f) alin.(4) art.166¹ din Codul penal).

În contextul acestei circumstanțe agravante distingem o pluralitate de urmări prejudiciabile: *urmări prejudiciabile primare* care sunt succedate de *urmări prejudiciabile secundare*. Urmările primare sunt acele consecințe efective care caracterizează tortura (dureri sau suferințe puternice, fizice sau psihice) sau tratamentul inuman sau degradant (dureri sau suferințe fizice sau psihice), pe când urmările secundare se manifestă prin vătămare gravă sau medie a integrității corporale sau a sănătății. Față de urmările primare făptuitorul manifestă intenție, iar față de urmările secundare făptuitorul manifestă imprudență, exprimată în neglijență sau în încredere exagerată. Deci, infracțiunea dispune de două forme de vinovăție.

Dacă, săvârșind tortura, tratamentul inuman sau degradant, făptuitorul a cauzat intenționat vătămare gravă sau medie a integrității corporale sau a sănătății, cele comise trebuie calificate prin concurs: alin.(1) art.166¹ din Codul penal sau alin.(3) art.166¹ din Codul penal și art.151 ori 152 din Codul penal.

- g) care din imprudență au cauzat decesul persoanei sau sinuciderea acesteia (lit.g) alin.(2) și lit.g) alin.(4) art.166¹ din Codul penal).

În raport cu urmările prejudiciabile care se subscriu circumstanței agravante de la lit.g) alin.(2) și lit.g) alin.(4) art.166¹ din Codul penal, făptuitorul manifestă imprudență, exprimată în neglijență sau în încredere exagerată. Deci, infracțiunea dispune de două forme de vinovăție. Dacă, săvârșind tortură, tratament inuman sau degradant, făptuitorul a lipsit victima intenționat de viață, cele comise trebuie calificate prin concurs: alin.(1) art.166¹ din Codul penal sau alin.(3) art.166¹ din Codul penal și art.145 din Codul penal.

Delimitarea infracțiunilor prevăzute la art.166¹ din Codul penal de unele fapte penale conexe și soluționarea problemei concursului de infracțiuni sau a concurenței normelor în raport cu infracțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant

Cele mai evidente similitudini le are tortura, tratamentul inuman sau degradant cu infracțiunea de constrângere de a face declarații (art.309 din Codul penal). Constrângerea reprezintă punctul de convergență dintre cele trei infracțiuni luate în vizor, indiferent de rolul pe care îl îndeplinește aceasta în cadrul componentei infracțiunii. În cazul infracțiunii prevăzute la art.309 din Codul penal, constrângerea reprezintă modalitate normativă a acțiunii prejudiciabile, pe când în cazul infracțiunilor prevăzute la alin.(1) art.166¹ din Codul pe-

nal și alin.(3) art.166¹ din Codul penal, constrângerea derivă din profilul faptei prejudiciabile, neavând însă o natură explicită în norma de incriminare; or, acțiunea de provocare a unei dureri sau suferințe, fizice sau psihice (puternice) unei persoane, nu este altceva decât o modalitate specifică a constrângerii.

Distincția dintre art.166¹ din Codul penal și art.309 din Codul penal rezidă în:

- **calitatea specială a subiectului infracțiunii**, care reprezintă o categorie mai îngustă în cazul infracțiunii prevăzute la art.309 din Codul penal. Deși, pot fi persoane publice sau persoane cu funcție de demnitate publică, asemeni infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, subiecții infracțiunii de constrângere de a face declarații (art.309 din Codul penal) pot fi doar: persoana care constată infracțiunea; ofițerul de urmărire penală; procurorul, judecătorul.
- **calitatea specială a victimei infracțiunii** în cazul art.309 din Codul penal este mai restrânsă decât în cazul infracțiunii prevăzute la art.166¹ din Codul penal. Reieșind din dispoziția art.309 din Codul penal, cercul victimelor se rezumă la: bănuit, învinuit, inculpat, victima (în sens procesual), partea vătămată, martorul, partea civilă, partea civilmente responsabilă, expertul, traducătorul, interpretul.
- **latura obiectivă** este cu mult mai îngustă în cadrul art.309 din Codul penal. Aceasta deoarece, spre deosebire de infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.166¹ din Codul penal sau cea de la alin.(3) art.166¹ din Codul penal, fapta prejudiciabilă poate să fie exprimată doar prin acțiune. Această acțiune este singulară, fiind desemnată prin termenul „constrângere”. Amenințarea și alte acte ilegale îndeplinesc rolul de metodă de comitere a infracțiunii, astfel încât metoda constituie semn secundar obligatoriu al laturii obiective a infracțiunii prevăzute la art.309 din Codul penal. De remarcat că, aplicarea violenței nu poate să constituie metodă de comitere a infracțiunii de constrângere de a face declarații (art.309 din Codul penal); or, în sensul art.309 din Codul penal, aplicarea violenței nu constituie o varietate a metodei „alte acte ilegale”. Această afirmație se fundamentează pe interpretarea istorică a legii penale. Până la intervenția Legii nr.252 din 08.11.2012, aplicarea violenței constituia circumstanță agravantă a numitei incriminări, prevăzută la lit.a) alin.(2) art.309 din Codul penal. După intervenția Legii nr.252 din 08.11.2012, alin.(2) art.309 din Codul penal a fost abrogat. Acest amendament însă nu a lărgit varietățile metodei „alte acte ilegale”. Acestea rămân în continuare acțiuni având un substrat psihologic și/sau informațional (hipnoza, tehnica influențării psihologice graduale sau lingvistice, care au menirea de a dezorienta persoana etc.).

- **componenta infracțiunii** prevăzute la art.309 din Codul penal este una formală, pe când în cazul celei de la art.166¹ din Codul penal este materială. De aceea, structura laturii obiective și, implicit, momentul de consumare a infracțiunii este cel mai relevant criteriu de demarcare a numitelor fapte. Dacă în cazul constrângerii de a face declarații (art.309 din Codul penal) infracțiunea se consumă din momentul constrângerii victimei, atunci în cazul tratamentului inuman sau degradant (alin.(1) art.166¹ din Codul penal) infracțiunea se consumă din momentul survenirii durerii sau suferinței fizice ori psihice, iar în cazul torturii (alin.(3) art.166¹ din Codul penal) din momentul survenirii durerii sau suferinței fizice ori psihice puternice.

Astfel, supunerea la măsuri de constrângere prin amenințare a unei persoane aflată în dependență față de făptuitor, având la bază exercițiul autorității publice, fiind: persoană care constată infracțiunea, ofițer de urmărire penală, procuror sau judecător, urmează să fie calificată în baza art.309 din Codul penal, dacă nu vor exista consecințele prejudiciabile prevăzute la alin.(1) art.166¹ din Codul penal sau alin.(3) art.166¹ din Codul penal.

- **latura subiectivă** prezintă diferențe pe fundalul titlului de intenție. Sub acest aspect, distingem diferențe dintre infracțiunea de tratament inuman sau degradant (alin.(1) art.166¹ din Codul penal) care poate fi comisă atât cu intenție directă sau indirectă, pe când în cazul constrângerii de a face declarații (art.309 din Codul penal), fapta se comite doar cu intenție directă. De reținut că, atât în cazul torturii (alin.(3) art.166¹ din Codul penal), cât și în cazul constrângerii de a face declarații (art.309 din Codul penal), infracțiunea se comite cu un scop special. În cazul constrângerii de a face declarații (art.309 din Codul penal), scopul poate fi: a face victima să facă declarații; a face victima să încheie acord de recunoaștere a vinovăției; a face victima să facă o concluzie; a face victima să facă o traducere incorectă; a face victima să facă o interpretare incorectă. Este adevărat că unele dintre aceste scopuri se suprapun cu unele dintre scopurile enumerate în dispoziția alin.(3) art.166¹ din Codul penal. Bunăoară, scopul obținerii de la o persoană a unor informații sau mărturisiri prevăzute la alin.(3) art.166¹ din Codul penal coincide cu scopul de a face victima să facă declarații, scop inserat la art.309 din Codul penal. În acest caz, subiectul oficial de aplicare în concret a legii penale se va axa pe elementele constitutive obiective, în special, trebuie să se examineze, dacă conduita făptuitorului având la bază exercițiul autorității publice a cauzat sau nu anumite urmări prejudiciabile, care afectează integritatea fizică sau psihică.

În alt context, tortura, tratamentul inuman sau degradant reprezintă un caz particular de exces de putere sau depășire a atribuțiilor de serviciu, faptă incriminată de art.328 din Codul penal. Deci, infracțiunile prevăzute la alin.(1) art.166¹ din Codul penal și alin.(3) art.166¹ din Codul penal reprezintă norme speciale în raport cu excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu (art.328 din Codul penal) și, în esență, concretizează modalitatea faptică de depășire în mod vădit a limitelor drepturilor și atribuțiilor, acordate prin lege unei persoane publice sau unei persoane cu funcție de demnitate publică. De aceea, apelând la regula de la alin.(2) art.116 din Codul penal, în cazul concurenței între norma generală și cea specială se aplică numai norma specială, adică numai alin.(1) art.166¹ din Codul penal sau, după caz, alin.(3) art.166¹ din Codul penal. Această concurență se impune în cazul, în care tortura, tratamentul inuman sau degradant se comit doar prin acțiune, nu și prin inacțiune; or, fapta prejudiciabilă incriminată la art.328 din Codul penal nu poate să se manifeste prin omisiune.

Concursul ideal de infracțiuni nu poate fi între alin.(1) art.166¹ din Codul penal sau, după caz, alin.(3) art.166¹ din Codul penal pe de o parte și art.328 din Codul penal, pe de altă parte. Această stare de lucruri însă nu exclude posibilitatea ca alin.(1) art.166¹ din Codul penal sau, după caz, alin.(3) art.166¹ din Codul penal și art.328 din Codul penal să formeze un concurs real de infracțiuni.

După intrarea în vigoare la 21.12.2012 a Legii nr.252/2012 prin care a fost modificat Codul penal, după cum am expus *supra* și anume prin introducerea art.166¹ cu abrogarea art.309¹ și lit.a), c) din alin.(2) al art.328 din Codul penal, a venit marea provocare în calificarea faptelor comise până la 21.12.2012 dar care urmau a fi încadrate din punct de vedere juridico-penal după această dată.

Astfel, după una din poziții, faptele ce erau prevăzute la art.328 alin.(2) lit.a) sau c) din Codul penal (*excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu cu aplicarea violenței sau însoțite de tortură sau acțiuni care înjosesc demnitatea părții vătămate*) au fost dezincriminate.

O altă poziție constă în aceea că faptele ce urmau a fi încadrate în baza art.328 alin.(2) lit.a) sau c) din Codul penal urmau a fi recalificate în baza art.328 alin.(1) din Codul penal.

Din jurisprudența instanțelor naționale nu era destul de clară și poziția asupra aplicabilității în timp a prevederilor art.309¹ din Codul penal.

Respectiv, aceste poziții neclare au fost urmărite și în Hotărârile pronunțate de Colegiul penal al Curții Supreme de Justiție.

Astfel, întru asigurarea aplicării corecte, dar și uniforme a prevederilor Codului penal, Procurorul General

s-a adresat Plenului Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție cu Recurs în interesul legii.

În cadrul examinării recursului în interesul legii, magistrații de la Curtea Supremă de Justiție au solicitat aportul și opinia reprezentanților mediului academic din Republica Moldova.

În consecință, la 30.06.2014 Plenul Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a decis admiterea recursului în interesul legii formulat de către Procurorul General și a stabilit că prin Legea nr.252 din 08.11.2012 (în vigoare din 21.12.2012) nu au fost dezincriminate faptele incriminate în baza art.328 alin.(2) lit.a) sau c) din Codul penal (redacția Legii nr.277 din 18.12.2008); art.309¹ din Codul penal (redacția Legii nr.245 din 02.12.2011), fiindcă aceste fapte se regăsesc în norma relativ echivalentă prevăzută de dispoziția art.166¹ din Codul penal (redacția Legii nr.252 din 08.11.2012)³⁰.

După această Decizie a CSJ, loc de interpretare a Codul penal în acest sens, nu a existat, noile modificări devenind previzibile.

Îndeplinirea **obligației pozitive sub aspect procedural** constă în asigurarea investigațiilor eficiente și/sau efective a tuturor cazurilor de pretinse rele tratamente.

Deși terminologia folosită de instituțiile și instrumentele internaționale poate varia, criteriile relevante, ce vizează eficiența investigației în cazurile de pretinse rele tratamente, acestea totuși includ 5 principii:

1. Independentă și imparțialitatea;
2. Profunzimea;
3. Promptitudinea;
4. Competența adecvată;
5. Implicarea victimei și controlul din partea publicului.

1. Principiul de independență și imparțialitate

Astfel, cu referință la asigurarea **principiului de independență și imparțialitate** a investigațiilor, pentru implementarea recomandărilor Comitetului European pentru prevenirea torturii (în continuare CPT) și ale Comitetului ONU împotriva torturii, precum și întru reducerea numărului de condamnări ale Republicii Moldova la Curtea Europeană a Drepturilor Omului pentru încălcarea articolului 3 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, forul internațional din domeniu a sugerat autorităților din Moldova crearea unui organ național independent cu competențe de investigare a relelor tratamente după exemplul Centrului Național Anticorupție.

La acea etapă, s-a decis de a modifica structura internă a Procuraturii Generale, în componenta căreia să fie inclusă o subdiviziune specializată, care să asigure investigarea eficientă a alegațiilor despre rele tratamente și tortură.

30 Decizia Curții Supreme de Justiție nr.4-Iril-3/2014

Astfel, la 04.05.2010 prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.77 a fost reorganizată structura Procuraturii Generale, în componența căreia a fost inclusă Secția combatere tortură.

Obiectivul primordial de activitate al Secției combatere tortură s-a referit la dezvoltarea capacităților naționale pentru investigarea eficientă a plângerilor de rele tratamente în custodia statului, bazate pe standardele dreptului internațional.

Procurorii din această subdiviziune specializată au orientat eforturile în vederea promovării și implementării recomandărilor lansate de către reprezentanții mecanismelor internaționale, care au efectuat vizite de monitorizare în țara noastră.

Competența departamentală a Secției combatere tortură a vizat organizarea și verificarea respectării legalității de către procurorii din cadrul subdiviziunilor Procuraturii Generale, procuraturilor teritoriale și specializate, care examinau sesizări și exercitau urmărirea penală pe cazuri de rele tratamente.

Un prim-pas, întru asigurarea respectării principiului independenței și imparțialității investigațiilor de acest gen, în baza Ordinului Procurorului General nr.90/8 din 02.11.2010 în procuraturile teritoriale și specializate, fără a majora numărul procurorilor, au fost instituite a câte 1-2 funcții (în dependență de necesitate) de procurori responsabili de investigarea cauzelor din această categorie de infracțiuni.

Potrivit prevederilor actului normativ departamental nominalizat s-a dispus ca procurorii vizați să nu fie implicați în activități, care presupun colaborarea cu subdiviziunile teritoriale ale Inspectoratului General al Poliției al MAI, Administrației Naționale a Penitenciarelor a MJ sau reprezentanții SIS.

O asemenea formulă de activitate a acționat în perioada iunie 2010 – iulie 2016, fiind înregistrate mai multe progrese pe dimensiunea prevenirii și combaterii fenomenului torturii la nivel național.

Având în vedere practicile pozitive înregistrate și performanțele, care au avut un impact semnificativ în procesul de investigare a cazurilor de tortură, autoritățile naționale au ținut să transpună aceste rezultate și pe dimensiunea reformării instituției Procuraturii.

Respectiv, aceste practici au fost luate în considerație în contextul implementării Strategiei naționale de reformă în sectorul justiției și s-a optat pentru continuarea inițiativelor lansate, îmbunătățirea cadrului legislativ, iar experiența acumulată pe acest domeniu până în iulie 2016, a reprezentat o platformă comprehensivă, capabilă să ofere formule eficiente de obținere a noi progrese.

Concluziile formulate de către grupurile de lucru, antrenate la elaborarea și implementarea principiilor re-

formeii Procuraturii, au identificat necesitatea creării unei subdiviziuni specializate, căreia să i se încredințeze competența investigațiilor pe dosare ce țin de criminalitatea organizată, terorism, alte infracțiuni deosebit de grave.

În această ordine de idei s-a consemnat, că în aria competenței acestei procuraturi specializate urmează să se regăsească și investigațiile pe cazurile ce țin de tortură, care este o crimă deosebit de gravă, iar standardele cercetărilor efectuate sunt deosebit de înalte.

O asemenea abordare a rezultat inclusiv și din faptul, că deși în ultimii ani numărul alegațiilor de tortură se diminuaseră, totuși această infracțiune rămânea a fi o îngrijorare majoră pentru autoritățile naționale, iar fenomenul, nefiind combătut în totalitate, s-a decis păstrarea unui grad înalt al exigențelor față de aceste investigații și competența de efectuare a unor asemenea anchete să fie încredințată procuraturii specializate nou formate.

Astfel, la 01.08.2016 a intrat în vigoare Legea nr.3/2016 cu privire la Procuratură, eveniment care a marcat o evoluție deosebită în procesul de reformare a justiției și, în același timp, a declanșat mecanisme noi în activitatea procurorilor.

Conform art.9 alin.(5) din Legea menționată rezultă că Procuratura pentru Combaterea Criminalității Organizate și Cauze Speciale (în continuare PCCOCS) este specializată în combaterea criminalității organizate, a terorismului și a **torturii**³¹.

Respectiv, art.270² alin.(1) lit.b) din Codul de procedură penală, prevede că PCCOCS exercită urmărirea penală inclusiv în cazul infracțiunilor prevăzute de art.166¹ alin.(3) și (4) din Codul penal, adică tortura și tortura cu circumstanțe agravante³².

În rest, infracțiunile de tratament inuman și degradant, conform prevederilor art.270 alin.(1) pct.5) din Codul de procedură penală, țin de competența procurorilor de la procuraturile teritoriale.

Inovațional, din perspectiva Codului de procedură penală, a fost modificat art.262 din Codul menționat astfel încât, chiar la etapa inițială, de până la pornirea urmăririi penale, pentru sesizările din care rezultă pretinse fapte de tortură sau rele tratamente a fost stabilită competența materială pentru procuror.

Articolul 262. Sesizarea organului de urmărire penală

(4¹) Orice declarație, plângere sau alte informații ce oferă temei de a presupune că persoana a fost supusă acțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, prevăzute la art.166¹ din Codul penal, urmează

31 Lege cu privire la Procuratură 3/25.02.2016 //Monitorul Oficial 69-77/113, 25.03.2016

32 [Art.270² introdus prin Legea nr.152 din 01.07.2016, în vigoare 01.08.2016]

a fi prezentate sau transmise imediat procurorului pentru a fi examinate în conformitate cu art.274 alin.(3¹) din prezentul cod³³.

2. Principiul profunzimii

Pentru a crește nivelul calității investigațiilor, întru asigurarea respectării **principiului profunzimii** acestora, pe parcursul anului 2013, după ce a fost evaluată activitatea de aproximativ 3 ani (2010-2013) a procurorilor responsabili de investigarea rețelor tratamente, s-a statuat asupra necesității uniformizării practicii de investigare a acestor sesizări și infracțiuni, astfel fiind elaborate Recomandări metodologice.

Respectiv, în cadrul unui grup de lucru format din procurori, reprezentanți ai mediului academic și experți internaționali au fost elaborate **Recomandările Metodologice pentru investigarea eficientă a infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant**.

Aceste Recomandări au fost aprobate prin Ordinul Procurorului General nr.76/08 din 30.12.2013.

Recomandările de referință cuprind instrucțiuni metodice pentru efectuarea completă a urmăririi penale și prezentării probelor în instanțele de judecată.

Conform cuprinsului, Recomandările conțin șase capitole după cum urmează:

1. Standardele internaționale cu privire la tortură și tratamente cu cruzime, inumane sau degradante.
2. Analiza juridico-penală a infracțiunilor de tortură și tratament inuman sau degradant.
3. Garanțiile de procedură împotriva torturii și a tratamentelor inumane sau degradante.
4. Investigarea infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant.
5. Asigurarea protecției victimei și neadmiterea imixtiunii în procesul penal.
6. Sarcini pe parcursul procedurilor în instanță.

Pentru a asigura un grad înalt de utilitate, precum și pentru a facilita aplicarea în practică a Recomandărilor metodologice de referință, a fost organizată editarea acestora în formatul unei broșuri.

Scopul prioritar al acestora este îmbunătățirea calității acțiunilor procesuale efectuate de către procurori la investigarea pretinșelor fapte de tortură și alte rele tratamente, astfel încât să fie respectate cu maximă exigență principiile fundamentale ale acestor cercetări.

O situație destul de complicată a fost sesizată la investigarea cazurilor, unde victime apar persoanele cu probleme de sănătate mentală.

Respectiv, tot după formula elaborării Recomandărilor specificate mai sus, cu implicarea procurorilor, care au

avut asemenea sesizări spre examinare, reprezentanților mediului academic, dar și cu implicarea unor experți naționali și internaționali a fost posibil elaborarea „**Recomandărilor metodologice pentru investigarea eficientă a infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, care implică persoane cu deza-bilități psiho-sociale și intelectuale**”, care au fost aprobate prin Ordinul Procurorului General nr.39/8 din 30.12.2015.

Implementarea acestor recomandări reprezintă un progres important în consolidarea capacităților naționale de efectuare a investigațiilor pe cazuri de rele tratamente în instituțiile psihiatrice și constituie un suport metodologic de înaltă valoare pentru procurori, în vederea creșterii calității unor asemenea investigații prin prisma respectării liniilor directorii specializate ale jurisprudenței internaționale.

Un alt procedeu procesual, întru asigurarea respectării principiului profunzimii investigațiilor, a servit și modificarea Codului de procedură penală în sensul introducerii obligației imperative de a dispune efectuarea expertizei psihiatrico-psihologică a victimei pe dosarele ce țin de tortură, tratament inuman sau degradant.

Astfel, potrivit art.143 alin.(1) pct.3¹) din Codul de procedură penală, expertiza se dispune și se efectuează, în mod obligatoriu, pentru constatarea stării psihice și fizice a persoanei în privința căreia se reclamă că s-au comis acte de tortură, tratamente inumane sau degradante.

Conform art.147 alin.(1¹) din Codul de procedură penală în cazul torturii, efectuarea expertizei complexe, cu operarea examinării medico-legale, psihologice și, după caz, a altor forme de examinare, este obligatorie.

3. Principiul promptitudinii

Un alt **principiu**, pe care trebuie să se bazeze investigațiile, după cum a fost menționat, este cel al **promptitudinii**.

Este foarte important, chiar primordial, ca cel ce urmează să investigheze orice tip de crimă, în special cele unde sunt implicați subiecți speciali, să aibă cunoștință de circumstanțele faptei cât mai urgent posibil.

Pentru a asigura condiția promptitudinii investigațiilor în speță, în art.274 din Codul de procedură penală, a fost introdus alin.3¹), care prevede că în cazul, în care din cuprinsul actului de sesizare sau de constatare rezultă bănuirea de săvârșire a unei infracțiuni prevăzute la art.166¹ din Codul penal, procurorul urmează să decidă asupra acesteia într-un termen ce nu va depăși 15 zile (în ordine generală acest termen este de 30 de zile).

Pe parcursul perioadei de activitate a fost identificată necesitate de a întreprinde măsuri de ordin național, astfel încât informația să ajungă la cunoștința procurorului într-un regim special.

33 Art.262 completat prin Legea nr.106 din 26.05.2016, în vigoare 24.06.2016

În acest sens, în cadrul unui grup de lucru, cu implicarea activă a reprezentanților tuturor organelor de forță, care sunt subiecții Legii nr.218/19.10.2012 privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc, a Procuraturii și Ministerului Sănătății a fost elaborat **Regulamentul cu privire la procedura de identificare, înregistrare și raportare a pretinselor cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant**, care a fost aprobat prin Ordinul interdepartamental comun al Procurorului General, Ministrului Justiției, Ministrului Afacerilor Interne, Directorului General al Serviciului Vamal, Directorului Centrului Național Anticorupție și Ministrului Sănătății nr.77/572/408/639-o/197/1589 din 31.12.2013.

Regulamentul de referință a fost publicat în Monitorul Oficial nr.147-151 din 06.06.2014 și a intrat în vigoare la data de 07.07.2014, respectiv este obligatoriu pentru toți membrii instituțiilor semnatare.

Scopul Regulamentului este crearea unor mecanisme de identificare, înregistrare, raportare și examinare a plângerilor privind actele de tortură, tratament inuman sau degradant, precum și posibilitatea reacționării rapide a procurorului la asemenea fapte.

Acest act normativ reglementează:

- 1) Principiile, care urmează a fi respectate în cadrul mecanismului interdepartamental de cooperare;
- 2) Rolul și atribuțiile autorităților în prevenirea și soluționarea pretinselor cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant;
- 3) Modalitatea executării obligației de a înregistra și de a raporta din oficiu procurorului toate cazurile de tortură, tratamente inumane sau degradante;
- 4) Modul de completare a documentației medicale în cazurile de tortură, tratament inuman sau degradant; principiile de cercetare și schema de descriere a leziunilor corporale;
- 5) Particularitățile realizării anchetelor disciplinare interne a pretinselor cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant; corelația acestor anchete cu procedurile penale.

Importanța implementării acestui Regulament a constat în îmbunătățirea mecanismului de identificare, înregistrare și reacționare de către procuror la pretinsele cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant.

4. Principiul competenței adecvate

Mecanismele internaționale critică aranjamentele investigative sau procedurale care sunt lipsite de atribuțiile necesare pentru a juca un rol efectiv în identificarea sau urmărirea penală a persoanelor responsabile.

În identificarea persoanelor implicate în evenimentele investigate, de regulă, nu ar trebui să apară întrebări sau impedimente, totuși, însă există două tipuri de obstacole, care pot împiedica investigațiile:

- 1) Primul tip include normele legale, care limitează atribuțiile organelor relevante de a clarifica circumstanțele incidentelor și a urma procedurile necesare pentru pedepsirea persoanelor responsabile. La acest capitol, pe plan național nu există vreun impediment.
- 2) Al doilea tip de obstacole, cu care s-ar fi confruntat persoanele responsabile de investigații, caracteristic și pentru Republica Moldova în cel puțin două situații distincte, se manifestă prin imposibilitatea identificării preținșilor torționari, deoarece ei au acționat fiind îmbrăcați în aceleași uniforme, cu cagule pe cap și în lipsa unor semne distinctive. Așa cazuri s-au produs în cadrul evenimentelor din aprilie 2009 din centrul mun. Chișinău și în cadrul unei așa zise operațiuni de profilaxie în Penitenciarul nr.11-Bălți cu implicarea angajaților Detașamentului cu Destinație Specială "Pantera" al Administrației Naționale a Penitenciarelor a MJ.

Deși asemenea operațiuni pot fi recunoscute ca fiind justificate în contextul intervențiilor de risc înalt ale polițiștilor (cum ar fi operațiunile anti-revoltă în afara unui cadru privativ de libertate), CPT a recomandat ca asigurarea identificării ulterioare a funcționarilor individuali implicați trebuie să fie posibilă în toate cazurile (spre exemplu, aceștia să poarte un semn clar vizibil și un număr de identificare pe uniformă)³⁴.

Există două atribuții speciale cu care trebuie să fie investigați funcționarii și organele responsabile de investigare:

1. Aceștia trebuie să aibă împuternicirea de a suspenda din serviciu sau elibera de la executarea obligațiilor particulare persoanele, care se află sub investigație.
2. Aceștia trebuie să fie în stare să aplice măsuri de protecție pentru a asigura ca presupusele victime și alte persoane implicate în investigație să nu fie intimidat sau convinse să nu participe activ în investigație.

Conform prevederilor legislației naționale aceste reglementări se regăsesc în art.200 din Codul de procedură penală. Astfel, în baza acestui articol, suspendarea provizorie din funcție o decide administrația instituției, în care activează învinuitului sau inculpatului la demersul procurorului.

Respectiv, dacă e să raportăm prevederile legislației naționale menționate la standardele reglementărilor internaționale stabilim că pe plan național mai există loc pentru îmbunătățirea acestor prevederi, cum ar fi: lărgirea posibilității aplicării suspendării provizorii din funcție față de bănuiți și aplicarea acestei măsuri să nu fie lăsată la discreția angajatorilor.

³⁴ Raportul CPT cu privire la vizita întreprinsă în Republica Moldova în perioada 27-31 iulie 2009, CPT/Inf (2009) 37, par. 17.

Tot la acest compartiment este de menționat aprecierile Curții Europene pentru apărarea Drepturilor Omului, unde Curtea a manifestat o atenție deosebită aspectelor, ce indică că victimele au fost impuse să-și retragă plângerile sau convinse să nu le ducă până la bun sfârșit. Astfel, Curtea susține că retragerea acuzațiilor nu înseamnă neapărat că o investigație nu trebuie să fie desfășurată. Retragerea trebuie să fie luată în considerație împreună cu toate celelalte circumstanțe și probe relevante³⁵.

5. Principiul implicării victimelor și controlul din partea publicului

La finele anului 2018, Curtea Constituțională, prin Hotărârea sa nr.31 din 29.11.2018 a declarat ca fiind neconstituționale unele prevederi din Codul penal și Codul de procedură penală și a reiterat importanța respectării principiului de acces al părții vătămate și al reprezentantului acesteia la materialele urmăririi penale în cazurile de tortură și alte rele tratamente.

Urmare a acestei Hotărâri, prin indicația Procurorului General nr.8-3d/18-1336 din 12.12.2018, corpul de procurori au fost orientați spre asigurarea implicării active a victimelor relelor tratamente în investigații, dar și să le acorde pe larg accesul la materialele urmăririi penale cu posibilitatea formulării unor solicitări de completare a investigațiilor³⁶.

Concomitent, în cadrul instruirilor de formare inițială și continuă la Institutul Național al Justiției, se atrage o atenție deosebită asupra necesității respectării acestui principiu la investigarea faptelor de rele tratamente și tortură.

Cu referire la **obligățiile pozitive sub aspect material** care prevăd luarea tuturor măsurilor de către statele ce au aderat la Convențiile internaționale sau regionale întru prevenirea maltratărilor, menționăm că, deși aceste obligații, *stricto sensu* prevederilor legislative, nu țin de competența instituțională a Procuraturii, instituția s-a implicat activ pe plan național propunând, în acest sens, mai multe mecanisme.

Așa, atât în plan legislativ, dar și interinstituțional au fost promovate și ulterior adoptate un șir de acte normative și interdepartamentale, care vin să reglementeze unele sau alte situații, acțiuni și/sau comportamente.

Astfel, tot prin Legea nr.252/2012, promovată de Procuratură, pentru infracțiunile de tratament degradant, inuman și tortură, a fost exclusă posibilitatea aplicării prescripției, amnistiei și a pedepsei mai blânde de cât cea prevăzută de lege.

În Codul de procedură penală au fost introduse reglementări noi ce țin de documentarea reținerii persoanei,

menirea cărora este consolidarea garanțiilor acordate persoanei, care urmează a fi plasată în detenție.

Astfel, în art.167 alin.(1) din Codul de procedură penală a fost instituită obligația expresă de a consemna în procesul-verbal de reținere inclusiv și starea fizică a persoanei reținute, plângerile referitoare la starea sănătății sale, în ce este îmbrăcată (descrierea ținutei vestimentare), explicații, obiecții, cereri ale persoanei reținute, cererea de a avea acces la un examen medical, inclusiv pe cont propriu, precum și obligația de a înmâna imediat persoanei o copie de pe procesul-verbal de reținere.

Totodată, potrivit art.167 alin.(6) din Codul de procedură penală, dacă la reținere se stabilește prezența unor vătămări sau leziuni corporale ale persoanei reținute, persoana care efectuează urmărirea penală neîntârziat îl va informa pe procuror, care va dispune imediat efectuarea unei constatări medico-legale sau, după caz, a unei expertize medico-legale pentru a constata originea și caracterul vătămarilor sau leziunilor.

Concomitent, în art.64 alin.(2) pct.15¹) și 66 alin.(2) pct.18¹) din Codul de procedură penală a fost prevăzut în mod expres dreptul persoanei bănuite/învinuite ca imediat după reținere sau după ce i s-a adus la cunoștință hotărârea de aplicare a măsurii preventive, să aibă acces la examinare și la asistență medicală independentă, inclusiv pe cont propriu.

Una dintre salvagărdările fundamentale împotriva torturii a fost reglementată și în Codul de executare prin includerea în conținutul art.175¹ a alineatului (2), care stipulează că persoana reținută în condițiile alin.(1) **este supusă imediat examenului medical la intrarea și la ieșirea din locul de detenție**, precum și la cerere, inclusiv pe cont propriu, pe toată perioada detenției. Examenul medical se efectuează în condiții de confidențialitate.

Tot în anul 2012, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat un nou act normativ, Legea nr.218/19.10.2012 privind modul de aplicare a forței fizice, mijloacelor speciale și a armelor de foc, act care reglementează necesitatea, condițiile și subiecții, care pot aplica forța fizică, mijloacele speciale și armele de foc din dotare.

Este de menționat, că pe parcursul ultimilor ani în Republica Moldova se crease o situație anormală, când reprezentanții organelor de forță, în loc să aplice Legea specială, intrau într-o stare de blocaj nejustificat și erau supuși acțiunilor violente din partea unor violatori ai legislației naționale.

Astfel, a fost identificată necesitatea reglementării detaliate a întregului mecanism de aplicare a forței fizice, mijloacelor speciale și a armelor de foc, fapt realizat prin adoptarea Ordinului interdepartamental nr.4/44/17-O/6/1/4 din 11.01.2018 al Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului Justiției, Ministerului Finanțelor,

35 Vezi Chitayev și Chitayev v. Rusia, Hotărârea din 18 ianuarie 2007, cererea Nr.59334/00, par. 164.

36 indicația Procurorului General nr.8-3d/18-1336 din 12.12.2018

Centrului Național Anticorupție, Serviciului de Informații și Securitate și Serviciului de Stat de Curieri Speciali prin care a fost aprobat Ghidul privind intervenția profesională în exercițiul funcției (*publicat în Monitorul Oficial nr. 68-76 din 02.03.2018*), act care a intrat în vigoare la 01.04.2018.

Ghidul de referință are ca scop uniformizarea practicilor, procedeele și tehnicilor corecte de pregătire, organizare și executare a măsurilor privind aplicarea forței fizice, a mijloacelor speciale și a armei de foc de către personalul din cadrul Serviciului de Informații și Securitate, Ministerului Afacerilor Interne, Centrului Național Anticorupție, Serviciului Protecție și Pază de Stat, Ministerului Finanțelor, Serviciului Vamal, Serviciului de Stat de Curieri Speciali, Departamentului Instituțiilor Penitenciare al Ministerului Justiției (actuala Administrație Națională a Penitenciarelor), Inspectoratului Ecologic de Stat și al Serviciului Piscicol ale Ministerului Mediului.

Urmare a intrării în vigoare a Ghidului, instituțiile semnatare, urmează să-și instruiască angajații astfel încât nivelul de pregătire profesională a acestora să nu permită derogări de la prevederile actului menționat nici în cele mai complicate intervenții sau chiar provocări.

Concluzii și viziuni de perspectivă

Conform situației la zi, după cum rezultă din organigrama Procuraturii Generale, Secția combatere tortură este o subdiviziune specializată, inclusă în componența Direcției urmărire penală și criminalistică.

Corolarul competențelor departamentale atribuite Secției combatere tortură, este reflectat în capitolul V secțiunea a 6-a din Regulamentul Procuraturii, aprobat prin Ordinul Procurorului General nr. 24/28 din 24.09.2016.

Rezultând din prevederile acestui act normativ instituțional, activitatea Secției combatere tortură se focusează pe implementarea unitară a politicii naționale și internaționale a statului la înregistrarea și investigarea cazurilor de tortură, tratament inuman și degradant, precum și a actelor de violență săvârșite asupra milita- rului.

Procurorii Secției combatere tortură acordă asistență departamentală de profil procurorilor din procuraturile teritoriale și specializate la examinarea sesizărilor și investigarea cazurilor de tortură, tratament inuman și degradant, elaborează instrucțiuni metodologice privind standardele efectuării cercetărilor, participă la instruirile organizate pentru judecători și procurori, precum și pentru angajații instituțiilor abilitate cu dreptul de aplicare a forței fizice.

În egală măsură, procurorii Secției combatere tortură organizează diverse activități, orientate spre sensibili-

zarea și implicarea activă a factorilor decizionali din cadrul autorităților publice responsabile în procesul de identificare a celor mai eficiente și democratice soluții, care să fie capabile să genereze diminuarea, poate chiar eradicarea, cazurilor de tratamente inumane, degradante sau tortură în instituțiile psihiatrice și centrele de plasament ale persoanelor cu dezabilități.

Complementar, potrivit competențelor stabilite de lege, Procurorul General și adjuncții acestuia, pot repartiza procurorilor Secției combatere tortură, pentru efectuarea investigațiilor, procese și dosare penale de rezonanță sau de complexitate sporită.

Pornind de la aspectele de drept enunțate și raportându-le la evoluțiile instituționale înregistrate pe acest domeniu în ultima perioadă de timp, poate fi validată concluzia că, la nivel național, se atestă îmbunătățiri pe segmentul de prevenție și investigare eficientă a pretinselor fapte de rele tratamente și tortură.

Acest subiect se află mereu pe agenda activității Procuraturii și reprezintă o preocupare serioasă pentru procurori, fiind conștientizat impactul grav al fenomenului.

Potrivit constatărilor din prezentul studiu, axate inclusiv pe activitatea și rolul Secției combatere tortură, deducem că în acest domeniu a sporit esențial calitatea măsurilor întreprinse de Procuratură, dar și de alte organe de stat.

În ipoteza efectuării unei analize de fezabilitate instituțională, bazată pe criterii de relevanță și raportată la schimbările din percepția societății civile și la așteptările mecanismelor de monitorizare, se poate miza pe invocarea indicatorilor de consolidare a performanțelor, care să susțină afirmația, că statul a evoluat pe trend ascendent în realizarea angajamentului de combatere a relelor tratamente.

Continuând acest raționament, ne propunem să evidențiem posibilitățile de a fi dezvoltate atât mecanismul, cât și structura responsabilă de investigarea cazurilor de tortură și alte rele tratamente.

Evident, este un demers care își asumă pretenția să invoce necesitatea unor modificări, dar le considerăm necesare întrucât subscriem afirmației că jurisprudența, percepția socială și nevoia indivizilor de a li se respecta drepturile sunt un corp viu, aflat în permanentă evoluție și transformare.

Fiind ghidați de aceste axiome filosofice, dar și luând în considerație unele strategii naționale în curs de dezvoltare și realizare, considerăm oportună evaluarea posibilității preluării, de Procuratura pentru Combaterea Criminalității Organizate și Cauze Speciale a întregii activități de investigare a tuturor pretinselor fapte de rele tratamente și/sau tortură. Ar fi posibil, în opinia noastră, ca această structură specializată să fie respon-

sabilă de efectuarea cercetărilor începând chiar cu etapa investigațiilor de la etapa inițială a procesului penal cât și a urmăririi penale pe toate aceste cazuri.

Pentru confirmarea acestui deziderat prezentăm importanța asigurării respectării primului dintre cele 5 principii, care trebuie să caracterizeze o investigație ca fiind imparțială și independentă.

Astfel, în asemenea circumstanțe, investigațiile nu vor fi în vreun mod afectate de principiul teritorialității, fiind reglementate doar de competența materială a structurilor specializate indicate.

Pentru o dezvoltare și mai ambițioasă a ideii, luând în considerație faptul, că pe parcursul acestor ani s-a investit semnificativ în formarea profesională a procurorilor, care au fost responsabili de aceste investigații până la moment, considerăm necesar ca acest potențial să fie valorificat în continuare.

În context, sugerăm că ar fi binevenit și ar reprezenta o continuitate firească selectarea din rândul acestora, a persoanelor care să se preocupe de aceste investigații, de fapt, foarte specifice.

Evidențiem, de asemenea, perspectiva antrenării acestor procurori specializați și în instrumentarea altor cazuri în cadrul cărora pot fi investigate toate faptele comise de *angajații statului*, ceea ce va reprezenta o verigă fermă de dezvoltare a conceptului din acest domeniu.

PROBLEMATICA JUSTIȚIEI PENALE CU IMPLICAREA PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI MENTALE

Ruslan POPOV*

Adjunct al Procurorului General, Doctor în drept

ABSTRACT

This article represents an answer to the challenges of the last years to the problems concerning the relationship between criminal justice and persons with mental disabilities in the Republic of Moldova, the author presenting, besides his own analysis of the subject, some innovative normative solutions.

Keywords: *Criminal justice, mental health, people with mental disabilities, responsibility, psychiatric expertise, penitentiaries, healthcare, detention, criminal investigation.*

„People with mental illness are for more likely to be victim of crimes than to commit them”

Thomas Szasz

Un studiu recent efectuat de Organizația Mondială a Sănătății a relevat, că în lume sunt peste un miliard de persoane cu dizabilități, ceea ce reprezintă aproximativ 15% din populația totală mondială. Aproape 200 de milioane din aceste persoane suportă dificultăți majore în diferite aspecte ale vieții lor. Persoanele cu dizabilități au, în general, o stare a sănătății mai precară, un nivel de instruire mai modest, mai puține oportunități economice și un nivel semnificativ mai mare al sărăciei decât persoanele fără dizabilități. Aceasta se datorează,

în mare parte, lipsei sau insuficienței de servicii disponibile pentru ele și barierelor multiple, întâlnite în viața cotidiană.

În Moldova statistica oficială prezintă date despre 179 800 de persoane cu diferit grad de dizabilitate, inclusiv aproximativ 14 000 copii. Mulți dintre ei nu activează în câmpul muncii, trăiesc sub minimumul de existență și se confruntă cu stigmatizarea și discriminarea în majoritatea aspectelor vieții.³⁷

* r.popov@procuratura.md

37 <http://www.keystonemoldova.md/assets/documents/ro/publications/Guide%20for%20LPA%20representatives.pdf>

Odată cu ratificarea Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități³⁸ și a altor instrumente internaționale în materie, Republica Moldova și-a asumat responsabilitatea să asigure ca drepturile persoanelor cu dizabilități să fie respectate, promovate și protejate în egală măsură cu drepturile celorlalți membri ai societății.

De principiu, Convenția ONU promovează pentru persoanele cu dizabilități: respectul inerent al demnității și autonomiei individuale; nediscriminarea; respectul pentru diferențe și acceptarea lor ca parte integrantă a diversității umane și a umanității; accesul eficient la justiție în măsură egală cu alte persoane, inclusiv prin oferirea acomodării de proceduri și corespunzătoare vârstei, pentru a facilita rolul lor eficient în calitate de participanți direcți și indirecti, inclusiv în calitate de martori, în toate procedurile judiciare, inclusiv la etapa de investigație și alte etape preliminare; dreptul la libertate și securitate prin faptul de a nu fi privați de libertate în mod ilegal sau arbitrar, și că orice privațiune de libertate să fie în conformitate cu legea, precum și că existența dizabilităților nu va justifica în nici un caz privațiunea de libertate, iar în cazul când sunt private de libertate, vor avea drepturi fără discriminare, în măsură egală cu alți cetățeni și conform legislației internaționale cu privire la drepturile omului.

Un segment special al persoanelor cu dizabilități vizează dizabilitatea mentală.

Sănătatea mintală reprezintă o componentă fundamentală a sănătății individuale și este o parte esențială a vieții noastre, desemnând generic modul în care oamenii se înțeleg și se integrează în familie, la serviciu sau în comunitate cu semenii lor. Sănătatea psihică poate fi definită în termeni generali drept „capacitatea individului de a menține echilibrul între funcțiile intelectuale și afective și de a se integra cu suplețe în viața socială”.

Responsabilitatea penală reprezintă capacitatea persoanei de a înțelege caracterul prejudiciabil al faptei comise, prin intermediul căreia persoana este pasibilă de răspundere penală. La polul opus al responsabilității penale avem iresponsabilitatea care absolvește persoana de răspundere în fața legii (art.23 din Codul penal). În cazul celei mai mici bănueli privind existența unei devianțe de ordin psihic, este necesară o intervenție medicală pentru a elucida starea psihică a persoanei stabilind posibilitatea tragerii la răspundere penală. În cadrul urmăririi penale, această sarcină se realizează cu aportul activ al organului de urmărire penală, procurorului și al judecătorului de instrucție.³⁹

38 Adoptată la New York la 13 decembrie 2006 și semnată de Republica Moldova la 30 martie 2007. Ratificată prin Legea nr.166 din 9 iulie 2010. Publicată în Monitorul Oficial nr.190-200/1094 din 16.06.2017.

39 C. Carajelescov, Garanțiile procesuale asigurate de către judecătorul de instrucție la internarea persoanei în instituția medicală pentru efectuarea expertizei psihiatrice în cadrul urmăririi penale, „Revista Națională de Drept”, 2017, nr.6, pag.36

Norme ce vizează asistența psihiatrică și care se conțin în legislația internațională ce garantează, *inter alia*, dreptul la viață, libertate și inviolabilitate personală, precum și dreptul la protecția împotriva acțiunilor ilegale ale terților, inclusiv ale statului, sunt:

- *Declarația Universală a Dreptului Omului* din 10.12.1948⁴⁰;
- *Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale*⁴¹;
- *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice* din 16.12.1966⁴²;
- *Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale* din 16.12.1966⁴³;
- *Convenția pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane în ceea ce privește aplicațiile biologiei și ale medicinei* (Owiedo) 04.04.1997. Legea Republicii Moldova nr.1256-XV din 19.07.2002⁴⁴;
- *Declarația privind drepturile persoanelor cu retard mintal*⁴⁵;
- *Principiile pentru Protecția Persoanelor cu Boli Mentale și Îmbunătățirea Îngrijirii Sănătății Mentale*⁴⁶;
- *Convenția C.S.I. cu privire la transmiterea persoanelor suferinde de boli psihice pentru tratament forțat* din 28.03.1997⁴⁷.

La nivel național, reglementarea juridică a problemelor relative examenului psihiatric forțat și spitalizării într-un staționar de psihiatrie este delegată prin mai multe acte normative, după cum urmează: **Legea ocrotirii sănătății nr.411 din 25 martie 1995**, Legea Republicii Moldova **cu privire la exercitarea profesiei de medic nr.264 din 27 octombrie 2005**, Legea Republicii Moldova **cu privire la drepturile și responsabilitățile pa-**

40 adoptată și proclamată la New York de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 21.7A(III) din 10 decembrie 1948. Republica Moldova a aderat la Declarație prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 24-XII din 28.07.1990. Ea este publicată în ediția specială „Tratate internaționale”, Vol.I. – Chișinău, 1998

41 adoptată la Roma la 04.11.1950, a intrat în vigoare la 03.09.1953. A fost ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 1298-XIII din 24.07.1997 și este în vigoare pentru Republica Moldova din 12.09.1997

42 adoptat și deschis spre semnare de Adunarea Generală a ONU la 16.12.1966, în vigoare din 23 martie 1967, ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.217-XII din 28.07.1990. Este în vigoare pentru Republica Moldova din 26.07.1993 și-i publicată în ediția oficială „Tratate internaționale”, Vol.I. – Chișinău, 1998

43 adoptat și deschis spre semnare de Adunarea Generală a ONU la 16.12.1966 prin rezoluția 2200A(XXI), în vigoare din 03.01.1967, ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.217-XII din 28.07.1990. În vigoare pentru Republica Moldova din 26.04.1993. Publicat în ediția oficială „Tratate internaționale”, Vol.I. – Chișinău, 1998

44 privind ratificarea Convenției pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane în ceea ce privește aplicațiile biologiei și ale medicinei, și a Protocolului adițional la Convenția referitor la interzicerea donării ființelor umane nr.110-112/853 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002)

45 adoptată în bază rezoluției ONU nr.2856(XXXI) din 26.12.1971.

Textul Declarației nu cuprinde mențiuni despre necesitatea ratificării ei adoptată în bază rezoluției ONU din 17.12.1991. Textul Principiilor nu cuprinde mențiuni despre necesitatea ratificării acestei legi

47 ratificată de Parlamentul Republicii Moldova prin Legea nr.1190-XV din 04.07.2002. În vigoare pentru Republica Moldova din 28.03.1997. Publicată în ediția oficială „Tratate internaționale”. Vol. XXV. – Chișinău, 2001

cientului nr.263 din 27 octombrie 2005, Legea Republicii Moldova cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar nr.68 din 14 aprilie 2016. O lege specială în domeniul reglementării juridice ale subiectului supus cercetării este **Legea Republicii Moldova privind sănătatea mentală nr.1402 din 16 decembrie 1997.**

Fără a divaga de la subiectul abordat, pe cât de vast, pe atât de captivant, ne-am propus realizarea generalizării situației de fapt la compartimentul procedurilor penale cu implicarea făptuitorilor cu afecțiuni psihice precum și eficiența punerii în aplicare a Instrucțiunilor cu caracter general privind procedurile în cazul persoanelor cu dizabilități mintale nr.11-3d/17-4407 din 12.10.2017 (în continuare Instrucțiuni).

Astfel, practica de activitate a scos în vileag o serie de aspecte problematice ce au repercusiuni nefaste în administrarea justiției.

Deci, în cazul internării învinutului în instituția psihiatrică în condiții de staționar pentru efectuarea expertizei, în lipsa măsurii preventive sub formă de arest preventiv, precum și în lipsa condițiilor în instituția psihiatrică, adaptate pentru deținerea persoanelor arestate în situația aplicării procedurii reglementate la art.490 alin. (1) din Codul de procedură penală, persoana este plasată în secția instituției psihiatrice pentru persoane nearestate, iar supravegherea lui sub pază nu este făcută, ceea ce poate duce la părăsirea instituției psihiatrice de către învinuit în orice moment și posibilitatea de a comite alte infracțiuni, punând sub risc procurorii de o eventuală critică din partea societății pentru lipsă de previzibilitate (ne putem imagina un caz când un ucigaș bolnav psihic ar evada din instituția psihiatrică nepăzită și ar ucide alte persoane).

Totodată, în una din situațiile menționate în Instrucțiuni, și anume în cazul, în care instanța de judecată respinge demersul procurorului în ordinea art.152 din Codul de procedură penală privind internarea în instituția medicală pentru efectuarea expertizei psihiatrice, procurorul trebuie să aplice prevederile art.28 din Legea nr.1402 din 16.12.1997 privind sănătatea mentală, deci într-o speță penală să fie aplicate proceduri reglementate de legislația extrapenală și, implicit, să neglijeze principiul securității raporturilor juridice.

În condițiile unui stat de drept, procurorul, investigând o crimă, trebuie să dispună de tot instrumentarul normativ procesual-penal, fără a fi impus să caute soluții prin legislația extrapenală, apelând la manifestări de acrobație juridică. Procurorul trebuie să găsească soluțiile în CP, CPP și în legile conexe unele aspecte de concretizare. Legea nr.1402 din 16.12.1997 este o lege extrapenală și nu una conexă legislației penale. Raționamentele date rezultă chiar din textul acestei legi, care la art.13 prevede că „Persoanei suferinde de tulburări psihice care

a săvârșit acțiuni periculoase pentru societate i se aplică măsuri medicale coercitive în baza hotărârii judecătorești, potrivit temeiurilor și în modul stabilit de Codul penal și Codul de procedură penală.”, prin măsuri medicale prin constrângere sau măsuri medicale coercitive (ambele denumiri se aplică în acest articol) avându-se în vedere toate măsurile de ordin penal, măsurile de siguranță, internarea pentru efectuarea expertizei psihiatrice, internarea în instituția psihiatrică pentru tratament în condițiile art.490 din Codul de procedură penală.

În cazul dat, procurorii și unii reprezentanți ai sistemului judecătoresc ridică întrebarea cât de temeinică ar fi aplicarea unei legi extrapenale în situația, când este comisă o crimă și, conform procedurii penale, care conține cele mai înalte garanții de respectare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, deja s-a respins autorizarea internării persoanei în instituția psihiatrică, respectiv, dacă în acțiunile procurorului, care va proceda în acest fel, adică la internarea forțată a persoanei în baza Legii nr.1402 din 16.12.1997 privind sănătatea mentală, deși există o încheiere/hotărâre a unei instanțe de judecată de respingere a demersului, nu se vor întruni elementele unei abateri prin încălcarea art.5 §1 lit.e) și § 4 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, or spitalizarea în staționarul de psihiatrie fără liberul consimțământ al persoanei și fără o decizie judiciară, este o încălcare în sensul art.5 §1 și § 4 CEDO (Cauza Winterwerp împotriva Olandei § 60 și 61).

În aceeași ordine de idei, se insistă asupra raționamentelor, că în cazul când o persoană săvârșește o infracțiune (în special o infracțiune gravă, deosebit de gravă sau excepțional de gravă) și până la confirmarea faptului că ea are o tulburare psihică, aplicarea măsurilor procesuale de constrângere (reținerea, arestarea) s-ar impune a fi legale, doar că instituțiile responsabile de locurile de detenție (Izolatoarele de Detenție Provizorie și Instituțiile Penitenciare) trebuie să asigure ca persoanele date, atâta timp cât asupra lor planează o bănuială că pot avea anumite tulburări psihice, să fie deținute separat, cu asigurarea tuturor condițiilor necesare, în special din punct de vedere medical.

Astfel, standardele Uniunii Europene (Recomandările CoE) în domeniu nu exclud posibilitatea detenției unei persoane cu dizabilități mintale (așa cum ar rezulta din textul Instrucțiunilor) și indică că „...persoanele care suferă de afecțiuni psihice și a căror sănătate mentală este incompatibilă cu detenția în penitenciar trebuie să fie trimise într-o instituție special concepută în acest sens”. Din cerințele date se desprind următoarele 3 aspecte:

1. Faptul că persoana suferă de afecțiuni psihice trebuie să fie constatat, în acest sens, minimum trebuie să fie prezent avizul unui medic, în caz contrar, nu se poate susține că alienarea persoanei a fost stabilită

în mod convingător. Doar prezența unei simptome nu este suficient, la fel cum nu e suficientă doar deducția ofițerului de urmărire penală sau procurorului ca fapt constatator al alienării mintale.

2. Starea sănătății mintale trebuie să fie incompatibilă cu detenția în penitenciar, însă nu toate bolile mintale sunt incompatibile cu detenția în penitenciar, așa cum ar fi depresia, anxietatea, fobia, tulburările de alimentație și/sau de somn, psihoză ușoară și chiar schizofrenia, dacă nu este în acutizare, delir. Totodată, numai un specialist poate stabili dacă este sau nu compatibilă starea sănătății mintale a persoanei cu detenția în penitenciar și nu ofițerul de urmărire penală sau procurorul.
3. Persoanele bolnave psihic care au comis crime nu sunt eliberate, ci se trimit în instituții special concepute în acest sens.

Relevant la acest subiect ar fi și faptul că în România, țară membră a UE, este admisă încarcerarea unei persoane bolnave psihic, care a comis o infracțiune, (de fapt, legislația materială și procesual-penală a RM tot admite astfel de situații), doar că persoana dată nu va fi deținută în condiții comune cu ceilalți deținuți sănătoși și se va bucura de un tratament special, inclusiv medico-psihiatric. În acest sens, exemplificativ ar fi Ordinul Ministerului Justiției și Ministerului Sănătății „privind asigurarea asistenței medicale persoanelor private de libertate aflate în custodia Administrației Naționale a Penitenciarelor nr.429/C din 07.02.2012” precum și Managementul de caz în domeniul sănătății mintale pentru persoanele private de libertate⁴⁸. În acatele menționate este reglementată în detaliu, pas cu pas cum se procedează cu o persoană reținută, arestată, transferată ș.a. bolnavă, inclusiv de o boală psihică, când parvine în instituția penitenciară.

Astfel, conform articolului 11 din acest Ordin interinstituțional, la primirea într-o unitate penitenciară, **persoanele** private de libertate nou-intrate, venite prin transfer, reprimite de la organele de cercetare penală, din întreruperea executării pedepsei, după evadare sau la prezentarea din învoire **sunt supuse următoarelor măsuri:** a) **efectuarea unui examen clinic general, cu scopul depistării semnelor evidente de agresiune, adicții, tulburări psihice, risc de suicid, depistării bolilor infectocontagioase și parazitare care impun izolare de colectivitate până la vindecare sau internare într-o unitate spitalicească de profil și cunoașterii antecedentelor patologice și afecțiunilor cronice, care impun instituirea de îndată a unei terapii medicamentoase adecvate și regim alimentar;** b) aplicarea măsurilor igienico-sanitare adaptate fiecărui caz; c) efectuarea îmbrăcării) îmbrăcarea cu ținută civilă curată, personală sau asigurată de către administrația unității de deținere,

precum și dotarea cu obiecte de toaletă individuală. Examinarea medicală va fi consemnată în fișa medicală și în Registrul de consultații punct primire deținuți.

Conform articolului 32 și 69 ale aceluiași Ordin, persoanele private de libertate cu afecțiuni psihice se dispensează conform normelor metodologice elaborate de Ministerul Sănătății, iar administrarea medicamentelor antiepileptice, antipsihotice, anxiolitice, hipnotice și sedative, precum și a altor medicamente, la recomandarea medicului, se face mod strict supravegheat, în funcție de caz.

Așa după cum am indicat *supra*, mesajul Instrucțiunilor contravine spiritului unor reglementări din Codul penal. Conform art.100 alin.(3) din Codul penal, alienatul care, din cauza stării psihice și a caracterului faptei prejudiciabile săvârșite, prezintă pericol deosebit pentru societate se consideră că are nevoie de îngrijire spitalicească și de tratament în condiții de supraveghere riguroasă și, în acest sens, în privința dânsului, de către instanța de judecată poate fi aplicată măsura de siguranță – internarea într-o instituție psihiatrică cu supraveghere riguroasă. Persoanele internate într-o instituție psihiatrică cu supraveghere riguroasă sunt deținute în condiții ce exclud posibilitatea săvârșirii de către ele a unei noi fapte prejudiciabile.

Deci, conform ideii ce rezultă din Instrucțiuni, dacă procurorul constată că făptuitorul suferă de o boală psihică, fără a constata dacă faptele comise sunt sau nu legate cauzal de simptomatologia bolii și dacă persoana este sau nu responsabilă de fapta comisă (dar alienatul mintal poate fi recunoscut responsabil de comiterea unei infracțiuni și supus răspunderii și pedepsei penale), este obligat să nu-l rețină sau să-l elibereze din reținere sau arest și să dispună internarea lui în instituția psihiatrică indiferent de fapta/infracțiunea comisă și fără a avea siguranță că el va fi păzit și nu va evada și comite alte crime, mai ales cunoscând că în prezent nu există condițiile necesare de securitate în instituțiile psihiatrice. În ordine de deducție, consider că colegii, care au pregătit textul Instrucțiunilor au plasat arbitrar accentul pe drepturile și interesele alienaților, ce au comis fapte prejudiciabile sau infracțiuni, ignorând obligațiunea de prevenție și asigurare a securității publice în procesul de combatere a infracționalității. Logic e doar că nu se aplică unele măsuri coercitive față de alienați pentru a-i discrimina, ci pentru că au comis anumite fapte infracționale și sunt periculoși. Și dacă nu avem instituții psihiatrice adecvate pentru a proteja societatea de ei și invers, atunci nu trebuie să admitem posibilitatea ca ei să se plimbe pe străzi, astfel reprezentând un risc iminent pentru oricare dintre noi, ci trebuie încarcerați în instituțiile penitenciare și de impus Ministerul Justiției ca în comun cu Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale să le asigure detenția separată de cei sănătoși și tratamentul, inclusiv medico-psihiatric corespunzător.

48 <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/135542>

În caz contrar s-ar primi că, protejându-le de unele eforturi suplimentare pe aceste două structuri executive (Ministerul Justiției și Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale), punem sub risc comunități întregi.

În această ordine de idei, considerăm că soluția pentru persoanele bolnave psihic, care au comis crime și au fost reținute sau arestate preventiv, este să fie deținute într-o instituție special constituită pe lângă Administrația Națională a Penitenciarelor din cadrul Ministerului Justiției separat de deținuții sănătoși și cu asigurarea asistenței medicale psihiatrice corespunzătoare. Ca soluție optimă ca până la crearea infrastructurii corespunzătoare, aceste secții, spitale, clinici, centre specializate pot fi constituite în cadrul penitenciarelor existente fără mari cheltuieli financiare. Evident este că toate Izolatoarele de detenție preventivă din cadrul MAI și CNA trebuie să fie trecute tot în subordinea Administrației Naționale a Penitenciarelor.

În circumstanțele pe care le propun Instrucțiunile persistă un prea înalt nivel de risc ca bolnavii psihic, care au comis infracțiuni, ar putea ipotetic să evadeze din instituția psihiatrică nesecurizată și să comită alte crime grave, responsabilitatea urmând să cadă pe umerii procurorului.

Un alt aspect ce pune în dificultate unele proceduri existente constă în faptul, că în prezent nu este reglementat expres un mecanism, prin care reprezentanții organelor de constatare, ofițerii de urmărire penală, procurorii ar putea solicita asistența medicală psihiatrică de urgență până sau după reținerea persoanelor, care au comis infracțiuni, dar până la instalarea lor în Izolatorul de detenție provizorie sau Penitenciar.

Totodată, chiar dacă asistența psihiatrică intervine la solicitările organelor de drept, medicii nu eliberează careva concluzii medicale pe anumite formulare tipizate-model cu anumite cerințe de formă și conținut referitor la starea persoanei: dacă sunt sau nu dubii că bănuitul/învinuitul are unele tulburări psihice sau insinuează prin comportamentul său dereglări psihice, care ar fi diagnoza preventivă, este compatibilă starea sănătății cu detenția ș.a., motivându-se că nu sunt medici experți pentru a face asemenea concluzii.

O altă problemă cu care se confruntă procurorii este refuzul instituției psihiatrice de a primi persoanele în condiții de staționar, chiar dacă există încheierea judecătorului de instrucție de transfer a învinuitului arestat preventiv pentru efectuarea expertizei judiciare medicale în condiții de staționar potrivit art.152 alin.(8) CPP, motivându-se că este indispensabilă în continuare menținerea în stare de arest preventiv a învinuitului și că este necesar înainte de toate o programare a persoanei care urmează a fi expertizată, rândul la efectuarea expertizei ajungând la câteva luni.

Concluzionând cele relatate *supra*, reieșind din practicile naționale de reglementare a unor segmente complexe de activitate prin Instrucțiuni aprobate prin ordine comune interinstituționale, în sensul ameliorării practicii negative relevate, se propune elaborarea unei instrucțiuni aprobate printr-un Ordin comun de către Procuratura Generală, Ministerul Justiției, Consiliul Superior al Magistraturii, Ministerul Afacerilor Interne, Centrul Național Anticorupție, Serviciul Vamal și Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, în care să fie reglementate detaliat atribuțiile și competențele fiecărui reprezentant al instituțiilor vizate și mecanismul de lucru cu persoanele bănuite a avea tulburări de ordin psihic, incluzând inspectorii de poliție, ofițerii de urmărire penală, procurorii, judecătorii, medicii spitalului de urgență, medicii Spitalului Clinic de Psihiatrie, experții Centrului de Medicină Legală, precum și reprezentanții Izolatoarelor de Detenție Provizorie și Administrației Naționale a Penitenciarelor.

Totodată, reieșind din principiul separării puterilor în stat și conștientizând că problemele abordate sunt de natură executivă, Guvernul fiind unica autoritate competentă să le soluționeze, ar fi binevenită și posibilă de urmat soluția colegilor români (Ordinul Ministerului Justiției și Ministerului Sănătății „privind asigurarea asistenței medicale persoanelor private de libertate aflate în custodia Administrației Naționale a Penitenciarelor nr.429/C din 07.02.2012 precum și Managementul de caz în domeniul sănătății mintale pentru persoanele private de libertate) și de solicitat executivului să-și onoreze atribuțiile funcționale și să asigure infrastructura și procedurile necesare în locurile de detenție pentru a asigura drepturile persoanelor cu afecțiuni psihice care au comis infracțiuni sau, după caz, fapte prejudiciabile prevăzute de legea penală, inclusiv prin Instrucțiuni executorii aprobate prin ordine interministeriale, fără implicarea autorității judecătorești.

În context, cu titlu de propuneri *de lege ferenda* considerăm oportun de a completa unele norme/instituții din Codul de procedură penală, după cum urmează:

1. La art.489 alin.(2) de completat cu următoarele chestiuni ce trebuie clarificate în cadrul urmăririi penale:
 - *dacă boala psihică de care suferă făptuitorul îi alterează conștiința sau discernământul astfel încât să nu poată participa în calitatea pe care o are în procesul penal;*
 - *dacă boala psihică este incompatibilă cu detenția/incarcerarea, în cazul când circumstanțele cauzei admit aplicarea reținerii sau arestării preventive;*
 - *dacă faptele comise de făptuitor sunt sau nu legate cauzal de simptomatologia bolii;*
 - *dacă făptuitorul este responsabil pentru fapta comisă.*

Deși toate aceste patru aspecte sunt foarte relevante pentru cauze de această categorie, reglementările exis-

tente le-au omis, neindicând măcar aspectul ce ține de necesitatea confirmării sau infirmării stării de responsabilitate.

La art.490 alin.(1) se impune necesitatea completării ca și la alin.(2) cu textul „...cu asigurarea garanțiilor specificate în art.501 alin.(1).”.

Această completare este necesară pentru a asigura ca detenția în instituția penitenciară în condițiile acestei norme legale să fie verificată periodic, dar nu mai rar de o dată la 6 luni.

Totodată, Capitolul vizat din Codul de procedură penală poate fi completat cu un nou articol, care să reglementeze posibilitatea tratamentului medical permanent sub pază, în caz că rețeaua medicală din sistemul penitenciar nu poate asigura tratamentul unei anumite boli, inclusiv psihice, cu următorul conținut:

„Art. _____ *Tratamentul medical sub pază permanentă*

(1) *În cazul, în care pe baza actelor medicale, se constată că cel arestat preventiv suferă de o boală, care nu poate fi tratată în rețeaua medicală a Administrației Naționale a Penitenciarelor, administrația locului de deținere dispune efectuarea tratamentului sub pază permanentă în rețeaua medicală a Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției sociale. Motivele care au determinat luarea acestei măsuri sunt comunicate de îndată procurorului, în cursul urmăririi penale sau instanței de judecată, în cursul judecării cauzei.*

(2) *Perioada de timp, în care inculpatul este internat sub pază permanentă, conform alin. (1), intră în durata arestării preventive”.*

Reieșind din ambiguitatea situației privind legea aplicabilă cazurilor penale menționate mai sus, se impune completarea Legii nr.1402 din 16.12.1997 privind sănătatea mentală cu reglementări, ce ar reitera principiul aplicabilității doar a legislației materiale și procesual-penale în spețele penale și nu a legislației extrapenale, în ultima categorie intrând și Legea nr.1402, completând totodată mesajul, ce rezultă din art.13 al acestei legi.

„Art. _____

Dacă în cursul examenului sau tratamentului psihiatric efectuat cu sau fără consimțământul persoanei cu internarea ei în instituția psihiatrică în condițiile prezentei legi se constată, că persoana a comis o faptă prejudiciabilă prevăzută de legea penală pentru care urmează a fi cercetată penal, impunându-se aplicarea unor măsuri procesuale de constrângere, măsuri de siguranță sau altor categorii de măsuri de ordin penal, organul de urmărire penală sau, după caz, procurorul va aplica normele Codului penal și Codului de procedură penală și, la necesitate, va dispune internarea în instituția psihiatrică a făptuitorului, asigurându-i toate garanțiile procesual penale ale drepturilor și intereselor lui ca parte în procesul penal.”.

Din art.14 al Legii nr.1402 se impune a fi exclus textul „...în acțiunile de judecată...”, deoarece expertiza psihiatrică poate fi dispusă și în procedura prejudiciară, la urmărirea penală.

Finalizând această analiză, trebuie să mai menționăm un moment foarte relevant la acest subiect și anume faptul, că reglementările procesual-penale existente nu diferențiază situația, când necesită a se stabili dacă persoana este responsabilă de fapta comisă și dacă persoana este bolnavă psihic. Persoana poate fi bolnavă psihic, dar responsabilă de infracțiunea săvârșită.

Totodată nu este clar dacă pentru internarea persoanei bolnave psihic în instituția psihiatrică conform procedurii stabilite la art.490 din Codul de procedură penală este necesar un examen psihiatric asemănător cu cel reglementat în art.22-24 din Legea nr.1402/1997 sau faptul că este sau nu persoana bolnavă psihic se stabilește doar prin expertiza psihiatrică în ordinea art.142 – 144 și 152 din Codul de procedură penală.

În prezent în CPP nu există norme similare celor din Legea nr.1402 privind examenul psihiatric, prin care s-ar putea constata sau infirma existența de tulburări psihice, necesitatea acordării de asistență psihiatrică și tipul acesteia.

În același timp, este clar că în procedurile penale nu putem utiliza instrumentarul oferit de Legea nr.1402/1997 prin inițierea unui astfel de examen psihiatric deoarece este o lege extrapenală, făcând trimitere la procedura civilă (a se vedea art.24 alin.(5) al Legii), iar conform art.2 din CPP, procesul penal se reglementează de prevederile Constituției, de tratatele internaționale și Codul de procedură penală, normele juridice cu caracter procesual din alte legi putând fi aplicate numai cu condiția includerii lor în CPP.

În condițiile date, s-ar putea gândi o nouă procedură, similară examenului psihiatric din Legea nr.1402, ce ar permite organelor de drept să dispună preventiv un examen psihiatric pentru a constata, dacă persoana este sau nu bolnavă psihic și doar ulterior să decidă asupra numirii expertizei psihiatrice în vederea stabilirii responsabilității pentru fapta comisă, sau, după caz, pentru a o interna în instituția psihiatrică în ordinea art.490 din CPP pentru tratament psihiatric. Reieșind, însă, din normativitatea existentă, considerăm că nu trebuie inventate proceduri noi, dispuse tot felul de „artificii”, și ori de câte ori apar îndoieli cu privire la starea psihică a bănuțului, învinutului, inculpatului, inclusiv responsabilitatea lui, să fie dispusă expertiza judiciară psihiatrică în condițiile art.142-144 și 152 din Codul de procedură penală în cadrul căreia să se constate:

- *dacă în prezent este sau nu bolnavă persoana de vre-o boală psihică;*
- *dacă boala psihică de care suferă făptuitorul îi alterează conștiința sau discernământul astfel încât să*

nu poată participa în calitatea pe care o are în procesul penal;

- dacă boala psihică este incompatibilă cu detenția/în-carcerarea, în caz când circumstanțele cauzei admit aplicarea reținerii sau arestării preventive;
- dacă faptele comise de făptuitor sunt sau nu legate cauzal de simptomatologia bolii;
- dacă tulburările psihice ale făptuitorului sunt sau nu grave și, în acest context, dacă condiționează pericol nemijlocit pentru sine sau pentru cei din jur sau pericol grav sănătății sale dacă nu i se va acorda asistență psihiatrică;
- dacă făptuitorul este responsabil pentru fapta comisă și dacă nu, atunci din ce cauză.

Astfel, în situația dată CPP urmează a fi completat cu reglementări ce ar obliga statul, ca din moment ce au apărut anumite îndoieli cu privire la sănătatea psihică a persoanei și pînă la internarea ei în instituția psihiatrică pentru efectuarea expertizei psihiatrice conform art.152 din CPP, dacă ea este în stare de arest preventiv, să fie deținută separat de deținuții sănătoși pentru a o nu pune în dificultate și a evita discriminarea, precum și a-i asigura asistență medicală psihiatrică corespunzătoare.

În acest sens art.152 ar putea fi completat cu un nou alineat, după cum urmează:

„(7/1) Odată cu apariția unor îndoieli cu privire la starea psihică a învinuitului sau inculpatului arestat și pînă la dispunerea expertizei psihiatrice și internarea persoanei în instituția psihiatrică pentru efectuarea ei, organul de urmărire penală, procurorul sau, după caz, instanța de judecată va dispune instituției de detenție provizorie sau, după caz, instituției penitenciare detenția ei separat de persoanele sănătoase și asistența psihiatrică corespunzătoare.”.

Concomitent, art.143 alin.(1) pct.3) din CPP după cuvintele „...în care apar îndoieli cu privire la” trebuie completat cu „sănătatea mintală și/sau ...”, respectiv, textul final al acestei norme legale va avea următorul cuprins:

„3) stării psihice și fizice a bănuitului, învinuitului, inculpatului – în cazurile în care apar îndoieli cu privire la sănătatea mintală și/sau starea de responsabilitate sau la capacitatea lor de a-și apăra de sine stătător drepturile și interesele legitime în procesul penal;”.

În condițiile date se va concretiza în lege că expertiza psihiatrică va fi obligatorie nu doar pentru stabilirea stării de responsabilitate pentru fapta comisă, dar și pentru stabilirea stării sănătății mintale la momentul efectuării urmăririi penale sau judecării cauzei, dacă au apărut îndoieli cu privire la starea psihică a persoanei, nefiind necesare examene psihiatrice în ordine generală sau potrivit procedurilor prevăzute în Legea nr.1402/1997.

CONSIDERAȚII PRIVIND EXPLOATAREA SEXUALĂ ON-LINE A COPIILOR

Sergiu RUSU*
*Procuror-șef al Secției combaterea traficului
de ființe umane a Procuraturii Generale*

ABSTRACT

The author makes some observations on the international framework of online sexual abuse of children and notes some opinions on the definitions used by these acts.

Key words: *ECHR practice, children's rights; conventions on the rights of the child; welfare of the child, online child sexual exploitation.*

*„Copiii n-au știut niciodată să își asculte părinții,
dar au reușit întotdeauna să îi imite.”*

(James Arthur Baldwin – dramaturg și activist american)

Societatea modernă este pătrunsă de evoluția tehnico-științifică, iar una dintre cele mai spectaculoase escaladări a fost realizată în domeniul comunicațiilor electronice. La zi, scenele din producțiile cinematografice *science fiction*, care acum 10 ani erau considerate drept produse ale imaginațiilor scenariștilor, deja sunt o realitate cotidiană.

Tehnologiile informaționale și de comunicare facilitează dialogul între persoane și transmiterea informațiilor fără a ține cont de distanță, timp, frontiere. Aceste facilități, cu costuri minime, la început s-au prezentat a fi

attractive pentru utilizatori, iar la moment sunt considerate produse foarte necesare pentru marea majoritate a oamenilor.

Mai mult, accesibilitatea acestor beneficii ale contemporanității determină situația, că practic fiecare persoană fără deosebire de sex, vârstă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, apartenență politică, avere sau de origine socială poate să utilizeze produsele informatice.

Însă, de regulă, odată cu apariția unor inovații, care sunt concepute pentru a servi persoanele, se ivesc multiple pericole inclusiv privind securitatea financiară, fraudarea drepturilor de autor, exploatarea sexuală, malversații ale datelor cu caracter personal ș.a.

* s.russu@procuratura.md

Aceste primejdii, alături de accesul copiilor la tehnică și soft, deseori necontrolat, generează riscul exploatarei sexuale a minorilor într-un sistem, pe care autoritățile nu reușesc să-l monitorizeze completamente.

Toate statele, în legile lor fundamentale, declară unanim că una din preocupările speciale este ocrotirea copiilor de tot, ce le poate dăuna în dezvoltarea normală a personalității, dar și de orice formă de abuzuri.

Comunitatea internațională a consfințit necesitatea asigurării dezvoltării copiilor într-un mediu familial, într-o atmosferă de fericire, dragoste și înțelegere, dar și cu o protecție și îngrijire sporită a minorilor în virtutea lipsei lor de maturitate fizică și intelectuală.

În preambulul Convenției Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului⁴⁹ statele semnatare remarcă necesitatea de a acorda o protecție specială copilului, de ziderate enunțate în Declarația de la Geneva din 1924 cu privire la drepturile copilului, Declarația drepturilor copilului adoptată de Adunarea generală la 20.11.1959; Declarația universală a drepturilor omului (în mod deosebit în articolele 23 și 24), Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale (în mod deosebit în art.10) și statutele și instrumentele pertinente ale instituțiilor specializate și ale organizațiilor internaționale care se preocupă de bunăstarea copilului.

Avansând în preocuparea forului comunitar la asigurarea copiilor cu un mediu lipsit de pericolele abuzurilor și exploatarei sexuale, constatând că exploatarea sexuală a copiilor, în special sub forma pornografiei infantile și a prostituției, precum și toate formele de abuz sexual asupra copiilor, pun în pericol grav sănătatea și dezvoltarea psihosocială a copilului, statele suverane s-au arătat hotărâte să contribuie efectiv la realizarea scopului comun – protejarea copiilor împotriva acestor fenomene infracționale.

Astfel, a fost elaborată și aprobată Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatarei sexuale și a abuzului sexual (adoptată la 25.10.2007 la Lanzarote⁵⁰).

Semnarea de statele membre ale Consiliului Europei a Convenției de la Lanzarote a generat un ecou în legislațiile țărilor semnatare, prin completarea și amendarea normelor naționale, acțiune care însă a fost deosebit de necesară, deoarece acum facilitează comunicarea și cooperarea statelor și asigură recunoașterea globală a provocărilor descrise în tratat.

După ratificarea de Republica Moldova prin Legea nr.263 din 19.12.2011 a Convenției de la Lanzarote în partea

specială a Codul Penal au fost introduse și completate mai multe dispoziții printre care și art.175¹ – „Ademenirea minorilor în scopuri sexuale” și art.208¹ – „Porno-grafia infantilă”.

Exploatarea sexuală comercială a copiilor (ESCC) este una din cele mai grave forme de abuz asupra copiilor, cu consecințe dintre cele mai severe asupra sănătății fizice, psihologice, morale a micului cetățean, este o încălcare gravă a drepturilor și libertăților omului, inclusiv ale copilului. Fenomenul a cunoscut în lumea întreagă o evoluție neașteptată în ultimul deceniu, ajungând în atenția celor mai înalte foruri internaționale. Extinderea lui vertiginoasă mai pe toate meridianele se datorează, inclusiv unor realizări notorii ale tehnologiilor informaționale din ultimul timp. De incontestabilele avantaje, pe care ni le oferă aceste tehnologii, nu au întârziat să facă uz elementele criminogene ale societății și să dobândească profituri ilicite, atacând cea mai nevinovată și lipsită de experiența vieții clasă socială – copiii. Primele manifestări ale acestui flagel au fost înregistrate și în Republica Moldova.⁵¹

infracțiunea din Codul penal	cauzele penale pornite în domeniul de contracarare a infracțiunilor privind exploatarea sexuală on-line a minorilor					
	perioada	anul 2015	anul 2016	anul 2017	anul 2018	TOTAL
art.175 ¹ CP		0	0	4	7	11 ⁵²
art.206 CP		1	1	2	3	7 ⁵³
art.208 ¹ CP		18	29	38	25	110

Analizând datele prezentate în tabel și fiind în cunoștință de cauză că statisticile deseori nu reprezintă starea reală a lucrurilor, deoarece infracțiunile respective au un caracter latent, determinăm că fenomenul este în ascensiune, iar cauzele sunt determinate de multiple împrejurări de ordin subiectiv și obiectiv.

În context, accesul deseori necontrolat al copiilor la tehnologiile informaționale, lipsa supravegherii corespunzătoare din partea părinților și a altor persoane responsabile, mediul social, dezvoltarea timpurie ș.a., implică situația că riscurile în timp sporesc și minorii tot mai des ajung victime ale infracțiunilor menționate.

49 Convenția internațională nr.1989 din 20.11.1989 adoptată de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 20.11.1989. Intrat în vigoare la 20.09.1990, la care Republica Moldova a aderat la 12.12.1990 prin Hotărârea Parlamentului nr.408-XII, în vigoare din 25.02.1993.

50 Ratificată de Republica Moldova prin Legea nr.263 din 19.12.2011.

51 „Suport informațional – ce știm despre exploatarea sexuală comercială online a copiilor” – CI „La Strada” 2011.

52 date statistice prezentate de baza de date a MAI.

53 datele statistice relevă doar cauze penale în care copii au fost exploatați prin intermediul tehnologiilor on-line.

Aceste procese delictuale deja tot mai des apar în cele mai grave forme, când copiii devin victime ale traficului de copii și sunt exploatați prin intermediul tehnologiilor on-line sau sunt abuzați sexual, iar scenele abuzului intenționat sunt înregistrate video.

La zi, în mediul teoreticienilor și practicienilor este o dezbatere pe domeniu, care din convenții acoperă fenomenul abuzului și exploatării on-line a minorilor.

Astfel, Convenția de la Lanzarote pune accent pe subiect și anume copilul exploatat și abuzat sexual, totodată infracțiunea de exploatare sexuală a minorilor face parte din infracțiunile de trafic de persoane, care a fost introdusă în 2002⁵⁴, odată cu noul Cod penal și a aliniat statul suveran la *Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor, adițional la Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate* (Protocolul de la Palermo⁵⁵).

Ulterior, la 16.05.2005 Consiliul Europei adoptă *Convenția împotriva traficului de ființe umane*⁵⁶ (Convenția de la Varșovia), unde stabilește obligația statelor, care au ratificat Convenția, să contracareze infracțiunea cunoscută și sub denumirea „*sclavia modernă*”, iar ca un fir roșu, în textul tratatului internațional este remarcată atenția sporită, pe care statele urmează să o atragă la riscurile, la care se expun copii și vulnerabilitatea lor sporită la această infracțiune.

Însă, anterior la toate, în anul 2001 în vederea consolidării eforturilor statelor din spațiul european, Consiliul Europei a elaborat și aprobat *Convenția Consiliului Europei privind criminalitatea informatică* (Convenția de la Budapesta⁵⁷). În art.9 al Convenției menționate regăsindu-se, *Infracțiunea referitor la pornografia infantilă*.

Din textul normei respective remarcăm acțiunile, care urmează a fi incriminate, dar și noțiunea de pornografie infantilă:

„1. Fiecare parte va adopta măsurile legislative și alte măsuri care se dovedesc necesare pentru a incrimina ca infracțiune, potrivit dreptului său intern, următoarele comportamente, atunci când acestea sunt comise în mod intenționat și fără drept:

- a) producerea de materiale pornografice având ca subiect copii, în vederea difuzării acestora prin intermediul unui sistem informatic;
- b) oferirea sau punerea la dispoziție de materiale pornografice având ca subiect copii, prin intermediul unui sistem informatic;
- c) difuzarea sau transmiterea de materiale pornografice având ca subiect copii, prin intermediul unui sistem informatic;

- d) fapta de a-și procura sau de a procura pentru alte persoane materiale pornografice având ca subiect copii, prin intermediul unui sistem informatic;
- e) posesia de materiale pornografice având ca subiect copii, într-un sistem informatic sau într-un mijloc de stocare de date informatice.

2. În sensul paragrafului 1 sus-menționat, termenul *materiale pornografice având ca subiect copii* desemnează orice material pornografic care reprezintă într-un mod vizual:

- a) un minor care se dedă unui comportament sexual explicit;
- b) o persoană majoră, prezentată ca o persoană minoră, care se dedă unui comportament sexual explicit;
- c) imagini realiste reprezentând un minor care se dedă unui comportament sexual explicit.”

Intersectarea între tratatele internaționale pe segmentul exploatării sexuale și abuzului sexual al copiilor în mediul on-line provoacă comunitatea internațională și cea națională, implicată pe domeniu, să dea un răspuns, care anume tratat și când urmează a fi aplicat, sau acestea se aplică în dependență de speța pusă în examinare ori urmează a fi identificată și o a treia soluție.

În cadrul, dezbaterilor s-a atins chiar și noțiunea de „Pornografie infantilă” definită și utilizată de Convenția de la Budapesta.

La subiect, specialiștii din domeniu insistă că NU ar trebui să mai folosim termenul „*pornografie infantilă*” când vorbim despre aceste infracțiuni. Nu numai că este incorect, ci și potențial dăunător.

Există trei probleme-cheie în ceea ce privește faptul, că nu se califică aceste imagini drept cele ce sunt ele de fapt, și anume: materialul on-line privind abuzul de copii sau material de exploatare sexuală a copiilor (*în continuare MAC – Material de Abuz a Copiilor*).

În primul rând, se creează o distincție falsă între vizionarea imaginilor și abuzul sexual de contact al unui copil:

- Cercetările sugerează că există o suprapunere între cei, care văd materialul privind abuzul asupra copilului și cei care se angajează în infracțiuni sexuale de contact;
- Vizualizarea materialului contribuie, de asemenea, la cererea pentru producția sa;
- Acțiunea de vizionare a materialului trebuie înțeleasă ca o continuare a abuzului sexual asupra copiilor. Pentru victimele-supraviețuitori, cunoașterea faptului că imaginile abuzului lor continuă să fie privite și distribuite extinde trauma crimei originale. Vizionarea acestor imagini nu este o crimă virtuală sau fără victime. Victimele sunt reale. Abuzul este real.

În al doilea rând, termenul de „*pornografie infantilă*” are potențialul de a califica materialul ca pe o formă acceptabilă din punct de vedere legal de pornografie:

54 Codul penal adoptat prin Legea nr.985/2002 din 18.04.2002.

55 Ratificat de Republica Moldova prin Legea nr.565 din 16.10.2002.

56 Ratificat de Republica Moldova prin Legea nr.67 din 30.03.2006.

57 Ratificat de Republica Moldova prin Legea nr.6 din 02.02.2009.

- Folosind termenul de „*pornografie infantilă*”, atribuim oarecum MAC unui sub-gen acceptabil al pornografiei obișnuite/adulte. Pe când MAC reprezintă dovezile fotografice sau video ale unui act criminal împotriva copiilor;
- Pornografia este un termen folosit pentru a defini materialele, care reprezintă adulți, implicați în acte sexuale **consensuale** distribuite (în mare parte) în mod legal, către publicul larg, pentru plăcerea lor sexuală;
- Or, imaginile cu abuz sexual asupra copiilor nu sunt materiale care redau imagini a actelor sexuale consensuale. Acestea implică copii, care nu pot și nu ar consimți și care sunt victime ale unei infracțiuni.
- Infractorii folosesc MAC pentru a "ademeni/acosta" copii victime în pregătirea pentru infracțiuni sexuale împotriva lor;
- Imaginile normalizează faptul, că alți copii sau tineri "fac aceste lucruri", iar existența MAC face mai ușor pentru un infractor să forțeze victimele la contact sexual.

Pentru a face o analiză a problemei discutate *supra* și a face o reflecție cât referitor la fenomen, atât și asupra tratatelor internaționale, Procuratura Generală în parteneriat cu Centrul Internațional „*La Strada*”, în cadrul unui proiect, și-a propus ca unul din obiective elaborarea compendiului „*Norme juridice internaționale și naționale în domeniul combaterii exploatării sexuale a copiilor cu utilizarea tehnologiilor informaționale și de comunicare*”, în cadrul căruia, în urma unui studiu cantitativ și calitativ, se va încerca de a da răspuns la unele subiecte care sunt dezbătute la zi.

În al treilea rând, acest termen de „*pornografie infantilă*” contribuie la normalizarea agresiunii sexuale a copiilor:

- Infractorii folosesc MAC pentru a se desensibiliza față de impactul acțiunilor lor înainte de săvârșirea unei infracțiuni sexuale (sau pentru a "repetă mental" abuzul);

REGIMUL JURIDIC ȘI LIMITELE PRELUCRĂRII DATELOR CU CARACTER PERSONAL ÎN CADRUL RAPORTURILOR DE MUNCĂ (PARTEA I)

Vasile UNTILĂ*
*Procuror în Secția analiză
criminologică, avizare și
propuneri de legiferare*

Maria PÎSLARUC**
Jurist, master în drept

ABSTRACT

Data is becoming more and more important part of our life. The possibilities of processing different types of personal data are evolving very fast. Employers must process personal data of employees according to the legal limits and to be careful not to harm private life of workers, established in article 8 of the European Convention on Human Rights.

Key words: *data protection, privacy, employment, protection, processing, monitoring, derogation, workplace, limits.*

Introducere

Realitatea actuală denotă faptul, că practic în toate domeniile de activitate persistă tehnologii avansate, care permit amplificarea randamentului de activitate, raporturile de muncă nefiind o excepție în acest sens. Din punct de vedere organizațional, tot mai multe companii, atât locale cât și internaționale utilizează diferite soft-uri și programe de prelucrare a datelor pentru a gestiona activități simple și repetitive.

Beneficiile tehnologiilor avansate în diverse arii de activitate sunt incontestabile, însă, tot mai mult în lumină iese dreptul la viața privată al angajaților, care este un drept consacrat la nivel internațional. În acest sens, pentru a menține echilibrul dintre interesul angajatori-

lor de a controla activitatea și viața privată a angajaților atât la nivel internațional cât și la nivel național au fost instituite anumite norme, menite să echilibreze balanța intereselor.

Dezvoltarea dreptului la viața privată se realizează în cea mai mare parte prin legi, care sunt destinate să guverneze relațiile private, acest fapt se realizează după cum a fost descris inclusiv prin intermediul legislației muncii.

Angajatorul are un interes explicabil în vederea monitorizării salariaților la locul de muncă și prelucrării datelor cu caracter personal al acestora dat fiind faptul, că o multitudine de experimente au demonstrat, că productivitatea muncii este mai mare atunci când subalternii cunosc, că sunt în vizorul unui control direct din partea angajatorului. Totodată, o supraveghere excesivă ar putea determina anumite reacții negative din partea

* v.untila@procuratura.md

** masha.pyslaruc@gmail.com

salariaților, de aceea limita între un control permisiv și unul excesiv este una șubredă, iar odată depășită poate genera consecințe imprevizibile.

În conformitate cu Legea privind protecția datelor cu caracter personal nr.133 din 08.07.2011, prin date cu caracter personal se înțelege orice informație referitoare la o persoană fizică identificată sau identificabilă (subiect al datelor cu caracter personal). Persoana identificabilă este persoana care poate fi identificată, direct sau indirect, prin referire la un număr de identificare sau la unul ori mai multe elemente specifice identității sale fizice, fiziologice, psihice, economice, culturale sau sociale⁵⁸.

Hotărârea Guvernului Nr.1123 din 14.12.2010 privind aprobarea Cerințelor față de asigurarea securității datelor cu caracter personal la prelucrarea acestora în cadrul sistemelor informaționale de date cu caracter personal, Anexa nr.1, stabilește că datele cu caracter personal sunt cele, care direct sau indirect identifică o persoană fizică, în special prin referire la un număr de identificare (cod personal), la unul sau mai multe elemente specifice proprii identității sale fizice, fiziologice, psihice, economice, culturale sau sociale, se împart în două categorii: obișnuite și speciale. Categoria specială a datelor cu caracter personal o constituie informația, care dezvăluie originea rasială sau etnică, convingerile politice, religioase, privind starea de sănătate sau viața intimă, precum și cele privind condamnările penale ale unei persoane fizice.

Categoria obișnuită o constituie informația care dezvăluie: numele și prenumele, sexul, data și locul nașterii, cetățenia, IDNP, imaginea, vocea, situația familială, situația militară, datele de geolocalizare/datele de trafic, porecla/pseudonimul, datele personale ale membrilor de familie, datele din permisul de conducere, datele din certificatul de înmatriculare, situația economică și financiară, datele privind bunurile deținute, datele bancare, semnătura, datele din actele de stare civilă, numărul dosarului de pensie, codul personal de asigurări sociale (CPAS), codul asigurării medicale (CPAM), numărul de telefon/fax, numărul de telefon mobil, adresa (domiciliului/reședinței), adresa e-mail, datele genetice, datele biometrice și antropometrice, datele dactiloscopice, profesia și/sau locul de muncă, formarea profesională – diplome – studii, obișnuințele/preferințele/comportamentul, caracteristicile fizice.

Definiția datelor speciale cu caracter personal o găsim în Legea cadru privind protecția datelor, care în lipsa unor reglementări specifice sunt aplicabile tuturor raporturilor juridice. În această ordine de idei, categoriile speciale de date cu caracter personal reprezintă datele, care dezvăluie originea rasială sau etnică a persoanei,

convingerile ei politice, religioase sau filozofice, apartenența socială, datele privind starea de sănătate sau viața sexuală, precum și cele referitoare la condamnările penale, măsurile procesuale de constrângere sau sancțiunile contravenționale.

Ținând cont de faptul, că la data de 27.04.2016 a fost adoptat Regulamentul privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date (sau GDPR, în vigoare din 25.05.2018), care la nivel european instituie reguli de prelucrare a datelor, se poate prezice cu certitudine că în viitorul apropiat, normele naționale vor fi revizuite și completate, întru armonizarea acestora cu rigorile europene.

Condițiile și limitele prelucrării datelor cu caracter personal în cadrul raporturilor de muncă

Condițiile prelucrării datelor cu caracter personal în cadrul raporturilor de muncă sunt prevăzute în atât în Legea nr.133 din 08.07.2011 privind protecția datelor cu caracter personal, cât și în Codul Muncii nr.154 din 28.03.2003. Prin urmare condițiile stabilite de legislația privind protecția datelor cu caracter personal se referă la prelucrarea datelor persoanei în general de către toți operatorii, iar legislația muncii stipulează condiții specifice de prelucrare a datelor personale ale subiectului special și anume ale salariatului.

În urma analizei normelor juridice, la momentul actual există următoarele condiții privind prelucrarea datelor cu caracter personal în cadrul raporturilor de muncă:

1. Subiectul, care prelucrează datele cu caracter personal, trebuie să fie înregistrat ca operator de date cu caracter personal;
2. Operatorul de date cu caracter personal trebuie să notifice Centrul Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal despre efectuarea acțiunilor de prelucrare;
3. Existența consimțământului subiectului datelor cu caracter personal;
4. Informarea subiectului datelor cu caracter personal despre prelucrarea datelor acestuia;
5. Prelucrarea datelor personale ale salariatului poate fi efectuată exclusiv în scopul îndeplinirii prevederilor legislației în vigoare, acordării de asistență la angajare, instruirii și avansării în serviciu, asigurării securității personale a salariatului, controlului volumului și calității lucrului îndeplinit și asigurării integrității bunurilor unității.

1. Subiectul care prelucrează datele cu caracter personal trebuie să fie înregistrat ca operator de date cu caracter personal.

Angajatorul în virtutea poziției pe care o deține în raportul juridic de muncă este operator de date cu caracter

⁵⁸ Legea privind protecția datelor cu caracter personal nr.133/2011, Monitorul Oficial din 14.10.2011, nr.170-175, (492).

personal, deoarece indispensabil va fi nevoit să prelucreze datele cu caracter personal ale salariaților ca obligație atribuită prin lege.

Legea nr.133 din 08.07.2011 privind protecția datelor cu caracter personal definește operatorul ca persoana fizică sau persoana juridică de drept public sau de drept privat, inclusiv autoritatea publică, orice altă instituție ori organizație care, în mod individual sau împreună cu altele, stabilește scopurile și mijloacele de prelucrare a datelor cu caracter personal prevăzute în mod expres de legislația în vigoare.

2. *Operatorul de date cu caracter personal trebuie să notifice Centrul Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal despre efectuarea acțiunilor de prelucrare.*

Pentru a putea prelucra datele personale ale salariaților, angajatorul trebuie să fie înregistrat ca operator de date cu caracter personal și să notifice Centrul Național de Protecție a Datelor cu caracter personal, de altfel survine răspunderea contravențională în baza art.74/1 Cod Contravențional.

Procesul notificării este reglementat de legislația privind protecția datelor cu caracter personal și prevede următoarele: operatorii sunt obligați să notifice Centrul, personal sau prin persoanele împuternicite de către ei, înainte de a prelucra date cu caracter personal destinate să servească unui scop. Prelucrarea altor categorii de date cu caracter personal decât cele notificate anterior se va efectua cu condiția unei noi notificări. După ce se depune notificarea de către operator, Centrul Național de Protecție a Datelor cu Caracter Personal poate dispune efectuarea unei verificări prealabile și va anunța operatorul sau persoana împuternicită despre acest fapt.

În termen de 7 zile de la data finalizării verificării prealabile, Centrul emite decizia privind autorizarea sau refuzul autorizării operațiunilor prevăzute de lege. Prelucrarea datelor cu caracter personal fără autorizație sau în afara limitelor prevăzute de aceasta este interzisă.

Decizia privind refuzul de a autoriza prelucrarea datelor cu caracter personal trebuie să conțină motivele ce justifică refuzul și, după caz, modalitatea de înlăturare a circumstanțelor ce împiedică prelucrarea datelor respective.

3. *Existența consimțământului subiectului datelor cu caracter personal.*

Prelucrarea datelor cu caracter personal se efectuează cu consimțământul subiectului datelor cu caracter personal, în corespundere cu art.5 alin.(1) al Legii nr.133 din 08.07.2011.

Acordarea consimțământului de către subiectul datelor cu caracter personal în cadrul prelucrării acestora pe parcursul desfășurării raporturilor de muncă, poartă un caracter mai specific, reieșind din faptul că părțile din start se află pe poziții de inegalitate juridică.

Consimțământul poate fi valabil numai dacă persoana vizată își poate exercita dreptul de a alege și nu există niciun risc de înșelăciune, intimidare, coerciție sau consecințe negative semnificative în cazul, în care aceasta nu-și dă consimțământul. În cazul în care consecințele exprimării consimțământului subminează libertatea de alegere a persoanei, consimțământul nu este liber⁵⁹.

O situație dificilă este cea în care acordarea consimțământului este o condiție a încadrării în muncă. În mod teoretic, potențialul salariat poate să nu consimtă, însă în consecința pierde o oportunitate de angajare. În astfel de situații, consimțământul nu este liber exprimat și, prin urmare, reiese că nu este valabil. De regulă, toți angajatorii impun o condiție similară de angajare. În cazul în care salariatul totuși refuză darea consimțământului privind prelucrarea datelor cu caracter personal, angajatorul oricum va fi obligat să le prelucreze în temeiul art.5 alin.(5) lit.a) și b) din Legea privind protecția datelor cu caracter personal, care prevede că consimțământul subiectului datelor cu caracter personal nu este cerut în cazurile, în care prelucrarea este necesară pentru: a) executarea unui contract la care subiectul datelor cu caracter personal este parte sau b) îndeplinirea unei obligații care îi revine operatorului conform legii.

În acest sens, angajatorul în orice caz va prelucra datele salariatului deoarece există un contract între părți care se execută succesiv, concomitent având obligația de a furniza datele, prevăzute de lege pentru asigurarea pachetului social al salariatului.

O situație mai complexă se referă la situația când angajatorul, de exemplu în perioada raporturilor precontractuale de muncă, pentru a verifica existența unor condamnări penale, contravenționale sau implicarea în niște litigii a persoanei, accesează portalul public al instanțelor de judecată, unde după numele și prenumele persoanei se poate de văzut cu ce dosare are tangență persoana, chiar dacă nemijlocit actul judecătoresc este anonimizat.

Interpretând *ad litteram* legislația privind protecția datelor, este de menționat că prelucrarea de către angajator a datelor cu caracter personal al persoanei la angajare, preluate de pe portalul public al instanțelor de judecată este neîntemeiată și ilegală, deoarece deși datele în cauză sunt publice, subiectul datelor cu caracter personal nu le-a făcute publice în mod voluntar și manifest, ci au fost plasate public de către instanța judecătorească în temeiul legii.

Totuși nu sunt excluse situațiile, când consimțământul salariatului în cadrul raporturilor de muncă este liber exprimat și poate fi retras. În acest sens grupul de lucru „Articolul 29” pentru protecția datelor în avizul 15/2011

59 Avizul 15/2011 privind definiția consimțământului adoptat la 13.07.2017 de către Grupul de lucru „Articolul 29” pentru protecția datelor, pag.14.

privind definiția consimțământului din 13.07.2017 a formulat următoarea situație, în care salariatul are posibilitatea de a consimte prelucrarea datelor sale de către angajator sau nu. Consimțământul în contextul ocupării forței de muncă poate fi valabil, după cum arată următorul exemplu: o întreprindere decide să creeze un site intranet (rețea de calculatoare la nivel local al unei companii, care asigură accesul și distribuția informațiilor interne exclusiv persoanelor conectate la aceasta) în care vor fi incluse numele și principalele atribuții ale angajaților. Fiecare angajat este întrebat dacă dorește ca fotografia sa să fie inclusă alături de nume. Persoanele care doresc ca fotografia lor să figureze pe intranet sunt invitate să trimită o fotografie la o adresă dată. După primirea informațiilor necesare, acțiunea persoanei de a trimite fotografia este considerată o manifestare a consimțământului. În cazul în care întreprinderea deține fotografii digitale ale tuturor angajaților și solicită consimțământul fiecăruia pentru a le încărca pe intranet în scopul menționat anterior, acțiunea angajaților de a face click pe un buton pentru a-și da acordul este considerată, de asemenea, echivalentă cu acordarea unui consimțământ valabil. În ambele cazuri, alegerea angajaților de a-și include sau nu fotografia pe intranet este respectată pe deplin⁶⁰.

Deși exprimarea consimțământului de către salariat nu este în toate cazurile liber exprimat, acest fapt însă nu exclude complet utilizarea sa. Este foarte important să existe suficiente garanții privind exprimarea liberă a consimțământului și prelucrarea ulterioară în baza acestuia a datelor cu caracter personal.

Drept rezultat al celor analizate, se poate trasa concluzia că, în procesele de recrutare angajatorii pot prelucra categorii de date cu caracter special al potențialilor angajați, preluate din surse publice doar cu respectarea a două condiții cumulative:

1. Angajatorul își realizează un interes legitim, cu condiția ca acest interes să nu prejudicieze interesele sau drepturile și libertățile fundamentale ale subiectului datelor cu caracter personal.
2. Prelucrarea se referă la date făcute publice în mod voluntar și manifest de către subiectul datelor cu caracter personal.

4. Informarea subiectului datelor cu caracter personal despre prelucrarea datelor acestuia.

Această condiție se desprinde din analiza art.12 al Legii nr.133 din 08.07.2011, care prescrie obligația operatorului în cazul în care datele cu caracter personal sunt colectate direct de la subiectul datelor de a informa sau furniza următoarele informații:

- identitatea operatorului sau, după caz, a persoanei împuternicite de către operator;

- scopul prelucrării datelor colectate;
- informații suplimentare, precum:
 - destinatarii sau categoriile de destinatari ai datelor cu caracter personal;
 - existența drepturilor de acces la date, de intervenție asupra datelor și de opoziție, precum și condițiile în care acestea pot fi exercitate;
 - dacă răspunsurile la întrebările cu ajutorul cărora se colectează datele sunt obligatorii sau voluntare, precum și consecințele posibile ale refuzului de a răspunde.

Codul Muncii la art.93 indică la fel, că în scopul asigurării protecției datelor sale personale care se păstrează la angajator, salariatul are dreptul de a primi informația deplină despre datele sale personale și modul de prelucrare a acestora.

De regulă, angajatorii odată cu semnarea contractului individual de muncă de către salariat solicită persoanei care se angajează să semneze o anexă la contract, potrivit căreia persoana consimte la prelucrarea datelor cu caracter personal. Acordul respectiv este anexat la contractul de muncă și se păstrează la dosarul personal al salariatului.

5. Prelucrarea datelor personale ale salariatului poate fi efectuată exclusiv în scopul îndeplinirii prevederilor legislației în vigoare, acordării de asistență la angajare, instruirii și avansării în serviciu, asigurării securității personale a salariatului, controlului volumului și calității lucrului îndeplinit și asigurării integrității bunurilor unității.

Angajatorii trebuie să se asigure că respectă în practică principiile și obligațiile referitoare la prelucrarea datelor în scopul executării contractului individual de muncă. În acest sens, patronii trebuie să fie în măsură să demonstreze respectarea condițiilor și obligațiilor, care permit prelucrarea datelor angajaților.

În conformitate cu art.4 din Legea nr.133 din 08.07.2011 privind protecția datelor cu caracter personal, datele cu caracter personal care fac obiectul prelucrării trebuie să fie:

- prelucrate în mod corect și conform prevederilor legii;
- colectate în scopuri determinate, explicite și legitime, iar ulterior să nu fie prelucrate într-un mod incompatibil cu aceste scopuri. Prelucrarea ulterioară a datelor cu caracter personal în scopuri statistice, de cercetare istorică sau științifică nu este considerată incompatibilă cu scopul colectării, dacă se efectuează cu respectarea prevederilor legii, inclusiv privind notificarea către Centrul Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal, și cu respectarea garanțiilor privind prelucrarea datelor cu caracter personal, prevăzute de normele ce reglementează activitatea statistică, cercetarea istorică și cea științifică;

⁶⁰ Avizul 15/2011 privind definiția consimțământului adoptat la 13.07.2017 de către Grupul de lucru „Articolul 29” pentru protecția datelor, pag.15.

- prelucrarea trebuie să fie adecvată, pertinentă și neexcesivă în ceea ce privește scopul pentru care sunt colectate și/sau prelucrate ulterior;
- datele prelucrate trebuie să fie exacte și, dacă este necesar, actualizate. Datele inexacte sau incomplete din punctul de vedere al scopului pentru care sunt colectate și ulterior prelucrate se șterg sau se rectifică;
- datele urmează a fi stocate într-o formă care să permită identificarea subiecților datelor cu caracter personal pe o perioadă, care nu va depăși durata necesară atingerii scopurilor pentru care sunt colectate și ulterior prelucrate. Stocarea datelor cu caracter personal pe o perioadă mai mare, în scopuri statistice, de cercetare istorică sau științifică, se va face cu respectarea garanțiilor privind prelucrarea datelor cu caracter personal, prevăzute de normele ce reglementează aceste domenii, și numai pentru perioada necesară realizării acestor scopuri.

Potrivit art.91 din Codul Muncii al Republicii Moldova, în scopul asigurării drepturilor și libertăților omului și cetățeanului, în procesul prelucrării datelor personale ale salariatului, angajatorul și reprezentanții lui sunt obligați să respecte următoarele cerințe:

- la determinarea volumului și conținutului datelor personale ale salariatului ce urmează a fi prelucrate, angajatorul este obligat să se conducă de legislația în vigoare;
- toate datele personale urmează a fi preluate de la salariat sau din sursa indicată de acesta;
- angajatorul nu este în drept să obțină și să prelucreze date referitoare la convingerile politice și religioase ale salariatului, precum și la viața privată a acestuia. În cazurile prevăzute de lege, angajatorul poate cere și prelucra date despre viața privată a salariatului numai cu acordul scris al acestuia;
- angajatorul nu este în drept să obțină și să prelucreze date privind apartenența salariatului la sindicate, asociații obștești și religioase, partide și alte organizații social-politice, cu excepția cazurilor prevăzute de lege;
- la adoptarea unei decizii care afectează interesele salariatului, angajatorul nu este în drept să se bazeze pe datele personale ale salariatului obținute exclusiv în urma prelucrării automatizate sau pe cale electronică;
- protecția datelor personale ale salariatului contra utilizării ilegale sau pierderii este asigurată din conținutul angajatorului;
- salariații și reprezentanții lor trebuie să fie familiarizați, sub semnătură, cu documentele vizând modul de prelucrare și păstrare a datelor personale ale salariaților din unitate și să fie informați despre drepturile și obligațiile lor în domeniul respectiv;
- salariații nu trebuie să renunțe la drepturile lor privind păstrarea și protecția datelor personale;
- angajatorii, salariații și reprezentanții lor trebuie să

elaboreze în comun măsurile de protecție a datelor personale ale salariaților⁶¹.

Pe parcursul executării contractului individual de muncă, este absolut necesar ca orice monitorizare, indiferent de modalitatea de desfășurare, trebuie să fie complet transparentă față de salariat.

Este important de făcut referire și la art.88 din GDPR, care prevede că prin lege sau prin acorduri colective, statele membre pot prevedea norme mai detaliate pentru a asigura protecția drepturilor și a libertăților cu privire la prelucrarea datelor cu caracter personal ale angajaților în contextul ocupării unui loc de muncă, în special în scopul recrutării, al îndeplinirii clauzelor contractului de muncă, inclusiv descărcarea de obligațiile stabilite prin lege sau prin acorduri colective, al gestionării, planificării și organizării muncii, al egalității și diversității la locul de muncă, al asigurării sănătății și securității la locul de muncă, al protejării proprietății angajatorului sau a clientului, precum și în scopul exercitării și beneficierei, în mod individual sau colectiv, de drepturile și beneficiile legate de ocuparea unui loc de muncă, precum și pentru încetarea raporturilor de muncă.

În urma analizei art.88 din GDPR, au fost identificate 3 mari situații, în care sunt prelucrate date cu caracter personal în domeniul relațiilor de muncă:

- în procesul de recrutare;
- în legătura cu managementul resurselor umane și al gestionării contractelor de muncă;
- în legătura cu protejarea proprietății angajatorului⁶².

În spațiul european angajatorii au obligația să demonstreze legitimitatea interesului de a prelucra datele cu caracter personal a salariaților, prin prisma următoarelor aspecte:

- a măsurii în care acest interes vine în contradicție cu respectarea vieții private a salariaților;
- a modului în care salariații au fost informați cu privire la aceste prelucrări și la scopurile lor într-o manieră suficient de clară, completă și utilizându-se un limbaj facil, astfel încât aceștia să știe care anume date le sunt prelucrate, în ce scop, prin ce mijloace, ce obligații au în astfel de împrejurări și mai ales dacă se urmărește crearea de profiluri privind, spre exemplu, performanța la locul de muncă ce pot conduce la luarea unor decizii în ce privește angajatul⁶³.

Analiza prevederilor conținute în GDPR, are nu doar valențe teoretice ci și practice, deoarece acesta se aplică persoanelor juridice (angajatorilor) din Moldova a căror activitate are loc concomitent pe teritoriul spațiului UE, fie implică salariați, care sunt cetățeni europeni.

61 Codul Muncii al RM nr.154 din 28.03.2003, în Monitorul Oficial din 29.07.2003, nr.159-162, (648);

62 <http://mobile.hotnews.ro/stire/22038372>

63 <http://mobile.hotnews.ro/stire/22038372>

Modalitățile de prelucrare a datelor cu caracter personal în cadrul raporturilor de muncă

Potrivit Legii privind protecția datelor cu caracter personal nr.133 din 08.07.2011⁶⁴ prelucrarea datelor cu caracter personal presupune orice operațiune sau serie de operațiuni, care se efectuează asupra datelor cu caracter personal prin mijloace automatizate sau neautomatizate, cum ar fi: colectarea, înregistrarea, organizarea, stocarea, păstrarea, restabilirea, adaptarea, modificarea, extragerea, consultarea, utilizarea, dezvăluirea prin transmitere, diseminarea, alăturarea ori combinarea, blocarea, ștergerea, distrugerea sau în orice alt mod.

În cadrul raporturilor de muncă prelucrarea datelor cu caracter personal ale salariaților poate fi efectuată printr-o multitudine de modalități sau acțiuni, atât de către angajator cât și de către alți salariați. Astfel printre cele mai frecvente modalități de prelucrare a datelor personale înțelegem: ținerea evidenței salariaților, expedierea datelor cu caracter personal către alte instituții în temeiul legii, monitorizarea video a salariaților la locul de muncă, ținerea sistemului automat de evidență a intrărilor și ieșirilor salariaților, monitorizarea deplasării automobilului de serviciu prin sistemul GPS, monitorizarea calculatorului/telefonului de serviciu, etc.

Modalitățile enunțate *supra* pe lângă faptul că sunt garanții ale angajatorului, pot constitui concomitent o ingerință în viața privată a salariatului, de aceea este important de a stabili condițiile și limitele acestor prelucrări a datelor personale.

În anul 2017 a fost efectuat un sondaj de opinie, la care au participat 100 de persoane angajate în câmpul muncii. Analiza sondajului a demonstrat faptul că 47,4% din salariați consideră locul de muncă un spațiu privat, 26,3% sunt de părerea că este un spațiu public, și respectiv 26,3% califică locul de muncă ca un spațiu semi-public⁶⁵.

Având în vedere prevalarea percepției locului de muncă ca spațiu privat, totuși 54% din salariați susțin că monitorizarea calculatorului nu este o intervenție în viața privată pentru că este în exercitarea atribuțiilor de serviciu, la fel cum 70% din respondenți consideră, că verificarea telefonului de serviciu este o garanție a angajatorului.

Pornind de la faptul că potrivit art.11 din Codul muncii al RM, angajatorul este obligat să asigure salariații cu utilaj, instrumente, documentație tehnică și alte mijloace necesare pentru îndeplinirea obligațiilor lor de muncă, logic rezultă concluzia, că angajatorul are dreptul de a verifica în care aceste mijloace puse la dispozi-

ție sunt utilizate de către salariat. Pentru a-și valorifica acest drept angajatorul trebuie să aibă la îndemână anumite mijloace și metode pentru a monitoriza și verifica cum este desfășurată activitatea salariaților la locul de muncă⁶⁶.

Concluzie

Protecția datelor personale cu privire la angajați devine din ce în ce mai importantă în practica zilnică, ca urmare a unui mediu de lucru digitalizat. Prelucrarea datelor nu se referă doar la posturi de lucru moderne care utilizează infrastructuri IT, dar în orice domeniu, pe tot parcursul executării contractului individual de muncă, fiind o obligație legală a angajatorului de a prelucra respectivele date.

Actualmente, există necesitatea reglementării mai detaliate a unor aspecte legate de monitorizarea salariaților la locul de muncă, pentru ca angajații să aibă o certitudine în ceea ce privește legalitatea prelucrării datelor personale.

În cazul în care statul, nu asigură cadrul legal privind securitatea datelor la locul de muncă, există riscul condamnării de către forul european. Jurisprudența CtEDO demonstrează, că statul poate fi condamnat pentru încălcarea art.8 al Convenției, chiar în cazul, în care acțiunile neconforme de prelucrare a datelor unui salariat au fost realizate de către persoană juridică de drept privat. Faptul descris se întâmplă atunci, când legiuitorul nu garantează existența unor norme, ce ar constitui un remediu efectiv, care ar putea fi utilizat de către salariați în cazul unui eventual abuz în ceea ce privește prelucrarea datelor.

Incontestabil este faptul că la locul de muncă este aplicabil conceptul de viață privată, acest fapt s-a conturat tot mai pronunțat pe parcursul anilor, prin intermediul jurisprudenței CtEDO, de aceea toate măsurile de monitorizare a angajaților trebuie să fie temeinic justificate și efectuate în conformitate cu prevederile legislației, fiind respectat echilibrul între interesele salariatului cu cele ale angajatorului.

(to be continued)

64 Legea privind protecția datelor cu caracter personal nr.133/2011, Monitorul Oficial din 14.10.2011, nr.170-175, (492).

65 Sesiune națională de comunicări științifice studențești, 4-5 mai 2017. Rezultatele comunicărilor. USM, pag.15.

66 Sesiune națională de comunicări științifice studențești, 4-5 mai 2017. Rezultatele comunicărilor. USM, pag.15.

SCURTE CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA INFRAȚIUNEA DE SUSTRAGERE DE SUB SECHESTRU PREVĂZUTĂ DE ART. 261 COD PENAL AL ROMÂNIEI

Alexandra Delia SABĂU*
Procuror drd.
Parchetul de pe lângă Judecătoria Bistrița

ABSTRACT

This article presents short consideration regarding the criminal offence of avoiding distraint both in doctrine and romanian jurisprudence.

Keywords: *romanian jurisprudence, avoiding distraint.*

Conform art. 261 alin. 1 C. pen., constituie infracțiunea de sustragere de sub sechestru – fapta de sustragere a unui bun **legal sechestrat**. Conform art. 261 alin. 2 C. pen. constituie variantă agravată a infracțiunii fapta săvârșită de către custode.

În continuare, urmează să analizăm conținutul constitutiv al infracțiunii de sustragere de sub sechestru prev. de art. 261 alin. 1 C. pen.

Obiectul juridic special al infracțiunii îl constituie relațiile sociale referitoare la respectarea sechestrului legal aplicat.⁶⁷

Obiectul material îl constituie bunul sau bunurile mobile/imobile legal sechestrate indiferent dacă seches-

trul este instituit în condițiile Codului de procedură penală/civilă/fiscală ori ale vreunei legi speciale.

Într-o altă opinie doctrinară⁶⁸, bunul sechestrat nu poate fi considerat obiect material al infracțiunii. Obiectul juridic al infracțiunii îl reprezintă autoritatea sechestrului legal aplicat, dar este mai greu de susținut că un anumit bun – obiect material al infracțiunii – ar încorpora în el însuși această valoare.⁶⁹

Subiect activ al infracțiunii poate fi orice persoană care are capacitate penală; inclusiv proprietarul bunului poate fi subiect activ al infracțiunii; dacă fapta este săvârșită de către custode, infracțiunea se comite în formă agravată.

* sabau_alexandra3@yahoo.com

67 Mihail Udroi, *Drept penal. Partea specială*. Editura C.H. Beck, București, 2019, p. 419.

68 O. Loghin, T. Toader, *Drept penal. Partea specială*, Casa de Editură și Presă „Șansa”, 2001, p. 369.

69 F. Streteanu, D. Nițu, *Drept penal. Partea specială* citați în Mihail Udroi, *Drept penal. Partea specială*. Editura C.H. Beck, București, 2019, p. 419.

Participația penală este posibilă sub toate formele: coautorat, instigare, complicitate.

Subiectul pasiv principal este statul, iar cel secundar este organul autorității de stat care a dispus măsura sechestrului.

Elementul material al infracțiunii constă într-o acțiune de sustragere a unui bun de sub sechestr. „Sustragerea” nu este sinonimă cu însușirea pe care o întâlnim în conținutul furtului, deoarece poate exista infracțiunea de sustragere de sub sechestr chiar și atunci când luarea bunului sechestrat s-a făcut în alt scop decât acela al însușirii pe nedrept.

„Sustragerea”, ca element material al infracțiunii pe care o examinăm, se realizează ori de câte ori bunul luat de făptuitor a fost scos de sub sechestr, trecând în puterea de dispoziție a făptuitorului.⁷⁰

Prin sustragere se înțelege scoaterea bunului în mod ilegal de sub sechestrul legal aplicat. În mod întemeiat, în doctrină, s-a subliniat că acțiunea de sustragere creează o situație de fapt în care bunul sustras încetează de a mai îndeplini funcția ce i-a fost destinată prin aplicarea sechestrului; bunul sustras încetează de a mai figura în masa de bunuri urmăribile ale debitorului, micșorându-se gajul general pe care creditorul îl avea asupra debitorului.⁷¹

Acțiunea de sustragere nu presupune doar efectuarea de acte de dispoziție asupra bunului, precum însușirea, distrugerea acestuia, ci și acțiuni de înlocuire a bunului.

Pentru a întregi elementul material al infracțiunii, acțiunea de sustragere trebuie să privească un bun legal sechestrat. Prin „**sechestrul legal aplicat**” în doctrina penală s-a susținut că se înțelege instituirea unui sechestr numai cu respectarea condițiilor de formă, ceea ce presupune verificarea de către instanță a competenței organului care a dispus sechestrul, competența organului ce a aplicat efectiv sechestrul și modul în care s-a efectuat sechestrarea, în sfârșit, respectarea cerințelor privitoare la natura bunurilor ce pot fi sechestrate.

Noțiunea de sechestr trebuie analizată generic, nu doar prin raportare la măsurile asigurătorii care vizează bunurile mobile corporale.

Legalitatea sechestrului se analizează prin raportare la toate cerințele de formă și de fond reglementate de norma în temeiul căreia a fost instituit.⁷²

În alte opinii, se consideră că instanța de judecată trebuie să verifice legalitatea sechestrului sub toate aspectele, atât în ceea ce privește viciile de formă, cât și în ceea ce privește viciile de fond pe care ar putea să le prezinte sechestrul aplicat. Dacă se constată, în urma verificării, că bunul sustras nu a fost legal sechestrat, fapta nu constituie infracțiunea de sustragere de sub sechestr.

Condițiile de fond și de formă ale aplicării măsurii sechestrului sunt prevăzute în Cartea a V-a a Codului de procedură civilă.

Pentru executarea silită a unor bunuri ale debitorului urmărit se impune ca mai întâi să existe un titlu executoriu legal și să nu fie lovit de cauze de nulitate.

Potrivit art. 638 alin. 1 pct. 4 și art. 640 C.pr.civ. constituie titluri executorii titlurile de credit, dacă îndeplinesc condițiile prevăzute de legea specială – în speță – OUG 99/2006 privind instituțiile de credit și adecvarea capitalului.

Într-o atare situație, nu mai este necesar concursul instanței de judecată în vederea obligării debitorului la plata creditului deoarece deja există un titlu executoriu susceptibil de a fi pus în executare silită, fiind necesar doar a se proceda la încuviințarea executării silite de către instanța de executare.

Cererea de executare silită trebuie să respecte toate condițiile de fond și formă prev. de art. 664 C.pr.civ. și să fie adresată unui organ de executare silită competent.

În continuare, executorul judecătoresc trebuie să solicite instanței de executare – încuviințarea executării silite conform art. 666 C.pr.civ. Încheierile de încuviințare a executării silite trebuie să respecte toate condițiile de fond și de formă și să fie emise cu respectarea condițiilor legale.

În procedura de încuviințare a executării silite, instanța de executare nu are competența de a verifica incidența vreunui incident la executare ori a vreunui caz de nulitate, cu excepția celor vădit nelegale.

Pot fi sustrate unul sau mai multe bunuri sechestrate în aceeași împrejurare, caz în care se va reține o unitate naturală de infracțiune sau în împrejurări diferite, ipoteză în care se va reține o unitate legală de infracțiune sub forma infracțiunii continuate.

Urmarea imediată: crearea unei stări de pericol pentru relațiile sociale referitoare la respectarea sechestrului legal aplicat, fiind o infracțiune de pericol abstract.

Infracțiunea poate fi comisă cu intenție directă sau indirectă, fiind necesar ca infractorul să cunoască la momentul săvârșirii faptei că asupra bunului fusese instituit un sechestr.

Fapta este mai gravă când este săvârșită de către custodele bunului sechestrat, chiar și atunci când acesta este proprietarul bunului.

70 Vasile Dobrinou (coordonator), Ilie Pascu, Mihai Adrian Hotca, Ioan Chiș, Mirela Gorunescu, Costică Păun, Norel Neagu, Maxim Dobrinou, Mircea Constantin Sinescu, Noul Cod penal comentat. Partea specială, ediția a II-a, revăzută și adăugită Editura „Universul Juridic”, București, 2014, p. 282.

71 T. Vasiliu ș.a., Codul penal comentat și adnotat. Partea specială, vol. II, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 46.

72 Vasile Dobrinou (coordonator), Ilie Pascu, Mihai Adrian Hotca, Ioan Chiș, Mirela Gorunescu, Costică Păun, Norel Neagu, Maxim Dobrinou, Mircea Constantin Sinescu, Noul Cod penal comentat. Partea specială, ediția a II-a, revăzută și adăugită Editura „Universul Juridic”, București, 2014, p. 282.

În situația în care custodele nu este proprietarul bunului, se va reține concursul ideal între sustragerea de sub sechestru și abuz de încredere sau abuzul de încredere prin fraudarea creditorilor.

Pentru reținerea coautoratului este necesar ca toți subiecții activi să aibă calitatea de custode.⁷³

Într-o decizie pronunțată de către Tribunalul Suprem, s-a reținut că, fapta unei persoane de a sustrage bunuri proprietatea sa, dar care erau legal sechestrate și se aflau în custodia unei unități constituie infracțiunea de sustragere de sub sechestru, iar nu infracțiunea de furt.⁷⁴

Într-o decizie mai recentă pronunțată de către Curtea de Apel Suceava, s-a reținut că pentru existența infracțiunii de sustragere de sub sechestru se cere ca bunul sustras să fi fost legal sechestrat. Inserarea în procesul verbal că debitoarea a primit bunuri în custodie, deși aceasta nu se afla la domiciliu, contravine dispozițiilor legale și în special art. 419 alin. 1, 3 C.pr.civ. 1865.⁷⁵

Concluzii

O analiză sumară a conținutului constitutiv al infracțiunii conduce spre ideea că procurorul/judecătorul, în vederea angajării răspunderii penale pentru săvârșirea infracțiunii de sustragere de sub sechestru prev. de art. 261 C. pen. trebuie să realizeze o analiză amănunțită a legalității sechestrului, răspunderea penală intervenind *ultimo ratio* după constatarea parcurgerii tuturor pașilor procedurali de instituire și aplicare a sechestrului; din acest punct de vedere, apreciem că organul judiciar realizează, în privința acestei infracțiuni, o analiză deosebit de complexă, nefiind suficiente reglementările de drept penal, ci acestea se completează cu normele juridice din alte ramuri de drept alături de care se află într-un raport de complementaritate.

73 Mihail Udrioiu, op. cit., p. 421.

74 Decizia 45 din 24 iunie 1974 a Tribunalului Suprem, citată în Voicu Pușcașu, Noul Cod penal adnotat, Editura Hamangiu, București, 2014, p. 602.

75 Decizia 427/2008 a Curții de Apel Suceava, citată în Voicu Pușcașu, Noul Cod penal adnotat, Editura Hamangiu, București, 2014, p. 602.

IMPEDIMENTE LEGISLATIVE LA ASIGURAREA TERMENULUI REZONABIL DE EXAMINARE A CAUZELOR PENALE DE CĂTRE INSTANȚELE JUDECĂTOREȘTI

Igor EȘANU*
*Procuror, adjunct al procurorului-șef
al Procuraturii raionului Ialoveni*

ABSTRACT

Everyone has the right a fair trail in a reasonable term. (Article 6 of the European Convension for the Protection of Human Right and Fundamental Freedoms).

Key words: *Human righets, criminal case, raeazonable term, amendament of legislation.*

Fenomenul tergiversării examinării cauzelor penale în instanțele de judecată, constituie un real impediment în înfăptuirea justiției în condiții optime.

Art.6 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, în vigoare pentru Republica Moldova din 01 februarie 1998, stipulează că orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege. Prevederea în cauză este reflectată și în dispoziția art.19 alin.(1) Cod de procedură penală, iar art.20 Cod de procedură penală, indică expres asupra criteriilor în baza cărora urmează a se face aprecierea termenului rezonabil de soluționare a cauzei penale, asupra organelor în sarcina cărora este pusă asigurarea respectării termenului rezonabil, precum și care anu-

me instanțe sunt abilitate cu prerogativa de verificare a respectării termenilor rezonabile.

În acest context, constatăm restanțe mari ale cauzelor penale aflate în procedura instanțelor judiciare perioade de timp îndelungate. De aceea în ultimii ani, dar și în prezent, problematica tergiversării examinării cauzelor penale în instanțele de judecată a fost și rămâne una actuală, dar și alarmantă.

Astfel, conform prevederilor alin.(1) art.1 din Codul de procedură penală „Procesul penal reprezintă activitatea organelor de urmărire penală și a instanțelor judecătorești cu participarea părților în proces și a altor persoane, desfășurată în conformitate cu prevederile prezentului cod”. Alin.(2) al aceluiași articol stipulează, că „Procesul penal are ca scop protejarea persoanei, societății și statului de infracțiuni ..., astfel ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale ...”.

* i.esanu@procuratura.md

Procesul penal se desfășoară pe etape ce derulează în următoarea succesiune: pornirea urmăririi penale, desfășurarea și terminarea urmăririi penale, trimiterea cauzei în judecată, judecarea și rezolvarea cauzei penale, punerea în executare a sentinței sau a altor hotărâri judecătorești definitive.

Astfel, pentru a-și atinge scopul procesul penal urmează a fi unul continuu, adică să fie realizate în deplină măsură toate fazele acestuia.

Totuși, în activitatea sa pe segmentul nominalizat constatăm cazuri, când continuitatea procesului penal este pusă în dificultate.

În această ordine de idei, dacă de la pornirea urmăririi penale și pînă la trimiterea cauzei penale spre examinare în fond în instanța de judecată, lipsesc temeuri serioase pentru perturbarea procesului penal, atunci judecarea cauzei și punerea în executare a sentințelor pe unele cauze penale, se execută cu dificultate în primul rînd, după părerea noastră, din cauza imperfecțiunii legislației ce reglementează buna desfășurare a procesului penal.

Procuratura raionului Ialoveni a efectuat un studiu al motivelor, care generează tergiversarea examinării cauzelor penale de către instanța de judecată. De rînd cu cauzele tradiționale, care produc tergiversarea examinării cauzelor penale în instanță, cum ar fi frecvența numirii cauzelor penale spre judecare și continuitatea procesului penal, neprezentarea martorilor și părților vătămate în instanțele de judecată, pe fundalul lipsei mijloacelor financiare, sau pe motiv de plecare peste hotarele țării, neexecutarea de către poliția judiciară a încheierilor instanțelor și ordonanțelor procurorilor de aducere silită în instanță; neescortarea inculpaților aflați în stare de arest în ședințele de judecată; efectuarea îndelungată a diferitor expertize ce se numesc, de regulă, la cererile părții apărării, etc., un factor important ce generează acest fenomen este și imperfecțiunea unor norme legislative, care crează deficiențe majore asupra continuității examinării cauzelor penale în situațiile, când judecătorii sau membrii completului de judecată sînt schimbați în legătură cu plecarea în concediile de odihnă, sînt transferați, degrevați, detașați, eliberați sau aceștia demisionează, iar cercetarea judecătorească în cauzele penale se reia de la început.

Astfel, alineatul (1) al art.31 din Codul de procedură penală prevede, că completul de judecată poate fi schimbat doar pînă la începerea cercetării judecătorești. Alineatul (2) al aceluiași articol stipulează, că după începerea cercetării judecătorești, orice schimbare intervenită în completul de judecată impune reluarea de la început a cercetării judecătorești. Alineatul (3) din același articol prevede unele situații cînd schimbarea completului de judecată nu necesită reluarea de la început a cercetărilor judecătorești, dar considerăm aceste cazuri sînt

mult prea puține pentru a satisface buna desfășurare a procesului penal în faza de judecare a cauzelor penale, dar și examinarea acestora în termen rezonabil (art.20 Cod procedură penală).

După noi, urmează de exclus restricțiile prevăzute la alineatul (2) din art.31 din Codul de procedură penală, ca în orice situație de schimbare a completului de judecată, judecarea cauzei să continue fără reluarea judecării acesteia. Aceleași prevederi urmează să se răsfrîngă și asupra situațiilor, cînd cauza penală este judecată de un singur judecător, și din motivele menționate supra cauza penală este transmisă spre examinare altui judecător.

Aici, pentru a exclude orice dubii asupra raționalității acestor opinii, dar și persistenței logice a normelor ce se impun, facem referire la următorul exemplu.

Articolul 371 Cod de procedură penală prevede cazurile, cînd în ședința de judecată se dau citire declarațiilor martorului date în cadrul urmăririi penale, inclusiv și cînd acesta a fost audiat în condițiile art.109, 110, iar martorul minor în condițiile art.110/1 Cod procedură penală. În aceste cazuri legislatorul se referă la audierea martorului de către judecătorul de instrucție.

Astfel, declarațiile martorului date în fața judecătorului de instrucție la faza urmăririi penale sînt considerate ca probe și sînt puse de către instanța de judecată la baza sentinței. Tot în aceste condiții martorul poate fi audiat și de către instanța de judecată. Deci, legislatorul nu face diferențiere între judecătorul de instrucție și instanța de judecată, or, conform alin.(3) din art.29 Cod procedură penală, judecătorul de instrucție este un organ judecătorec, care activează în cadrul instanței judecătorești.

Rezumînd cele expuse ne punem întrebarea: De ce declarațiile date în fața judecătorului de instrucție servesc ca probă în cadrul examinării cauzei în instanța de judecată, iar schimbarea judecătorului are ca urmare reluarea cercetării judecătorești? De ce nu pot fi valabile ca probe declarațiile date în fața judecătorului inițial, așa după cum sînt valabile cele date în fața judecătorului de instrucție, dar după schimbarea judecătorului se impune reluarea cercetării judecătorești, adică audierea din nou a participanților la proces, situație care generează tergiversarea examinării cauzelor penale în instanța de judecată.

Totodată, judecarea cauzei în lipsa inculpatului deținut în stare de arest doar din perspectiva rigorilor prevăzute de art.321 Cod de procedură penală, nu sînt suficiente. Procesul penal este tergiversat neîntemeiat cu amănarea ședinței de judecată atunci, cînd inculpatul refuză se se prezinte în ședință din diferite motive, iar acest fapt urmează ulterior să fie confirmat și de apărătorul său. Considerăm, că este suficient ca acest fapt să fie confirmat doar de către administrația penitenciarului.

Mai mult, este necesar de completat articolul nominalizat cu obligațiunea prezentării în fața instanței de judecată a inculpaților aflați în stare de arest (în afară de cazurile când aceștea se află în imposibilitate de a se prezenta), în baza încheierii instanței privind aducerea silită a acestora.

Sub aceeași analogie, și judecarea cauzei de către un singur judecător urmează să continue fără reluarea judecării ei, în cazurile când cauza este transmisă din diferite motive spre examinare altui judecător.

Considerăm, că revizuirea legislației la acest capitol, cu eventuala modificare a normelor elucidate, va diminua esențial fenomenul tergiversării examinării cauzelor penale de către instanțele judecătorești, va asigura continuitatea procesului penal și va reduce la minim încălcarea drepturilor și intereselor cetățenilor.

CONSIDERAȚII GENERALE PRIVIND OMORURILE ÎN SERIE

Partea I: Noțiunea și clasificarea omorurilor în serie

Sergiu POPA*

*Procuror delegat în Secția analiză criminologică,
avizare și propuneri de legiferare din cadrul
Direcției politici, reforme
și protecția intereselor societății
a Procuraturii Generale*

ABSTRACT

The article deals with the concept of „serial murder”, the history of its creation, classification of serial murders and criminalistics aspects of its use in science and practice.

Key words: *Serial crimes, serial murders, serial killer, killing two or more people; a similar motivation; the same type of victims; modus operandi; signature; repeatedly; with extreme atrocity.*

*„Fantezia necenzurată de rațiune
produce monștri inimaginabili”*

(Francisco Goya)

Crima și criminalii în serie au fascinat dintotdeauna. Această fascinație nu este valabilă numai în cazul asasinilor reali. Ea se aplică într-o măsură incredibil de mare și monștrilor născuți din ficțiune. E semnificativ poate, că în același timp în care Jeffrey Dahmer își măcelărea și își mânca victimele în Milwaukee, iar Nikolai Djumagaliev făcea același lucru în Kazahstan, dr. Hannibal Lecter, un imaginar multiucigaș și canibal, se bucura de o celebritate internațională datorită filmului „*Tăcerea mieilor*”, realizat după romanul lui Thomas Harris.

În rândul teoreticienilor, dar și al practicienilor, s-a pus întrebarea dacă mijloacele de informare în masă au vreo implicație în apariția criminalilor în serie. Toți exper-

ții – psihiatri, polițiști, profileri, avocați, judecători – sunt unanimi în a afirma că mass-media nu poartă nicio răspundere în „nașterea” unui serial killer, nici în trecerea acestuia la acțiune. Publicitatea mediatică făcută violențelor, fizice și psihologice, nu ar interveni decât în ceea ce privește modus operandi. Televiziunea nu-l creează pe ucigaș, ea îl inspiră.⁷⁶

Și dacă pînă nu demult, se „jongla” cu noțiunea de omoruri în serie în cadrul unor informații din mass-media, detectiv, actualmente putem constata necesitatea stringentă de a folosi acest concept novator și în activitatea teoretico-practică, care stîrnește discuții aprinse în lite-

* s.popa@procuratura.md

76 Viorel Vasile, *Investigarea crimelor și criminalilor în serie*, Editura MAI, București, 2013, pag.9

ratura de specialitate și lasă multă umbră în activitatea practică. Considerăm actuală și binevenită această tratare controversată a omorurilor în serie, abordare care vine să modifice unele stereotipuri infiltrate în cultura juridico-penală, dar și cea socială.

Datorită acestor controverse, precum și evoluției societății umane atât din punct de vedere științific, cât și rațional, este incontestabil faptul că problema omorurilor în serie rămâne actuală, mai ales în condițiile apariției unor noi tendințe moderne în acest sens de a o săvârși și tăinui, pe de o parte, precum și de a o descoperi și investiga, pe de altă parte, or omorurile în serie ocupă un loc aparte în rândul omuciderilor, se află într-o stare latentă și în mare parte rămân nedescoperite, iar anual numărul acestora este în creștere.

În virtutea faptului că conceptul de omoruri în serie este acceptat și tratat diferit în literatura de specialitate, scopul prezentei lucrări este de a facilita percepția conceptului discutat și a clasificării omorurilor în serie, precum și de a formula unele recomandări de bază spre a identifica, care omoruri pot fi partea componentă a unei „serii”, cum să stabilim semnele caracteristice ale acestei varietăți complexe de omoruri.

Astfel, în literatura de specialitate și în practică s-a creat o tendință de a referi un omor sau altul la cele în serie după asemenea indicatori, precum o perioadă scurtă de timp a săvârșirii, teritoriul unic de depistare a victimelor, metoda asemănătoare de comitere și caracteristica victimelor. Dar trebuie de subliniat faptul, că această abordare deseori duce la erori. Spre exemplu, atunci când omorul în mod eronat se include în seria altor, sau invers, omorurile se cercetează separat, fiind comise de una și aceeași persoană. Erorile indicate creează probleme, rețin procesul stabilirii asasinului în serie și tragerii lui la răspundere penală.⁷⁷

Dacă e să abordăm conceptul de omoruri în serie din punct de vedere istoric, ar fi bine să menționăm că până la mijlocul sec. XX-lea, privitor la omorurile în serie, știința opera cu noțiunea de omoruri „multiple”, iar termenul de „omor în serie” (*serial murder*) a fost pe larg folosit în știința criminalistică începând cu anii 1970.

Istoricul Peter Vronsky stabilește, că pentru prima oară noțiunea de „omor în serie” a fost folosită în anul 1966 de către autorul cărții „*Sensul omorului*” – John Brophy, însă răspândirea termenului și abordarea problemei „omorurilor în serie” este atribuită de obicei agentului special al FBI Robert Ressler, în anii 1970.⁷⁸ La fel, folosirea noțiunii de omoruri în serie a început să fie utilizată pe larg de către mass-media Statelor Unite ale

Americii în anii 70, în legătură cu săvârșirea „omorurilor în serie” de către D. Berkowitz.

Noțiunea de „omoruri în serie” a fost utilizată în lucrările multor savanți, care tratau omorurile în serie ca săvârșirea a două sau mai multe omoruri cu deosebită cruzime, separate între ele de perioade de liniște emoțională, a persoanelor care se potrivesc cu imaginea victimei, deja stabilită în mintea asasinului în serie. Alți savanți consideră, că „omorurile în serie” – sunt cele comise de una și aceeași persoană în decursul unei anumite perioade de timp, iar motivul și modul de săvârșire a omorurilor rămân neschimbate sau neesențial se schimbă în corespundere cu circumstanțele comiterii crimelor.⁷⁹

În literatura criminalistică rusească, definiția „omorurilor în serie” apare în anul 1991, fiind formulată de către I. Samoilov, drept săvârșirea de către o persoană sau de un grup de persoane a câtorva infracțiuni cu o legătură logică: unul și același obiect de atentare, motiv unic, metodă, locul comiterii infracțiunii e.t.c.⁸⁰

În anul 1998 N. Averina și A. Scripnicov au propus de a atribui la categoria „omorurilor în serie”, *inter alia*, acțiunile infracționale săvârșite cu intenție, ce nu au fost duse până la capăt, calificate drept tentativă de omor sau cauzarea vătămărilor corporale grave, comise repetat (mai mult de două ori), având un motiv comun sau asemănător, semne comune sau asemănătoare a modului de comitere, distribuite în timp și spațiu, săvârșite de către una și aceeași persoană sau de un grup de persoane.⁸¹

La determinarea definiției de „omoruri în serie” este necesar, în opinia lui V. Isaenko, să reieșim, în primul rând, din aceea că acestea reprezintă în sine o anumită varietate a săvârșirii omorului altei persoane, iar chintesența acestei noțiuni rezidă în faptul, că reliefează în sine cumulul acestor infracțiuni, comise de una și aceeași persoană, cu motiv și scop similar al comiterii acestor infracțiuni.⁸²

E. Govoruhina consideră că putem vorbi despre omoruri în serie, atunci când există două sau mai multe omoruri, săvârșite de una și aceeași persoană.⁸³

77 M. Кептене, О проблеме разработки криминалистической классификаций серийных убийств и её значении в построении методики расследования, *Legea și viața*, noiembrie, 2013, pag.107

78 E.C. Крюкова, Криминалистический взгляд на понятие «серийное убийство», *resursă internet*, pag.2

79 М. Кептене, О проблеме разработки криминалистической классификаций серийных убийств и её значении в построении методики расследования, *Legea și viața*, noiembrie, 2013, pag.108

80 Ю.М. Самойлов., Организация работы правоохранительных органов по раскрытию серийных убийств, *publicat în Revista Расследование убийств в зарубежных странах, ВНИИ МВД СССР*, 1991, pag.60

81 А. Аверина, А. Скрыпников, Раскрытие серийных преступлений и убийств, совершенных по найму, ВНИИ МВД России, Москва, 1998, pag.5

82 В.Н. Исаенко, Проблемы теории и практики расследования серийных убийств, *Moscova*, 2005, pag.7

83 Л.П. Ижнина, Д.Т. Рязанов, Значение криминалистических следов и психологического портрета неизвестного преступника в расследовании серийных сексуальных преступлений, *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского*, 2009, № 4, pag.232

E. Kriukova definește omorurile în serie, drept omuciderea intenționată a două sau mai multe persoane, săvârșite în perioade diferite de timp de către una și aceeași persoană (ca excepție, de către un grup de persoane, după o înțelegere în prealabil), ce se caracterizează printr-un motiv asemănător.⁸⁴

În opinia lui M. Cheptene, urmează a fi considerate „omoruri în serie”, cumului de omoruri (trei și mai multe), care sunt comise succesiv de o singură persoană (mai rar de un grup de persoane), cu un anumit interval în timp, care a avut un motiv stabil (durabil), îndreptat spre cauzarea decesului altor persoane. Aparent, aceste omoruri se conexează prin asemenea semne tipice ale imaginii asasinului, cum ar fi uniformitatea victimelor alese, locurilor de comitere a infracțiunilor, modului de urmărire a victimelor, atacul asupra lor, tănuirea urmelor, inclusiv uniformitatea folosirii armelor și mijloacelor.⁸⁵

La fel, A. Fomina consideră că putem concluziona despre o serie de omoruri, doar atunci când au fost săvârșite cel puțin trei omoruri (tentative la omor), întrucât anume un asemenea criteriu cantitativ indică la acțiunile criminale sistematice a unui și aceluiași autor (grup de persoane), or sistematica – este un atribut obligatoriu ce caracterizează seria, pe când două omoruri indică doar la o simplă repetare.⁸⁶

Specificitatea crimelor în serie, potrivit autorului român Viorel Vasile, rezultă din următoarele caracteristici: a) Crimele se repetă („în serie”), petrecându-se cu frecvență mai mare sau mai mică, adeseori crescând ca număr, după o perioadă de timp ce poate însemna chiar ani de zile; ele continuă până când asasinul este prins, sau până când moare ori, la rândul său, este ucis; b) La fel ca în cazul omuciderilor „normale”, crimele tind să se petreacă în relație de unu-la-unu; c) Nu există – sau e foarte redusă – o conexiune între ucigași și victimă, persoanele implicate având foarte rar relații directe de rudenie; d) Cu toate că ar putea exista un „tipar”, sau un anume „tratament administrat victimei”, crimele individuale din cadrul unei serii dezvăluie rareori un motiv rațional sau clar definit; e) Creșterea vertiginoasă a mobilității în spațiu, de la inventarea automobilului încoace, dă posibilitatea criminalului ca, la dorința lui, să se mute repede dintr-un loc în altul, adeseori înainte chiar de a i se fi descoperit crima; f) În mod obișnuit există un grad înalt de violență inutilă sau „exces de crimă”, în cadrul cărora victima e supusă unor brutalități exagerate.⁸⁷

84 E. Крюкова, Классификация серийных убийств, Conferința „Lomonosov 2012”, Jurisprudență, Moscova, pag.1

85 М. Кептене, О проблеме разработки криминалистической классификаций серийных убийств и её значении в построении методики расследования, Legea și viața, noiembrie, 2013, pag.108

86 А. Фомина, Основные тактические операции при расследовании серийных убийств, Autoreferatul la teza de doctor, Voronej, 2003, pag.21

87 Viorel Vasile, Investigarea crimelor și criminalilor în serie, Editura MAI, București, 2013, pag.10-13

În literatura de specialitate, se face referire la diferențierea infracțiunilor cu multe episoade și în serie, corespunzător – omoruri cu multe episoade și în serie. O. Mihailova și E. Kriukova consideră că infracțiunile cu multe episoade reprezintă o noțiune mai amplă, în raport cu cea de „omor în serie”,⁸⁸ care înglobă un șir întreg de acțiuni diferite potrivit caracteristicilor lor de drept și psihologice. Infracțiunile în serie reprezintă doar un tip al infracțiunilor cu mai multe episoade.

În opinia O. Mihailova, caracterul de serie al infracțiunilor e legat de prezența semnelor anormale (patologice) de dezvoltare a persoanei și de comportament al infractorului. De aceea, studierea acestei noțiuni e posibilă în baza analizei profunde a motivelor comportamentului uman, care necesită aplicarea cunoștințelor psihologice speciale.

Astfel, pot fi evidențiate doar caracteristicile psihologice, ce disting crimele cu multe episoade de cele în serie, după cum urmează:

1. În infracțiunile cu multe episoade, acțiunile vinovatului poartă un caracter motivațional și rațional deslușit. De regulă, este evident scopul rațional, spre atingerea căruia se îndreptă vinovatul. Pentru infracțiunile în serie cu tendință sexuală, se depistează motivarea patosexuală a unor episoade separate: acțiunile vinovatului parcă nu ar fi motivate de situația criminală, pe când gravitatea urmărilor survenite nu corespund scopului său.
2. În infracțiunile cu multe episoade infractorul își păstrează atitudinea personificată față de victimă, care și determină caracterul acțiunilor sale. Victimele „sunt pedepsite” de către infractor pentru aceleași acțiuni, pe care ele le-au comis sau ar fi putut să le comită, iar uneori și fără motiv. La infracțiunile în serie victimele sunt depersonificate și se prezintă doar ca simboluri a ceea ce urmează a fi pedepsite și (sau) nimicite.
3. Pentru infracțiunile cu multe episoade se relevă stereotipizarea semnăturii infractorului. Pentru atingerea scopului, acesta utilizează acel mijloc de săvârșire a infracțiunii, care anterior s-a dovedit a fi efectiv. La infracțiunile în serie, din contra, se manifestă clar dinamica specifică a semnăturii criminalului:
 - scăderea treptată a rolului factorilor exteriori (de situație) în inițierea comportamentului și prezența comportamentului de căutare;
 - schimbarea de a alege victimele selectiv;
 - particularitățile specifice ale dinamicii alegerii locurilor și metodelor de a face cunoștință cu victimele, precum și modurilor de atacare a lor;
 - creșterea violenței și formarea sadismului sexual.

88 E. Крюкова, Классификация серийных убийств, Conferința „Lomonosov 2012”, Jurisprudență, Moscova, pag.5-6

Prezența dinamicii semnăturii criminale a infractorului poate servi drept indiciu de formare a personalității patologice.⁸⁹

Deși există multiple definiții ale omorurilor în serie, care conțin, mai mult sau mai puțin, anumite semne caracteristice, totuși unii autori menționează că punctul forte în determinarea noțiunii cercetate, ar fi motivul și modalitatea de săvârșire a omorului, anume aceste două componente vor ajuta organul de urmărire penală și ofițerii de investigații să rezolve sarcinile prioritare, îndreptând eforturile în direcția corectă. Stabilindu-le la timp, se poate concluziona despre tipul asasinului în serie și astfel va fi posibilă planificarea acțiunilor iminente de urmărire penală și a măsurilor speciale de investigații pentru identificarea, localizarea și curmarea acțiunilor ucigașului în serie.⁹⁰

Alți autori propun în calitate de semne principale ale omorurilor în serie, următoarele: motivul unic, un obiect al infracțiunii (viața persoanei) și un subiect. Această abordare este împărtășită de V. I. Batișev, P. P. Baranov, M. I. Mogacev, I. V. Usanov.

Alți cercetători presupun că aceste semne sunt insuficiente pentru a le atribui omorurilor în serie, invocând și alte semne:

1. Același motiv și metodă a comiterii (S.N. Bogomolova, L. A. Soia-Serco, N. A. Averina, V. A. Obrazțov, A. A. Protasevici, A. I. Scripnicov, F. V. Glazirin, E. V. Tihonova, A. T. Kevlișvili).
2. Același motiv, metodă a comiterii; asemănarea locului și obiectului de atentare (V. I. Batișev, Iu. M. Samoilov, Iu. M. Antonean, A. L. Protopopov, E. G. Samovicev, A. S. Fomina, H. Șehter).
3. Asemănarea „semnăturii” acțiunilor infractorilor, caracterul vătămarilor corporale cauzate victimelor; stereotipul acțiunilor de tănuire a crimelor (O. N. Cuznețova, V. V. Moroz, I. A. Ghedișev).

După cum menționează V. Isaenko, în abordările susmenționate se evidențiază, în general, prezența aspectelor juridico-penale (semnele constitutive ale componenței de infracțiune a omorului – obiect, latura obiectivă, motiv) și criminalistice (metodă, loc, informația urmelor), ce permit de a le considera în serie. Pe când, A. Iu. Lagovschii, L. A. Begunova, M. S. Basenko atrag atenția și la aspectul procesual-penal de cercetare a omorurilor în serie, ce se manifestă prin asemănarea cu semnele criminalistice ale grupelor de omoruri, și servesc drept temei pentru conexarea cauzelor penale într-o singură procedură.

La determinarea omorurilor în serie un rol important îl are criteriul cantitativ.

După cum am menționat *supra*, nu există o abordare unică referitor la numărul victimelor, unii autori menționând că pentru a fi în prezența omorurilor în serie din punct de vedere cantitativ este necesar asasinarea a cel puțin două victime, alți autori intransigent menționează, că despre omoruri în serie putem vorbi doar când cifra victimelor începe de la trei.

Suntem solidari cu părerea primei categorii de autori, printre care este și V. Isaenko, care menționează, că din punct de vedere cantitativ, omorul a două persoane este suficient pentru recunoașterea acestor omoruri în serie, dacă ele sunt comise de unele și aceleași persoane pe motive asemănătoare, prin metode stereotipice și circumstanțe similare. În continuare, autorul menționează, că potrivit rezultatelor cercetărilor efectuate, s-a atestat că multe persoane condamnate pentru comiterea a două omoruri consecutive și cu o întrerupere determinată de timp între ele, nu au putut comite un număr mai mare de asemenea infracțiuni numai din motivul că erau la timp „neutralizate”.⁹¹

În opinia noastră, am fi în prezența „omorurilor în serie” și atunci când acțiunile asasinului în serie, îndreptate nemijlocit spre săvârșirea omorului victimei alese, nu și-au produs efectul doar din cauze independente de voința acestuia, cu condiția ca anterior acestei tentative să fi săvârșit cel puțin un omor, iar așa semne caracteristice ca locul ales, asemănarea acțiunilor, motivelor similare, modalității de alegere a victimei și a „semnăturii”, să se reflecte stereotipizat în cazul secund. De asemenea părere este și E. Kriukova⁹², V. Isaenko.⁹³

V. Isaenko menționează, că omorurile în serie se caracterizează prin alegerea de către ucigaș a victimelor și locurilor infracțiunilor, prin căutarea sau dobândirea mijloacelor și instrumentelor, prin filarea potențialelor victime sau alte acțiuni preliminare. O asemenea pregătire se poate de asemenea caracteriza printr-un complex de acțiuni stereotipice, ce reprezintă elementele subsistemei modului de săvârșire a infracțiunii.⁹⁴

Referitor la semnele criminalistice, ce caracterizează omorurile în serie, V. Obrazțov atribuie:

- ambianța la fața locului, parametrii ce caracterizează timpul celor comise, tipurile victimelor atacate;
- modalitățile de intrare în contact cu potențialele victime și alte acțiuni ale infractorului în perioada premergătoare executării actului criminal;

89 O. Михайлова, Применение психологических познаний в расследовании серийных преступлений, Следственная практика, nr.4/161, pag.307-312

90 М. Кептене, О проблеме разработки криминалистической классификаций серийных убийств и её значении в построении методики расследования, Legea și viața, noiembrie, 2013, pag.108

91 В. Н. Исаенко, Проблемы теории и практики расследования серийных убийств, Moscova, 2005, pag.8-9, 12

92 Е. С. Крюкова, Криминалистический взгляд на понятие «серийное убийство», resursă internet, pag.7

93 В. Н. Исаенко, Проблемы теории и практики расследования серийных убийств, Moscova, 2005, pag.11

94 Ibidem, pag.13

- modalitățile și instrumentele lipirii de viață a victimelor;
- utilizarea de către infractor a mijloacelor de transport;
- acțiunile asasinului ce însoțesc omorul și acțiunile următoare acestuia, inclusiv modalitățile de tănuire a cadavrelor victimelor și altui comportament cu ele în perioada post-mortem, spre exemplu, schimbarea locului cadavrului, dezmembrarea și tănuirea anumitor fragmente ale cadavrului.⁹⁵

L. A. Soia-Serko, în calitate de semne obligatorii specifice ale omorurilor în serie, prevede: stereotipul, modalitatea analogică de săvârșire a infracțiunilor; comunitatea (asemănarea) motivelor ce intră în „seria” omorurilor, indiferent de faptul, dacă aparțin ele unei persoane sau unui grup de persoane, care le-au comis.

A. I. Scripnikov și N. A. Averina consideră, că despre săvârșirea omorurilor în serie ne pot indica așa semne ca: un anumit loc al comiterii infracțiunilor (raionul, strada, masivul silvic e.t.c.), instrumentele analogice pentru omor, urmele identice ale picioarelor, încălțăminte, mirosului, grupei de sânge, e.t.c.⁹⁶

În opinia lui V. Isaenko, în calitate de semne, ce formează sistemul omorurilor în serie, apar elementele caracteristicilor criminalistice individuale ale infracțiunilor concrete, care fuzionează:

1. Motivul fiecărui omor ce se include în serie.
2. Datele despre victime și despre obiectul atentării (ultimul având importanță pentru analiza grupului de omoruri din interes material).
3. Locul și timpul săvârșirii omorurilor.
4. Intervalele de timp referitoare la repetarea stabilă între diferite omoruri.
5. Informații separate despre mecanismul comiterii omorului, inclusiv acțiunile de omucidere, de tănuire a urmelor omorurilor și a cadavrelor victimelor.
6. Caracterul vătămarilor corporale pe cadavrele victimelor.
7. Mediul locului crimei.
8. Tipul și semnele urmelor infracțiunii și a infractorului.
9. Informații despre asemănarea aspectului exterior al infractorilor, de asemenea a persoanelor, care pot fi considerate atare, care se conțin în declarațiile victimelor și martorilor rămași în viață, care i-au observat pe cei căutați în preajma locului omorului, nemijlocit anterior comiterii lui, de asemenea imediat după el.

Astfel, reieșind din cele expuse, autorul constată, că în calitate de omoruri în serie, urmează a fi examinate în

cumul (două sau mai multe) comise cu întrerupere în timp, caracterizate prin:

1. Unitatea motivului;
2. Coincidența caracteristicilor personalității victimelor;
3. Asemănarea caracteristicilor locului săvârșirii infracțiunii și a modului de săvârșire;
4. Coincidența elementelor anturajului crimelor și altor circumstanțe criminalistice importante, reflectate în informația corespunzătoare despre urme și fixate în materialele de urmărire penală și a activității speciale de investigații, – care în cele din urmă ne dau temeiuri suficiente pentru înaintarea versiunilor despre săvârșirea acestora de către una și aceeași persoană.⁹⁷

Analizând dogmele autorilor menționați mai sus privitor la semnele obligatorii și facultative ce caracterizează „omorurile în serie”, precum și noțiunile date, observăm că în mare parte, s-a omis a se face referire la semnătura asasinului în serie, or deși modul de operare este un aspect important al investigării omorurilor în serie, totuși trebuie să recunoaștem că „semnătura” ucigașului reprezintă coordonatele ce vor ghida grupul de lucru spre a identifica acele omoruri – parte componentă a seriei, – pentru conexarea cauzelor penale într-o procedură unică, elaborarea planului urmării penale spre administrarea probelor și identificarea asasinului (în serie). De alt fel, anume „semnătura” este *semper idem, ab initio* impregnată în faptele ucigașului, nefiind „alterată” de scurgerea timpului. Nu în zădar Viorel Vasile menționează, că „semnătura” trebuie să fie de interes primordial pentru anchetatori, chiar mai mult decât *modus operandi*, atunci când încearcă să descopere link-ul dintre omorurile infractorilor în serie.⁹⁸

Analizând și coagulând cele reflectate asupra elementelor caracteristice ale noțiunii de „omoruri în serie”, putem conchide că ultimele reprezintă omorul a cel puțin două persoane, săvârșite la diferite intervale de timp, de către una și aceeași persoană (ca excepție de un grup de persoane) care, de regulă nu se cunoaște cu potențiala victimă și nu se lasă observată de martori, manifestând un motiv asemănător, dar irațional (vag) pentru observator, „semnătură” identică, de cele mai multe ori exprimată prin violență „diabolică” față de victime.

La fel, considerăm, că am fi în prezența „omorurilor în serie” și atunci când acțiunile asasinului în serie, îndreptate nemijlocit spre săvârșirea omorului victimei alese, nu și-au produs efectul doar din cauze independente de voința acestuia, cu condiția ca anterior acestei tentative să fi săvârșit cel puțin un omor și, așa semne caracteristice ca locul ales, asemănarea acțiunilor, mo-

95 В. Образцов, Серийные убийства как объект психологии и криминалистики, Moscova, 2003, pag.138

96 В. Н. Исаенко, Проблемы теории и практики расследования серийных убийств, Moscova, 2005, pag.15

97 Ibidem, pag.16

98 Viorel Vasile, Investigarea crimelor și criminalilor în serie, Editura MAI, București, 2013, pag.80

tive similare, modalității de alegere a victimei și a „semnăturii”, să se reflecte stereotipizat în cazul secund.

Deși am tratat mai sus noțiunea de „omoruri în serie” și am expus punctul de vedere al mai multor savanți în domeniu, nu putem ignora importanța teoretică și practică a clasificării omorurilor în serie, or după cum a menționat M. Cheptene, esența clasificării omorurilor în serie rezidă în faptul, că permite divizarea masivului datelor empirice pe anumite clase pentru studiul lor ulterior și elaborarea recomandărilor metodice de cercetare a acestei categorii de omoruri.

În opinia autorului citat, eficacitatea stabilirii rapide a asasinului în serie și dovedirii vinovăției sale depinde de soluționarea a două probleme importante pentru etapa incipientă a investigării, și anume: stabilirea „seriei” a unor fapte separate de omoruri și conexarea lor la timp într-o procedură unică; stabilirea tipului asasinului în serie.

Astfel, pentru soluționarea acestor probleme de o importanță majoră este elaborarea clasificării criminalistice a omorurilor în serie, potrivit cerințelor practicii și crearea pe baza acesteia a unei metodici de investigare,⁹⁹ or sarcina generală a metodicii criminalistice se reliefează în contribuția sa în lupta cu criminalitatea, punând la dispoziția practicienilor, care nemijlocit combat criminalitatea, a unui arsenal de recomandări, cunoștințe ce permit cu eficacitate și chiar eficiență să atingă scopuri mari în investigarea, descoperirea, prevenirea și examinarea cauzelor penale, iar în cazul nostru – a omorurilor în serie.¹⁰⁰

Analizând literatura de specialitate, constatăm că există diferite opinii *vis-a-vis* de clasificarea omorurilor în serie.

Astfel, V. Batișev conchide că clasificarea omorurilor în serie poate fi elaborată după similitudinea următorilor parametri: după modul săvârșirii crimelor; după structura coerentă a situației materiale de la locul crimei; după caracteristica criminalistică a infracțiunii. Însă utilizarea mijloacelor enunțate are loc combinat, și nu separat.¹⁰¹ Referitor la cel din urmă element – caracteristica criminalistică, merită să menționăm că aceasta nu echivalează cu modelul criminalistic, cu toate că ambele se află în interdependență, având aceeași structură și conținut, dar fiind de nivel diferit: caracteristica criminalistică – la nivel de infracțiune concretă, iar modelul criminalistic – la nivel de categorie, tip, grup de infracțiuni.¹⁰²

99 M. Кептене, О проблеме разработки криминалистической классификаций серийных убийств и её значении в построении методики расследования, *Legea și viața*, noiembrie, 2013, pag.109

100 M. Gheorghîță, *Tratat de metodică criminalistică*, Chișinău, 2015, pag.16

101 В. Батищев, Раскрытие и расследование преступлений, совершенных одними и теми же лицами, Воронеж, 1992, pag.72

102 M. Gheorghîță, *Tratat de metodică criminalistică*, Chișinău, 2015, pag.48

Psihologul L. Konîșeva a clasificat omorurile în serie în două grupuri:

- 1) omorurile care au un caracter situațional, reprezintă atribute ale acțiunilor sexuale;
- 2) omorurile însoțite de cauzarea suferințelor (chinurilor), reprezintă elementul principal.¹⁰³

Autorii manualului „Metodologia investigării omorurilor în serie” consideră drept cea mai importantă și voluminoasă pentru investigarea omorurilor în serie, clasificarea lor după motivul săvârșirii infracțiunilor, care reprezintă în sine cheia pentru descoperirea omorurilor în serie și identificarea asasinului în serie. Astfel, se disting cele mai răspândite motive și scopuri ale omorurilor în serie:

1. Motivele omorurilor, legate de satisfacția sexuală prin viol sau prin comiterea acțiunilor violente de natură sexuală.
2. Motivele omorurilor, ivite în baza certurilor (cum ar fi cele legate de dispute între grupări criminale).
3. Motivele de răzbunare.
4. Intențiile huliganice.
5. Intențiile de profit, inclusiv omoruri legate de comiterea tâlhăriilor sau banditismului.
6. Scopul de tănuire a infracțiunilor săvârșite anterior.
7. Motivele religioase - comiterea omorurilor rituale, exprimate prin sacrificări.
8. În scopul folosirii organelor sau țesuturilor victimelor.
9. Din motive de ură națională, rasială, dușmănie sau vrajbă religioasă sau răzbunare prin sânge.

Se admite combinarea diferitor motive ale unor omoruri în interiorul seriilor. Unul dintre ele, de obicei, fiind dominant.

După numărul participanților la crime, omorurile în serie sunt subdivizate în crime comise de asasin-singuratic și comise de un grup de persoane sau de un grup organizat prin înțelegere prealabilă.

După metoda de săvârșire, omorurile în serie se divizează în cele:

- 1) cu utilizarea armelor de foc;
- 2) cu folosirea armelor albe;
- 3) cu folosirea dispozitivelor explozive;
- 4) cu folosirea diferitor mijloace disponibile;
- 5) cu folosirea mai multor tipuri de arme.¹⁰⁴

Criminologul și psihologul Iu. Antonyan a indicat următoarele grupuri de omoruri:

- 1) omoruri, condiționate de satisfacerea poftei sexuale;
- 2) omoruri, cu scopul înfrângerii rezistenței victimei, în timpul violului;
- 3) omoruri, cu scopul satisfacerii poftei sexuale cu cadavrul;

103 M. Кептене, О проблеме разработки криминалистической классификаций серийных убийств и её значении в построении методики расследования, *Legea și viața*, noiembrie, 2013, pag.108

104 В. Н. Исаенко, Проблемы теории и практики расследования серийных убийств, *Moscova*, 2005, pag.43-44

- 4) omoruri, cu scopul tănuirii infracțiunii;
- 5) omoruri care se săvârșesc ca răspuns la un act de umilire.¹⁰⁵

S. Afanasiev, V. Ivanov și V. Novik propun clasificarea omorurilor sexuale în serie, după cum urmează:

- 1) condiționat sexuale:
 - a) omoruri, îmbinate cu viol;
 - b) omoruri asemănătoare la exterior cu cele sexual-sadice.
- 2) necondiționat sexuale, când procesul de omor și decesul victimei sunt incluse în complexul dificil dinamic de satisfacție sexuală ca fiind unul dintre elementele lui necesare.¹⁰⁶

B. Șostakovici diferențiază:

- 1) omoruri, comise de iresponsabili cu boli de schizofrenie și retard mintal sever;
- 2) omoruri, săvârșite cu scopul tănuirii violului;
- 3) omoruri în timpul violului, cu scopul atingerii satisfacție sexuale maxime;
- 4) omoruri necrosadice, la care actul sexual nu însoțește în mod obligatoriu acțiunile asasinului.

Savantul B. Gulman prezintă clasificarea omorurilor în serie, divizându-le în următoarele categorii:

- 1) omoruri, săvârșite în scopul retrăirii sau atingerii orgasmului;
- 2) omoruri în scopul suprimării rezistenței victimei și solicitărilor ei pentru ajutor;
- 3) omoruri în scopul tănuirii crimei de natură sexuală;
- 4) omoruri comise în stare de ebrietate alcoolică.¹⁰⁷

E. Tihonova, propune clasificarea omorurilor în serie conform următorilor parametri criminalistici:

- 1) săvârșite în mediul urban;
- 2) săvârșite în zonele rurale;
- 3) o serie de omoruri, comise unul după altul, la intervale de câteva minute;
- 4) o serie de omoruri, comise cu intervale de câteva zile sau luni și prelungite aproximativ un an;
- 5) o serie de omoruri, prelungite în decursul mai multor ani, cu intervale temporare între episoade de la câteva zile până la câțiva ani.

V. Obrazțov clasifică omorurile în serie în două grupe, considerând că punctul-cheie este stabilirea dominantei motivațional-decisive, drept componentă complexă a mecanismului motivațional de comportament al ucigașilor în serie, după cum urmează:

- 1) crimele, tabloul urmelor cărora conține indicii despre imaginea motivațională a celor săvârșite;

- 2) crimele, tabloul urmelor cărora nu conține nici o indicație la această circumstanță (partea motivațională a căror nu a primit manifestare externă și de aceea la cercetarea locului infracțiunii, ambianței, urmelor și cadavrului nu este posibil de descifrat fără date suplimentare, ce pot fi primite din alte surse).

În structura omorurilor, cunoașterea motivului, care e posibil la nivelul cunoștințelor obișnuite criminalistice și medico-legale, prevalează crimele cu intenție dominantă de profit și cele motivate sexual. În baza la aceasta, V. Obrazțov scoate în evidență un grup de omoruri în serie cu motiv vag, tabloul urmelor cărora la locul infracțiunii nu conține indicii directe la această circumstanță. În mare măsură, aceasta este caracteristic pentru comportamentul asasinilor, care realizează activitatea criminală din motive de ură față de oameni, pentru așa-numiții „salvatori ai omenirii” de persoanele „de mâna a doua”, în opinia lor, oameni în baza orientării psihologice asupra nimicirii a tot ce este viu, atracția (pasiunea, înclinația) maniacală spre tot ce e mort.¹⁰⁸

Referitor la partea motivațională a omorurilor în serie, drept una importantă pentru elaborarea clasificării omorurilor în serie, M. Keptene statuează, că motivul comiterii crimelor condiționează imaginea tipică a acțiunilor infractorului, astfel propunând următoarea clasificare criminalistică a omorurilor în serie:

1. Omoruri în serie care se comit pe bază sexuală pentru satisfacerea necesităților sexuale patologice. Omorul, în așa caz, este îndreptat spre primirea satisfacției sexuale. Caracteristic pentru asasinii în serie este faptul, că într-o anumită perioadă de dezvoltare a acestora (la pubertate, în copilărie sau adolescență) au primit traume cu caracter sexual (fizice sau morale).
2. Omorurile în serie care se comit după motive hedonistice de joacă. La comiterea acestor omoruri infractorul primește satisfacție de la procesul provocării morții altei persoane, urmărirea chinurilor, agoniei victimei. În esență, percepe omorul ca un "joc", "vânătoare".
3. Omorurile în serie, care se comit după motive de dominare și afirmare de sine. Omorând oameni, asasinul în serie încearcă să se afirme în ochii proprii, ca și cum și-ar demonstra sine înseși rolul dominant, autoritatea și puterea. O satisfacție deosebită acești asasini primesc de la răspândirea informației despre crimele lor prin intermediul mijloacelor de informare în masă, de la urmărirea panicii populației, dificultățile organelor de drept la investigarea crimelor lor.
4. Omorurile în serie săvârșite din motive de răzbunare sau substituie. La comiterea acestor crime asasi-

105 Ю. Антоян, В. Верешагин, С. Потапов, Б. Шостакович, Серийные сексуальные убийства, Moscova, 1997, pag.5

106 С. Афанасиев, В. Иванов, В. Новик, Особенности расследования сексуально-садистских убийств, SanktPetersburg, 1993, pag7-8

107 М. Кеппене, О проблеме разработки криминалистической классификаций серийных убийств и её значении в построении методики расследования, Legea și viața, noiembrie, 2013, pag.108-109

108 В. Н. Исаенко, Проблемы теории и практики расследования серийных убийств, Moscova, 2005, pag. 44-45

nul în serie trece sursa lor de suferințe psihice pe victimele lor, prin aceasta încearcă să scape de ele. Caracteristic pentru reprezentanții acestui grup este, că prin cauzarea durerii, suferințelor și morții victimei, ei încearcă să se răzbune pe acea persoană, care în trecut i-a cauzat o traumă (fizică sau psihică) – aceasta și reprezintă substituția. Cauza pentru această râvnă la maturitate se datorează provocării traumei din copilărie, pentru care persoana nu poate să se răzbune din cauza unor factori subiecțivi sau obiectivi.

5. Omorurile în serie, care se comit din motive misionare de apărare. La omor pe infractor îl stimulează râvnă de a curăța societatea de „reprezentanții primejdioși”, în opinia sa. Asasinii inventează categoria victimelor, îi înzestreză cu trăsături negative și periculoase pentru societate, asumându-și rolul de „Mesia”.¹⁰⁹

V. Isaenko propune clasificarea omorurilor în serie, după semnul juridico-penal, ce prevede divizarea omorurilor în serie săvârșite din următoarele motive:

- 1) din interes material;
- 2) sexuale;
- 3) huliganice;
- 4) mizantropice (ură față de oameni);
- 5) bazate pe ostilitate națională, religioasă și rasială;
- 6) pe bază de canibalism.

La fel, autorul pre-citat clasifică omorurile în serie, în funcție de semnele criminalistice ale circumstanțelor săvârșirii:

- 1) după metodele omorurilor;
- 2) după locul și timpul omorurilor;
- 3) după caracteristicile victimelor omorurilor.¹¹⁰

În conținutul părții secunde a acestei lucrări am reflectat abordarea științifico-practică a clasificării omorurilor în serie și constatăm, că nu există o unitate de opinii în rândul savanților în domeniu, referitor la clasificarea omorurilor în serie.

Astfel, unii autori dau o clasificare a omorurilor în serie din punct de vedere al psihologiei judiciare, alții pun accentul pe latura juridico-penală, unii dau preferință blocurilor de date criminalistice, pe când alții comasează două sau mai multe criterii enunțate pentru a dezvolta o clasificare „exagerată” a omorurilor în serie. Nu putem fi categorici referitor la veridicitatea unei sau altei clasificări, propuse de autorii citați, însă cu certitudine și deplin drept constatăm importanța, atât teoretică, cât și practică, a elaborării clasificărilor omorurilor în serie, or cel puțin, clasificarea acestei varietăți

de omoruri (în serie) va ușura și direcționa activitatea eficientă a grupului de urmărire penală în investigarea omorurilor în serie, iar în cele din urmă va contribui la formarea și consolidarea metodicii de cercetare a omorurilor în serie.

Făcând o trecere în revistă a clasificărilor elaborate de către savanții în domeniu, suntem tentați să încercăm, pe cât e de posibil, să contribuim cu o clasificare proprie a omorurilor în serie.

În context, omorurile în serie ar putea fi clasificate:

- 1) *după mecanismul de săvârșire, în:*
 - a) cele săvârșite spontan, la întâmplare (caracteristice pentru asasinul psihotic-dezorganizat);
 - b) cele chibzuite, bine planificate (tipice pentru ucigașul psihopat-organizat).
- 2) *după numărul de subiecți:*
 - a) cele săvârșite de un singur asasin;
 - b) cele săvârșite de un grup de asasini.
- 3) *după semnele criminalistice:*
 - a) ce caracterizează victimele;
 - b) ce caracterizează locul și timpul;
 - c) ce caracterizează modul de săvârșire a infracțiunii.
- 4) *după motiv:*
 - a) sexual;
 - b) interes material;
 - c) canibalic, vampiric,
 - d) mizantropic;
 - e) răzbunare.

109 M. Кептене, О проблеме разработки криминалистической классификаций серийных убийств и её значении в построении методики расследования, *Legea și viața*, noiembrie, 2013, pag.109

110 В. Н. Исаенко, Проблемы теории и практики расследования серийных убийств, *Moscova*, 2005, pag. 50-51

VIOLENȚA ÎN FAMILIE CA FENOMEN SOCIAL. DELIMITAREA ACȚIUNILOR DE VIOLENȚĂ DOMESTICĂ, SUB ASPECT PENAL SAU CONFLICT, AGRESIVITATE ȘI ABUZ, SUB ASPECT PSIHOLOGIC

*Natalia LIVADARU**
Procuror în procuratura
raionului Anenii Noi

ABSTRACT

The ground for formulating this article came from the necessity of a deeper approach for the problem of domestic violence, in comparison to what we have in present.

The understanding of this problem is to be carried out more diligently in the examination of criminal cases, in particular regarding the right qualification of the offenders' actions and the exclusion of the unneeded formalities.

Analyzing the criminal cases in which domestic violence was pursued from a practical point of view, I came to the conclusion that often the research focuses on a subjective position and not in all cases pleads for the many aspects, including conditions and circumstances that favored the offender in committing his illegal actions.

The subject under consideration is a complicated one, and the aspects that were noted in this passage need to be known.

This study is only a small collection of the multitude of the opinions and establishments reported by a large group of well-known scientists, which we should take into consideration as prosecutors.

Key words: *domestic violence, abuse, aggression, imposing power and control on others, violent conduct that restricts choices, opportunities, personal and professional development.*

Violența în familie cunoscută și ca violența domestică, abuz domestic, abuz familial, abuz marital/conjugal sau violență intimă, poate fi definită pe larg ca fiind un model comportamental **abuziv** al unui partener dintr-o relație intimă precum **mariajul**, concubinajul, **familia**, prietenia sau conviețuirea.

Violența domestică are mai multe forme precum agresiunea fizică, abuzurile sexuale, abuzurile emoționale, controlul excesiv, dominarea, intimidarea, urmărirea, abuzurile pasive/ascunse (de exemplu, neglijența) și privarea economică.

* natalia.livadaru@procuratura.md

Convenția de la Istanbul

Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (denumită și Convenția de la Istanbul) are următoarea definiție: “violența domestică” va însemna toate acțiunile de violență fizică, sexuală, psihologică sau economică, care survin în familie sau în unitatea domestică sau între foștii sau actualii soți sau parteneri, indiferent dacă agresorul împarte sau a împărțit același domiciliu cu victima.

Violența domestică include toate actele de violență apărute într-o relație de tip familial între rude de sânge, rude prin alianță, soți sau concubini.

Indiferent de factori ca etnia, mediul cultural de proveniență, educația, culoarea pielii, starea economică, femeile sunt victime predilecte ale violenței domestice, sintagma folosindu-se în vorbirea curentă pentru a desemna, de obicei, violența bărbatului împotriva partenerei sale.

Deși violența domestică are o istorie veche, fenomenul a fost prezentat public în Statele Unite și în Europa Occidentală drept o problemă generală gravă a societății abia în ultimele trei decenii ale secolului al XX-lea.

Problema ce vizează gravitatea fenomenului violenței a fost ridicată și de către Samuel Sewall, înalt Judecător și speaker al Curții Supreme din Massachusetts, încă în anul 1712, când s-a adresat judecătorului Danphort, șeful său, solicitând suspendarea pedepselor capitale, întemeindu-și poziția prin faptul, că orășenii s-au săturat de exterminări publice.¹¹¹

În domeniul sociologiei, cercetătorii lipsiți de perspectiva de gen și-au limitat studiile la identificarea și explicarea cauzelor individuale ale fenomenului violenței domestice (consum de alcool sau droguri, probleme de sănătate mintală) și a cauzelor generale de natură socială și economică (sărăcie, lipsa educației, șomaj, apartenență la grupuri sociale defavorizate etc.)

Unele studii de specialitate leagă violența domestică de zona pauperă a societății, ignorând cu desăvârșire faptul, că ea se produce și în familiile cu un nivel de trai decent sau în cele foarte bogate.

Numeroase studii nu au făcut altceva decât să investeze relațiile de familie, considerând violența domestică o problemă a cuplului (Jones, 1994: 5).¹¹²

Teoriile feministe văd însă acest tip de violență, ca fiind reflectarea unei structuri patriarhale, care are drept scop subordonarea femeilor.

Violența domestică este o formă de control social, care are la bază mituri și prejudecăți, legate de modul în ca-

re trebuie să se poarte o femeie cu rudele sale de sex masculin.

Feministele consideră, de asemenea, că instituțiile importante ale societății (justiția, poliția, Biserica, sistemul sanitar etc.) încurajează și mențin violența domestică, trivializând sau ignorând actele de violență suferite de femei. (Marin; Russo, 1999: 20).

Răspunsul societății se manifestă deseori prin **blamarea victimei**, care este considerată a fi vinovată pentru că a încălcat diferite norme de comportament.

Violența domestică este perpetuată de o serie de factori, evidențiați de numeroase studii feministe:

- culturali – socializarea de gen (care presupune atribuirea de roluri precise femeilor și bărbaților), considerarea bărbaților ca superiori a priori femeilor, considerarea familiei ca sferă privată, controlată de bărbat – “capul familiei”;
- economici – dependența economică a femeilor de partenerii lor; accesul limitat al femeilor la resurse financiare; accesul limitat la slujbe și la educație;
- legali – lipsa unor reglementări legislative adecvate, care să sancționeze violența în interiorul cuplului și discriminarea femeii în societate; proceduri legale greoaie și defavorizante în cazul divorțului și solicitării custodiei copiilor; neimplicarea poliției în cazurile de violență domestică;
- politici – subreprezentarea femeilor în parlamente, instituții publice; considerarea violenței domestice, în particular, și a problemelor femeilor, în general, ca fiind subiecte de minim interes politic; valorizarea excesivă a familiei, prin limitarea intervenției statului în viața acesteia; neimplicarea femeilor în viața politică.

Pedepsirea actelor de violență domestică a însemnat însă depășirea dihotomiei public/privat, care justifică în mod tradițional neintervenția autorităților statului în conflictele din familie.

Discutând celebra sintagmă “ceea ce este personal, e politic”, Susan Moller Okin (1989: 125-129) a constatat faptul, că la fel ca sfera publică, cea privată (domestică) este controlată tot de relații de putere; în ambele cazuri, dominația masculină este considerată a fi naturală. De aceea, oamenii tind să fie mai toleranți atunci, când bărbatul își bate partenera, pentru că violența este considerată o modalitate de manifestare a dominației masculine în cadrul familiei patriarhale.

În aceste condiții, dreptul la viață privată a fost mult timp înțeles ca fiind libertatea taților și soților de a-și disciplina copiii și soțiile.

Violența domestică are efecte devastatoare asupra femeii. Îi afectează sănătatea fizică, îi periclitează sănătatea mentală, îi scade încrederea în sine și în ceilalți.

111 Samuel Sewall – Judecător al Judecătoriei Supreme din Massachusetts USA

112 The Canadian Resours Centre For Victims of Crime, Cictim Blaming, august 2009

Efectele pe termen lung se circumscriu tulburărilor post-traumatice de stres, întâlnite, de obicei, la victimele războaielor sau ale dezastrelor naturale.

Extrem de afectați sunt și **copiii cuplului**, care asistă involuntar la actele de violență sau devin, la rândul lor, victime (Marin, Russo, 1999: 24).¹¹³

Ca orice fenomen social de mare amploare, violența domestică implică niște costuri importante pentru societate:

- costuri directe – valoarea serviciilor destinate tratării victimelor violenței (spitalizare, consiliere, procese juridice);
- costuri sociale – creșterea mortalității, scăderea nivelului de sănătate, scăderea calității vieții;
- costuri economice – scăderea productivității muncii, scăderea numărului adulților activi pe piața muncii, creșterea numărului concediilor medicale etc.

În **Republica Moldova** *Legea Nr. 45 din 01.03.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie* definește violența în familie ca "orice acțiune sau inacțiune intenționată, **cu excepția acțiunilor de autoapărare sau de apărare a unor alte persoane**, manifestată fizic sau verbal, prin abuz fizic, sexual, psihologic, spiritual sau economic ori prin cauzare de prejudiciu material sau moral, comisă de un membru de familie contra unor alți membri de familie, inclusiv contra copiilor, precum și contra proprietății comune sau personale".

Legea definește mai multe tipuri de violență: violență fizică, violență sexuală, violență psihologică, violență spirituală și violență economică.

Violența în familie urmează a fi delimitată de actele conflictuale, apărute în relațiile familiale.

Conflictul este o neînțelegere, o contradicție, un dezaord, o ceartă, adică o contradicție între idei, interese sau sentimente.

Într-un conflict pot exista puncte de vedere diferite între opinii, interese, scopuri, credințe, convingeri, experiențe, sentimente și valori.

Conflictul evocă imagini ale unor stări generate de lucruri nedorite.

La baza apariției unui conflict stă îndeosebi o comunicare negativă, realizată între două sau mai multe persoane, aceasta conținând obiecții, reproșuri, critici.

M. Vlăsceanu spune că un conflict este "o formă de opoziție centrată pe adversar" și care se bazează pe "incompatibilitatea scopurilor, intențiilor și valorilor părților componente".¹¹⁴

113 The Canadian Resours Centre For Victims of Crime, Cictim Blaming, august 2009

114 M. Vlăsceanu și colaboratorii "Conștiința și cauzalitatea" ed. 1985 și "Opinia publică" ed. 1993

Conflictul poate fi *pozitiv* sau *negativ, constructiv* sau *destructiv*, în funcție de ce aleg părțile implicate în conflict să facă din el.

Agresivitate, Agresiune, Violență

Amenințându-ne direct sau indirect siguranța de fiecare zi, violența ține de viața cotidiană a societății noastre, dar și de o realitate culturală, de o parte a discursurilor care privesc societatea umană.

Uneori, acțiunile agresive se insinuează și în desfășurarea unor conduite considerate calme sau non-violente.

Cercetarea conduitelor agresive mai evidente semnalează prezența brutală și dramatică a violenței în toate aspectele distructive gândite și anticipate, cu declanșări reactive și consecințe victimologice importante.

Manifestările violenței, extrem de variate, sunt adesea orientate împotriva unor categorii și grupuri vulnerabile ale comunității, ca minoritățile etnice, religioase sau sexuale, femeile, copiii și persoanele de vârstă a treia.

Sensul și intensitatea agresivității pot orienta distructiv configurațiile proceselor psiho-comportamentale, prin care se proiectează motivațiile frustrante ale personalității.

În aceste coordonate, disputa competitivă își are locul său în dezvoltarea relațiilor familiale, în formarea individului în cadrul stadiilor dezvoltării în contextul evoluției școlare și profesionale.

Geneza naturală a agresivității este astfel radicalizată prin violența diversificată de capacitatea mentală a unei persoane, în relațiile sale de elaborare anticipativă, de difuziunea psiho-mimetică, de elaborare a modalităților de atac, de victimizare morală, în cadrul limitelor psiho-comportamentale elaborate de societate.

Rolul mass-media, în special cel al televiziunii, a fost intens cercetat în ultimele decenii.

Modelele culturale, susținute în media, au un impact puternic mai ales asupra personalității în formare, adică a generației tinere și a copiilor.

Deși s-a afirmat, că ipoteza cu privire la creșterea comportamentului agresiv ca urmare a expunerii la programe cu conținut ridicat de violență nu poate fi deocamdată confirmată empiric, Comstock și Scharrer (1999, apud Evra și Page, 2004) arătau, că datele nu susțin nici ipoteza conform căreia copiii agresivi pur și simplu preferă să privească mai mult scenele violente.

Ca definiție **agresivitatea** exprimă o dispoziție biopsihologică și reacțională la situații de mediu, o reacție de apărare, o tendință impulsivă mai puțin controlată de procesele psihice de integrare în ambianță (Pirozynski).

Ea reprezintă tendința spre conduitele orientate spre obiecte, persoane sau spre sine, a căror intenție este

aceea de a produce o vătămare de ordin material, fizic și/sau moral-psihologic.

Agresivitatea este o trăsătură a personalității, care poate fi canalizată, dacă nu scapă controlului rațional.

Câțiva dintre factorii psihologici, care predispun la o mai mare potențialitate agresivă sunt: *abuzurile suferite în copilărie, anumite antecedente agresive față de ceilalți sau propria persoană, unele trăsături de personalitate (impulsivitatea, labilitatea emoțională, iritabilitatea caracterială, toleranța scăzută la frustrare, etc.).*

Cercetările psihologice și sociologice insistă asupra caracterului dobândit sau învățat al agresivității.

Cea mai completă abordare psihologică a agresivității aparține psihanalizei, care a subliniat importanța agresivității și legătura ei cu sexualitatea.

Învățarea socială și mass-media au un rol important, potrivit teoriei lui Albert Bandura, în realizarea conduitei agresive.

Mediul este probabil factorul cel mai important în manifestările de agresivitate, toată lumea fiind de acord că un instinct, care să împingă pulsiunea agresivă în afara individului, este greu de admis.

Trecerea la act implică anterior trăirea furiei (sau a fricii, tristeții), ca stare afectivă negativă, ce poate conduce la un comportament agresiv și a ostilității – ca atitudine negativă față de celălalt, inacceptabil, care nu ne place, pe care suntem gata să îl distrugem.

Indivizii mai înclinați spre ostilitate și furie sunt mai tentați să comită și abateri de la normele morale și penale, din moment ce tind să subestimeze riscul și să facă alegeri riscante.

În același timp, conform aprecierilor lui K.A. Dodge și J. D. Coie (1987)¹¹⁵, indivizii care prezintă descărcări agresive cronice sunt mai capabili să detecteze intențiile ostile ale celorlalți, fapt care alimentează nivelul ridicat al comportamentului lor agresiv.

Agresiunea

Agresiunea reprezintă „o mobilizare a organismului care duce la luptă, determinând eventual rănirea sau chiar moartea opozantului”.

Din punct de vedere social, agresiunea trimite la „comportamentul adoptat cu intenția de a face rău celui alt, fizic sau psihologic” (Larousse. Marele dicționar al psihologiei, 2006).

Astfel se și explică faptul, că victima, agresorul și observatorul vor avea perspective diferite asupra caracteru-

lui agresiv sau non-agresiv al unui act sau cu privire la gradul de pericolozitate al unei acțiuni agresive.

Cuvintele pot avea un caracter agresiv deschis (amenințări, injurii, insulte) sau ascuns, insidios (răutăți, ironie, causticitate).

Frustrarea și furia sunt o provocare pentru orice persoană, care încearcă să-și păstreze cumpătul.

Atacul și percepția intenției sunt factori situaționali, care tind să producă un răspuns agresiv.

Cea mai cunoscută teorie a agresiunii este teoria frustrare-agresiune a lui John Dollard¹¹⁶ și a colaboratorilor săi (1939; apud Turliuc, 2007)¹¹⁷, care au postulat că: „agresivitatea este întotdeauna o consecință a frustrării” și „frustrarea conduce întotdeauna către o anumită formă de agresivitate”.

Blocarea căii de atingere a unui anumit scop creează frustrări care, la rândul lor, constituie sursa agresivității.

Teoria „țapului ispășitor” sugerează faptul că teama de sursa frustrării face ca, destul de frecvent, agresivitatea să nu fie îndreptată asupra sursei ei, ci să fie re-orientată și re-direcționată către o țintă-substitut, mai puțin probabil să se răzbune și mai sigură.

Violența

Dacă agresivitatea reprezintă starea sistemului psihofiziologic de a răspunde printr-un ansamblu de conduite ostile (în plan conștient, inconștient sau fantastic) în scopul distrugerii unui „obiect” investit cu semnificație, violența este agresivitatea liberă, exteriorizată sau manifestarea comportamentală a unei stări de agresivitate.

Noțiunea de „violență” este definită prin actele, care trimit la apelul la forță, la constrângere sau la încălcarea normelor și a drepturilor celui alt.

Altfel spus, violența constă în totalitatea conduitelor agresive, la care un subiect mai puternic fizic sau moral îl supune pe altul mai slab: rele tratamente (copiii maltratați), acte de violență ale partenerului (femei bătute) sau chiar acțiuni criminale (tâlhărie, viol, omucidere).

Violența include toate comportamentele violente (fizice, psihologice sau sexuale), de abuz activ sau pasiv (de tipul neglijenței).

Cu alte cuvinte, violența reprezintă orice situație, în care ființele umane sunt influențate în asemenea manieră, încât realizările lor efective, fizice și psihice se află la un nivel mai scăzut decât realizările lor potențiale (J. Galtung, 1996; apud Curic și Văetiș, 2005)¹¹⁸.

115 O. Morian Pirozynski Fr. – monah al mănăstirii din Varșovia, simpatizant al ordinului Redemptorist din Mosciska, editura „Ce să citești?” 1932, criticată dur în opinia mass-media. Principala lucrare literară este caracterul de învățare, lansată în Weoclaw 1946 sub pseodonimul Alexander Korewa.

116 „Understanding Child Abuse and Neglect” manual de instruire psihologică, Catedra de psihiatrie, Școala de medicină din Harvard, Massachusetts.

117 John Dollard psiholog și sociolog, studiu efectuat în vederea discriminării rasiale în USA și a ipotezei frustrare – agresie

118 Vasile Turliuc – profesor universitar și coordonator de doctorate, decan al facultății de Economie, Universitatea „Al.I.Cuza”, Iași, perioada de activitate (1971-1983, 1990-1995)

Violența este indicată de diferența între potențial și realitate/realizări.

O delimitare necesară este aceea între aspectul instrumental și cel emoțional al violenței.

Forma instrumentală se deosebește de cea emoțională prin planificarea acțiunii agresive.

Scopul principal nu este acela de a face rău, ci de a obține anumite rezultate, de a-și menține sau impune puterea sau statutul.

Impunerea propriei voințe prin forță în relația cu celălalt se produce mai ales în următoarele condiții:

1. Existența unor emoții negative, care se răsfrâng asupra celorlalți, precum: frica, furia, tristețea etc.;
2. Existența unor modele de comportament violent;
3. Unele condiții pot facilita declanșarea și descărcarea agresivității (situațiile neprielnice, frustrante, factorii climaterici, atacul, percepția intenției agresive, consumul de alcool/droguri, simpla vedere a armelor sau „efectul armelor”, etc.).

Violența este considerată a fi un abuz de putere, o modalitate de impunere a puterii și controlului asupra celorlalți, dar în mod paradoxal, ea semnifică uneori și lipsa de putere.

În aceasta situație, dorința persoanei agresive de a se afirma este atât de puternică încât se transformă în agresivitate distructivă și violență.

„Violența în familie” versus „violența domestică”

Definirea violenței în familie s-a dovedit a fi o încercare extrem de dificilă, atât datorită complexității fenomenului, cât și a mării diversități a formelor sale de manifestare.

Violența în familie mai este definită ca fiind „utilizarea constrângerii fizice sau emoționale asupra unui alt membru al familiei, în scopul impunerii puterii și a controlului asupra acestuia” sau de „ansamblul conflictelor din grupul familial, care au ca efect maltratarea partenerului sau a copilului”.

Astfel, violența în cadrul familiei „nu include doar violența fizică (omor, vătămare, lovire), ci și cea sexuală (violul conjugal), psihologică (șantaj, denigrare, umilire, ignorare, abandon, izolare), verbală (insultă, amenințare) și economică (privarea femeii de mijloace și bunuri vitale)”.

Așa dar, conform celor specificate *supra*, în toate societățile caracterizate printr-o distribuție inegală a puterii, a statutului social și a resurselor între bărbați și femei, **violența împotriva femeii este prezentă în sensul, că femeile nu-și pot valorifica pe deplin potențialul de care dispun.**

În familie aceasta devine sinonimă cu menținerea unor așteptări și cerințe disproporționate, a unor conduite violente, care restricționează alegerile, oportunitățile, dezvoltarea personală și profesională a femeii, participarea ei la viața socială sau politică, etc.

Violența domestică este inclusă în fenomenul mai amplu al violenței în familie sau al violenței intra-familiale.

Noțiunea de violență domestică se referă, cel mai adesea, la actele de violență fizică, psihologică, sexuală între partenerii intimi stabili.

În acest context, „violența domestică reprezintă o serie de comportamente sistematic repetate, de atac fizic, agresivitate verbală și psihologică, sexuală și economică, pe care un partener le manifestă asupra celuilalt în cadrul oficializat al familiei sau în relația de conviețuire în același spațiu” (Turliuc, Dănilă, Lungu, 2008)¹¹⁹.

Violența domestică se manifestă întotdeauna în relațiile intime, cel mai adesea în spațiul restrâns și privat.

Violența în general și cea domestică în particular are următoarele componente: directă, structurală și culturală – între care există relații de interdependență, de susținere și condiționare reciprocă (Curic și Văetiși, 2005)¹²⁰.

Violența directă este cea mai ușor observabilă formă a violenței, efectele sale fiind măsurabile, cuantificabile, vizibile.

Bătăile, injuriile, amenințările, privarea de mijloacele de subzistență (hrană, haine, medicamente etc.) sau refuzul de a contribui la susținerea materială a familiei și luarea banilor câștigați de partener (de soție, cel mai adesea) sunt câteva exemple de comportamente, care ilustrează violența domestică directă.

Violența structurală este cea integră în normele sociale, politice și economice ale societății.

Structurile sociale, inclusiv familia, reprezintă instanțe care confirmă, mențin și chiar întăresc inegalitatea între bărbați și femei.

În familie, așteptările rolurilor de gen feminin și masculin sunt clar diferite, bărbații continuând să fie considerați „capul familiei” în ciuda unei tendințe spre o distribuție mai egalitară a sarcinilor și rolurilor domestice.

Violența domestică este cea mai răspândită, comună formă de victimizare a femeii.

În Europa, în fiecare an „sunt grav agresate fizic prin violență domestică mai multe femei decât mor datorită cancerului și accidentelor rutiere” (Adunarea Parlamentului European, 2000).

¹¹⁹ Teoria de conflicto de Johan Galtung, „Lumea pozitivă și negativă”

¹²⁰ Vasile Turliuc – profesor universitar și coordonator de doctorate, decan al facultății de Economie, Universitatea ”Al.I.Cuza”, Iași, perioada de activitate (1971-1983, 1990-1995)

Familia – context al apariției violenței domestice.

Pe de o parte, familia este centrul vieții afective și subiectul unor mari idealuri, ceea ce explică o parte a atracției, pe care o exercită. Pe de altă parte, viața în cuplu conjugal și în familie creează și premisele unor evenimente neplăcute: cearta, gelozia, violența, relațiile extra-maritale, conflictul între generații, traumele separării, divorțul sau moartea (Turliuc, 2004)¹²¹.

Viața în familie nu înseamnă doar alianță și suport, ci și posesie și putere, dominare și conflict.

Nu întâmplător, s-a afirmat că familia reprezintă **unul dintre cele mai violente contexte** din societate (Curt R. Bartol)¹²².

Dintre victimele sale predilecte: femeii, copiii și persoane vârstnice, primii care au făcut obiectul de studiu al specialiștilor **au fost copiii**.

Bătăile aplicate lor au început să fie catalogate ca deviate la începutul anilor '60, de către medicii, care au definit „sindromul copilului bătut” (Bruce Pfohl, 2002)¹²³. „Sindromul femeii bătute” – propus de Kempe în 1962 și definit ca o „vătmare deliberată produsă de partener și demonstrabilă clinic” – este întâlnit în majoritatea cazurilor de violență domestică raportate poliției.

Primele legi, care au sancționat abuzul fizic asupra soțiilor, au apărut abia la sfârșitul anilor '70 și începutul anilor '80. „Sindromul bărbatului bătut” este, conform statisticilor poliției, mult mai rar, frecvența acestuia fiind de 1-5% din cazuri.

Unele studii, care au în vedere efectul sexului asupra violenței familiale, arată că bărbații și nevestele se lovesc cu aceeași frecvență (Strauss și Gelles, 1987)¹²⁴.

Totuși consecințele violenței soților sunt diferite de cele ale soțiilor.

Violența bărbatului are consecințe emoționale și de sănătate mult mai serioase pentru familie decât cea a femeii.

Femeile bătute devin tot mai incapabile de a face față schimbărilor din viața lor, trăiesc cu teama următorului atac și sunt incapabile să caute ajutor, în vreme ce bărbații care sunt loviți de femei, continuă să aibă contacte externe, nu devin izolați și sunt, în general, mai mari și mai puternici decât nevestele lor.

Multe din femei reacționează cu agresivitate **pentru a se autoapăra sau din răzbunare**.

În urma unor studii, Hamberger și colaboratorii (1997; apud Iluț, 2005)¹²⁵ au evidențiat, că violența femeilor diferă de cea a bărbatului nu doar ca tip de reacție și ca secvență temporală, ci și ca motivație de adâncime: în timp ce femeile se apără pe ele și pe copii, soții agrează pentru a domina și a menține controlul.

În multe cazuri consecințele agresivității femeii față de bărbat este, deși mai rară, însă mult mai crudă, deoarece aceste acte de violență, cele mai frecvent sunt planificate din timp și au legătură directă și cauzalitate logică cu sentimentele sale trăite în cuplul conjugal, experiența anterioară.

O altă caracteristică generală, cum este vârsta, poate fi implicată în apariția violenței în familie. Mamele adolescente prezintă un risc mai mare de a-și agresa copiii decât mamele mai în vârstă, datorită lipsei de experiență și tinereții sau unui stres situațional mai puternic.

De asemenea, agresarea nevestei este mult mai probabilă atunci, când bărbatul agresor este mai tânăr (Strauss și Gelles, 1987)¹²⁶.

O familie conflictogenă, în care violența are un grad ridicat de manifestare, devine un focar de producere și răspândire socială a agresivității.

Ca adult, copilul va reproduce adeseori modele de agresivitate însușite prin socializare în mediul familial.

Familia cu manifestări agresive, numai între membrii acesteia, la care copilul nu participă ca actor și nu este victimă directă, ci asistă deseori involuntar ca spectator la descărcările agresive, fie verbale, fie fizice, organizează și declanșează în structura afectivă a copilului, indirect, un comportament agresiv proiectat.

Mai mult, pattern-urile disfuncționale familiale, inclusiv cele conflictuale și agresive, tind să se transmită transgenerațional și să devină și tot mai problematice.

Această asociere perpetuează violența, mai departe, în viitoarele lor relații maritale și familiale.

Violența în familie este o realitate, cu care se confruntă toate regiunile globului.

În cazul violenței domestice asupra femeii, de pildă, un studiu realizat în Germania (Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth BM-FSF, 2004) indica faptul, că una din patru femei a trecut prin experiența violenței fizice sau sexuale din partea partenerului (adică 25%).

Potrivit British Crime Survey (citată de Walby și Allen, 2004), în M.B. 21% din femei au fost victime ale violen-

121 Inegalitatea de gen. Violența invizibilă Ina Curic și Lorena Văietși

122 Vasile Turliuc – profesor universitar și coordonator de doctorate, decan al facultății de Economie, Universitatea ”A.I.Cuza”, Iași, perioada de activitate (1971-1983, 1990-1995)

123 ”Psihologia comportamentului criminal” Court Bartoll, ediția internațională 7-a

124 Bruce Pfohl, psihiatru, profesor-rezident, Universitatea din Iowa Spitale și Clinici, Iowa City, I

125 Physical Violence in American Families; Risk Factors and Adaptations to Violence, Murray A. Strauss, Richard J. Gelles

126 Violența în familie. Teorii, particularități și intervenții specifice. Turliuc Maria Nicoleta, Adina Kermenr Huțuleac, Oana Dănilă, editura Universității ”Alexandru Ion Cuza”, Iași 2009

ței fizice sau psihologice a partenerului cel puțin o dată în viață.

Un studiu realizat în Finlanda (Heiskanen and Piispa, 1998) indica faptul, că 20% dintre femeile au răspuns, că au suportat violența partenerului.

Există însă studii care arată, că între 30 și 70% dintre femei suportă violența fizică și psihologică din partea partenerului și cel mai alarmant este faptul, că datele din Republica Moldova în prezent sunt foarte asemănătoare.

Aceste rezultate pot indica existența unor tendințe de creștere a violenței intrafamiliale, a stigmatizării publice a violenței, a percepției sale ca o problemă sau ca fapt infracțional.

Situația copiilor sau a vârstnicilor abuzați este la fel de îngrijorătoare.

Un studiu asupra criminalității feminine în California indica faptul că 55% dintre omucideri, 62% dintre vătămrile corporale și 43% dintre furturile realizate de femei au fost realizate pe fondul consumului de alcool (Moyer, 1987).

Steele și Conger (1979) susțin, că membrii familiei, care devin abuzivi, au o stimă de sine mai scăzută, deseori se simt neajutorați și utilizează violența pentru a câștiga sentimentul de putere, iar Hotaling și Sugarman (1986) concluzionau, că bărbații agresori sunt mai puțin asertivi și posedă resurse economice și educaționale mai scăzute decât bărbații nonviolentei (apud Hearn, 1998).

Mai mult, bărbații care își agresează sexual copiii, au probleme de relaționare cu femeile adulte și recurg la o relație mai sigură și mai puțin amenințătoare pentru a se asigura de propria lor masculinitate.

Cei care își agresează soțiile au fost descriși ca fiind mai posesivi și mai geloși decât cei care nu-și agresează partenerele.

De asemenea, este evident faptul, că dincolo de suferința extrem de intensă, violența în familie implică importante costuri atât pentru familie, cât și pentru societate.

Violența generată în familie conduce la o societate violentă și, invers, o societate care acceptă violența în sfera vieții publice, accentuează tendințele violente în cadrul familiei, transmițându-le de-a lungul generațiilor.

În această ordine de idei, consider că pedepsele pentru violența în familie, aplicabile conform sancțiunilor instituite, urmează a fi înăsprite, pentru a descuraja agresorii să comită violență în familie. Severitatea legiuitorului, odată cu înăsprirea sancțiunilor, va atinge scopul propus – minimalizarea fenomenului de violență în familie.

Regretabil, dar în societate mai persistă stereotipuri și prejudecăți de gen în repartizarea responsabilităților între bărbați și femei, inclusiv în viața de familie.

Pentru a depăși aceste norme, familia și școala au un rol important în creșterea și educarea societății în spiritul egalității de gen.

Alăturat, rolul mass-media asupra procesului de prevenire și combatere a tuturor formelor de violență este impunător prin formarea toleranței zero față acest fenomen, prin încurajarea raportării cazurilor suspecte, prin promovarea activităților de prevenire a violenței în familie și reflectare a pedepselor pentru abuzatori, totodată prin reducerea informației cu impact negativ și scene de violență din articole și reportaje.

SUBIECTUL INFRAȚIUNII DE CREARE SAU CONDUCERE A UNEI ORGANIZAȚII CRIMINALE

Vadim GRIBINCEA*

*audient INJ, master în drept penal,
consultant al procurorului în cadrul
Procuraturii de circumscripție Chișinău*

Andrei CAZACICOV**

*asistent judiciar în cadrul
Judecătoriei Chișinău, sediul central,
doctorand la Academia „Ștefan cel Mare” a MAI*

ABSTRACT

Organized crime phenomenon penetrates all spheres of human activity, which determines an acute need for effective protection, inter alia at the legislative level, of any form of its manifestation. The scientific study is oriented towards the analysis of the subject of the crime provided by art. 284 Criminal code of the Republic of Moldova, with highlighting the possibilities of improving the existing national normative framework.

Key words: *organized criminal group, criminal organization, crime subject, leader, organizer etc.*

Introducere

Componenta infracțiunii, stipulată în legea penală, reprezintă temeiul juridic al răspunderii penale (art. 51, alin. (1) C. pen.¹²⁷), fapt care, pe fundalul calificării corecte a infracțiunilor, atribuie o relevanță deosebită elucidării elementelor distinctive ale acesteia.

Studiul asupra subiectului infracțiunii de creare sau conducere a unei organizații criminale comportă o importanță atât din perspectiva acoperirii insuficiente a segmentului cercetării teoretico-științifice, cât și din punctul de vedere al posibilităților de perfectare a cadrului normativ pertinent în acord cu standardele internaționale.

Metode și materiale aplicate. În cadrul studiului a fost aplicată pe scară largă, pe lângă metoda analizei logice, metoda comparatistă și cea a studiului de caz, precum și metoda prospectivă de studiere a dreptului cu referință la tendințele actuale de evoluție a normelor juridico-penale.

Conținut de bază. Literatura de specialitate română, atribuie calitatea de subiect al infracțiunii persoanelor implicate în săvârșirea unei infracțiuni, fie prin comiterea actului de executare, fie prin suportarea consecințelor, a răului cauzat prin săvârșirea acesteia¹²⁸. Respectiv, se face distincție între subiectul activ (făptuitorul) și subiectul pasiv (victima) al infracțiunii.

* andreicazacicov@gmail.com

** fkaspmk@mail.ru

127 Cod penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.04.2009, nr. 72-74.

128 Bulai C. Manual de drept penal (partea generală). București: Editura „ALL”, 1997, p. 81. (647 p.)

Conform doctrinei penale naționale, în calitate de subiect al infracțiunii este recunoscută persoana, care a comis o faptă prevăzută de legea penală și care, în baza faptului că posedă toate semnele prevăzute de legea penală pentru această categorie de subiect, este pasibilă de răspundere penală¹²⁹.

Subiectul infracțiunii este omul, a cărui personalitate se formează în virtutea unor condiții concrete ale vieții sociale. Studiarea subiectului infracțiunii presupune determinarea criteriilor sale juridice, precum și stabilirea caracteristicilor sociale, a moralității persoanei vinovate de săvârșirea unei infracțiuni¹³⁰.

În ceea ce privește subiectul infracțiunii, din punct de vedere juridico-penal, au relevanță următoarele semne constitutive (condiții ale răspunderii penale): categoria subiectului infracțiunii (subiectului de drept), responsabilitatea, vârsta și semnele speciale ale subiectului infracțiunii.

Conform prevederilor art. 21 C. pen., în calitate de subiect al infracțiunii pot evolua următoarele categorii de persoane: persoane fizice și persoane juridice.

Persoană fizică este omul, privit individual, ca titular de drepturi și de obligații civile (art. 17 Cod civil¹³¹).

Persoana juridică este subiectul de drept constituit în condițiile legii, având o organizare de sine stătătoare și un patrimoniu propriu și distinct, afectat realizării unui anumit scop conform cu legea, ordinea publică și bunele moravuri (art. 55, alin. (1) Cod civil¹³²).

În doctrina civilă, atât statul, cât și unitățile administrativ-teritoriale participă la raporturi juridice ca persoane juridice¹³³, însă în sfera dreptului penal, atribuirea persoanei juridice a calității de subiect al infracțiunii exclude ferm autoritățile publice (art. 21, alin. (3) C. pen.).

Atât timp cât art. 21, alin. (4) C. pen. instituie regula conform căreia: „*Persoanele juridice, cu excepția autorităților publice, răspund penal pentru infracțiunile pentru săvârșirea cărora este prevăzută sancțiune pentru persoanele juridice în partea specială din prezentul cod*”, prin coraborare cu sancțiunile de la art. 284 C. pen., deducem că răspunderii și pedepsei penale pentru comiterea infracțiunii de creare sau conducere a unei organizații criminale este pasibilă doar persoana fizică, în exclusivitate.

129 Grama M., Botnaru S., Șavga A., Grosu V. Drept penal. Partea generală. Volumul I. Chișinău: F. E. – P., Tipografia Centrală, 2012, p. 207. (328 p.)

130 Mariș A. Drept penal. Partea generală. Volumul I. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2002, p. 127. (355 p.)

131 Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002. În redacția legii modernizate din 01.03.2019. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86.

132 Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002. În redacția legii modernizate din 01.03.2019. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86.

133 Baieș S., Roșca N. Drept civil: Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică. Chișinău: Cartier, 2004, p. 257. (400 p.)

Responsabilitatea este cea de-a doua facultate a persoanei fizice pentru a se putea constitui în calitate de subiect al infracțiunii.

Articolul 24 C. pen. definește responsabilitatea drept: „*starea psihologică a persoanei care are capacitatea de a înțelege caracterul prejudiciabil al faptei, precum și capacitatea de a-și manifesta voința și a-și dirija acțiunile*”. Totodată, potrivit art. 23, alin. (1) C. pen.: „*Nu este pasibilă de răspundere penală persoana care, în timpul săvârșirii unei fapte prejudiciabile, se afla în stare de irresponsabilitate*”.

Persoanele cărora le lipsesc semnele responsabilității nu pot fi considerate ca subiecți ai infracțiunilor, deoarece faptele lor nu oglindesc o poziție conștientă, astfel că pedeapsa ce li s-ar aplica nu ar fi în măsură să le corijeze¹³⁴.

Pornind de la cele menționate mai sus, se poate de afirmat că irresponsabilitatea persoanei în timpul săvârșirii infracțiunii de creare sau conducere a unei organizații criminale exclude posibilitatea recunoașterii acesteia în calitate de subiect al infracțiunii date.

Așadar, subiectul infracțiunii prevăzute și pedespite de art. 284 Cod penal este persoana fizică responsabilă.

Responsabilitatea este strâns legată de vârsta persoanei care a comis o fapta socialmente periculoasă, deoarece posibilitatea de a controla comportamentul său depinde de dezvoltarea de vârstă. Vârsta aplicabilă răspunderii penale nu este o simplă determinare a numărului de ani trăiți, dar și caracteristica obiectivă a posibilității persoanei de a înțelege caracterul acțiunilor (inacțiunilor) sale și de a le dirija¹³⁵.

Calitatea de subiect al infracțiunii presupune aptitudinea biopsihică a persoanei de a înțelege și de a-și asuma obligațiile de comportare prevăzute de normele dreptului penal, precum și capacitatea de a-și stăpâni și dirija în mod conștient actele de conduită în raport cu cele existente¹³⁶.

Potrivit art. 40, alin. (3), lit. a) al Convenției internaționale cu privire la Drepturile Copilului: „*Statele părți se vor strădui să promoveze adoptarea de legi [...] special concepute pentru copiii suspectați, acuzați sau declarați că ar fi comis încălcări ale legii penale și, în special: vor stabili o vârstă minimă sub care copiii vor fi presupuși a nu avea capacitatea de a încălca legea penală*”¹³⁷.

134 Boroi Al. Drept penal. Partea generală: conform noului Cod penal. Editura a 2-a, revăzută. București: C.H. Beck, 2014, p. 167. (693 p.)

135 Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации. 10-е издание, переработанное и дополненное. Ответственный редактор заслуженный деятель науки РФ, доктор юридических наук, профессор А.И. Рапог. Москва: Проспект, 2015 г., стр. 38. (944 p.)

136 Bulai C. Manual de drept penal (partea generală). București: Editura „ALL”, 1997, p. 140. (647 p.); Mitrache C. Noul Cod penal. Volumul I. București: „C.H. Beck”, 2006, p. 81.

137 Convenția internațională cu privire la Drepturile Copilului nr. 1989 din 20.11.1989, adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite. În: Tratatul Internațional, 30.12.1998, nr. 1.

Având în vedere particularitățile bisopsihice ale minorului, legislația penală autohtonă prevede că minorul care nu a atins vârsta de 14 ani nu este subiect al infracțiunii, astfel că nu va putea răspunde penal.

Regula generală de tragere la răspundere penală indică la vârsta minimă de 16 ani (art. 21, alin. (1) C. pen.), însă, prin excepție, sânt pasibile de răspundere penală persoanele fizice, care au vârsta între 14 și 16 ani, doar în cazul comiterii a uneia/ unora din infracțiunile statuate la art. 21, alin. (2) C. pen.

Este și cazul infracțiunii de creare sau conducere a unei organizații criminale, care este inclusă în lista exhaustivă a infracțiunilor, pentru care plafonul vârstei de tragere la răspundere penală este coborât la limita de 14 ani.

În acest context, instanțele de judecată sunt obligate să constate exact vârsta persoanei (ziua, luna, anul nașterii). Se consideră că persoana a atins vârsta respectivă nu în ziua nașterii, ci începând cu ziua următoare acesteia¹³⁸. În cazul în care documentele, care ar indica vârsta persoanei (certificat de naștere, buletin de identitate, pașaport, mențiuni în cartea de înregistrare a actelor stării civile etc.) lipsesc, aceasta și, după caz, incapacitatea legată de vârstă, se stabilesc prin intermediul unei expertize medico-legale sau psihiatrice (art. 97, pct. 5 C. proc. pen.). La constatarea vârstei de către expertiza medico-legală ziua nașterii inculpatului urmează a fi considerată ultima zi a acelui an, care este stabilit de experți, iar în cazul constatării vârstei printr-un număr minimal și un număr maximal de ani, instanța de judecată urmează să reiasă din vârsta minimală a acestei persoane, presupusă de expertiză¹³⁹.

Menționăm că răspunderea penală pentru fapta similară în cadrul legislației penale ale statelor învecinate se instituie de la vârsta de 16 ani: art. 20 C. pen. al F.R.¹⁴⁰, art. 22 C. pen. al Ucr.¹⁴¹, art. 113 C. pen. al Ro.¹⁴² În ultimul caz, prin excepție, minorul care are vârsta între 14 și 16 ani răspunde penal numai dacă se dovedește că a săvârșit fapta cu discernământ. Totuși, în cadrul acestor state, infracțiunile cu caracter terorist rețin vârsta de 14 ani, drept vârstă minimă de tragere la răspundere penală a persoanei.

Considerăm corectă alegația legiuitorului de a institui plafonul vârstei minime de tragere la răspundere penală

a persoanei, care a săvârșit infracțiunea de creare sau conducere a unei organizații criminale la indicele de 14 ani, dat fiind următorii factori determinanți:

- Pericolozitatea sporită a infracțiunii de creare sau conducere a unei organizații criminale;
- Incriminarea infracțiunii de la art. 284 C. pen. doar sub aspectul formei de vinovăție – intenția directă;
- Capacitatea unui minor de 14 ani de a înțelege gradul prejudiciabil al infracțiunii de creare sau conducere a unei organizații criminale și caracterul faptic al acțiunilor săvârșite.

Deși aspectul empiric al infracțiunii de la art. 284 C. pen. prezintă situația de creare sau conducere a unei organizații criminale de către un minor – drept unul imposibil, totuși acest fapt nu poate fi exclus. În această situație se impune necesar de a stabili, de rând cu alte circumstanțe care urmează să fie dovedite în procesul penal, următoarele: gradul de dezvoltare intelectuală, volitivă și psihologică a minorului; particularitățile caracterului și temperamentului minorului; interesele și necesitățile minorului; influența adulților sau altor minori asupra minorului; cauzele și condițiile care au contribuit la săvârșirea infracțiunii (art. 475 C. proc. pen.).

Astfel, dacă minorul a fost instigat de un adult să comită infracțiunea, ultimul neparticipând la săvârșirea acesteia, minorul va răspunde potrivit faptei repective, iar adultul pentru instigarea la săvârșirea infracțiunii respective¹⁴³, și în conformitate cu art. 208 C. pen. (Atragerea minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvârșirea unor fapte imorale). Totodată, dacă organizatorul unei grupări/ organizații criminale racolează un minor, atunci acțiunile acestuia se vor califica conform regulilor concursului de infracțiuni¹⁴⁴ dintre 284 C. pen. și art. 208 C. pen.

Organizator sau conducător al organizației criminale se consideră persoana care a creat organizația criminală sau o dirijează (art. 47, alin. (3) C. pen.).

În practică, este foarte dificilă identificarea organizatorului, de regulă fiind trași la răspundere penală doar autorii, coautorii și complicii¹⁴⁵.

În ceea ce privește titulatura sau apelativele folosite de organizatorii sau conducătorii organizației criminale (șef, boss, director, președinte etc.), inclusiv cele de argou („smotreașcii”, „polojeneț” și altele), acestea nu comportă nici o importanță nici *ipso jure* și nici *ipso facto*.

Dacă organizația criminală are structuri subordonate (filiale, sucursale, puncte, departamente etc.), atunci

138 Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 39 din 22.11.2004 „cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii”. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2005, nr. 7, p. 6.

139 Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 39 din 22.11.2004 „cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii”. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2005, nr. 7, p. 6.

140 Уголовный кодекс Российской Федерации № 63-ФЗ от 13.06.1996. В: Собрание законодательства Российской Федерации, № 25, 17.06.1996.

141 Уголовный кодекс Украины. Законодательство зарубежных стран. Научные ред. Тацкий В.Я. и Сташис В.В. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

142 Codul penal al României nr. 286 din 2009, în vigoare din 01.02.2014. În: Monitorul Oficial al României, Partea I nr. 510 din 24.07.2009.

143 Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 39 din 22.11.2004 „cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii”. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2005, nr. 7, p. 6.

144 Пудовочкин Ю., Чечель Г. Квалификация случаев вовлечения несовершеннолетних в преступную группу. В: „Российская юстиция”, 2000 г., № 12, стр. 37.

145 Vizdoagă I., Roman D., Donciu A. et al. Ghid practic pentru investigarea infracțiunilor de trafic de persoane. Chișinău: OIM, 2013, p. 28. (140 p.)

conducătorii acestor subdiviziuni vor răspunde ca conducători ai întregii organizații criminale¹⁴⁶.

În speță, N.F. a fost atras la răspundere penală, printre altele, conform art. 42, alin. (2), (4), (5) raportat la art. 284, alin. (1) C. pen., fiind „conducătorul grupării criminale din Comrat, având și rolul de supraveghetor pe zona de sud a Republicii Moldova, precum și fiind responsabil de acumularea mijloacelor financiare, pentru realizarea sarcinilor puse de către D.G., conducătorul organizației criminale nominalizate”¹⁴⁷.

Crearea sau conducerea organizației criminale poate fi realizată atât unipersonal, cât și de două sau mai multe persoane, care s-au reunit pentru desfășurarea comună a activității de referință. Întru realizarea conducerii organizației criminale, pot să se reunească: conducătorul propriu-zis al organizației, conducătorul unei subdiviziuni structurale, conducătorul unui grup criminal organizat¹⁴⁸.

În ceea ce privește răspunderea membrilor organizației criminale, găsim relevante dispozițiile art. 47, alin. (2), (4) și (5) Cod penal, la care se prevede: „Infracțiunea se consideră săvârșită de o organizație criminală dacă a fost comisă de un membru al acesteia în interesul ei sau de o persoană care nu este membru al organizației respective, la însărcinarea acesteia. Organizatorul și conducătorul organizației criminale poartă răspundere pentru toate infracțiunile săvârșite de această organizație. Membrul organizației criminale poartă răspundere penală numai pentru infracțiunile la a căror pregătire sau săvârșire a participat”.

Cu privire la acest aspect, remarcăm că răspunderea membrilor și organizatorului (lor)/ conducătorului (lor) organizației criminale este diferențiată. Astfel, spre exemplu, la comiterea unei infracțiuni de contrabandă de către un membru al organizației criminale în interesul sau din însărcinarea acesteia, autorul infracțiunii (membrul organizației criminale) va răspunde strict conform art. 248 C. pen., pe când organizatorul sau conducătorul organizației criminale va răspunde atât pentru infracțiunea de contrabandă (art. 248 C. pen.), cât și pentru infracțiunea de creare sau conducere a unei organizații criminale (art. 284, alin. (1) C. pen.).

După cum rezultă din textul normativ, răspunderea organizatorului/conducătorului organizației criminale pentru faptele comise de membrii sau participanții ace-

tea nu este una absolută, deci nu operează în cazul, în care infracțiunea: nu este comisă în interesul organizației criminale, nu este comisă la însărcinarea acesteia, este săvârșit excesul de autor. În confirmare vin și prevederile art. 48, C. pen: „[...] Pentru excesul de autor, ceilalți participanți nu sînt pasibili de răspundere penală”.

Astfel, într-o cauză penală din jurisprudența României instanța a apreciat „cu privire la pretinsele fapte de lipsire de libertate și viol asupra părții vătămate M.I., chiar dacă acestea ar fi fost reținute de instanță în chiar modalitatea descrisă în actul de sesizare, nu a rezultat în niciun mod că acestea ar fi avut legătură cu activitatea vreunui grup infracțional ori că ar fi fost generatoare de foloase materiale injuste”¹⁴⁹.

Mai mult decât atât, pot beneficia de liberare de răspundere penală, în acord cu prevederile art. 47, alin. (5) C. pen., doar membrii organizației criminale, nu și organizatorul/organizatorii sau conducătorul/conducătorii acesteia.

Studiul comparativ scoate în evidență faptul că doar într-un număr limitat de state (România, Republica Federală Germană) pot fi liberați de răspundere penală organizatorul/conducătorul organizației criminale.

În cele din urmă considerăm injustă omiterea incriminării ca infracțiune distinctivă a activității de participare în cadrul unei organizații criminale, or această activitate (de aderare și contribuire la activitatea unei organizații criminale) determină, *per se*, un pericol social sporit.

Privită în această lumină, circumstanța agravantă „de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală”, întâlnită în cadrul a 46 de componente de infracțiuni din partea specială a Codului penal, indică anume la gradul prejudiciabil major al infracțiunii în conjunctura comiterii acesteia anume de persoanele reunite în cadrul unei organizații criminale.

De asemenea, art. 5, alin. (1), lit. a), pct. ii) al Convenției Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate¹⁵⁰ indică fiecărui „Stat Parte adoptarea măsurilor legislative și a altor măsuri necesare pentru a atribui caracterul de infracțiune, dacă a fost săvârșită cu intenție: [...] ca infracțiuni distincte de cele care implică o tentativă de activitate infracțională ori consumarea acesteia: participării active a unei persoane care are cunoștință fie de scopul și de activitatea infracțională generală a unui grup infracțional organizat, fie de intenția sa de a săvârși infracțiunile în cauză: – activităților infrac-

146 Уголовное право. Особенная часть. Учебник / Под редакцией заслуженного юриста РФ профессора В.Н. Петрашева. Москва: Издательство „Приор”, 1999 г. стр. 314. (608 p.)

147 Decizia Colegiului Penal al Curții Supreme de Justiție nr. 4-lre-260/2014 din 18.12.2014. Dosarul nr. 4-lre-260/2014 (http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=632 accesat la 19.03.2019)

148 Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 10 июня 2010 г., № 12, "О судебной практике рассмотрения уголовных дел об организации преступного сообщества (преступной организации) или участии в нем (ней)", пункт . 10.

149 Decizia Înaltei Curți de Casație și Justiție a României nr. 1924/2014 din 04.06.2014. (<http://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=114775> accesat la 22.03.2019)

150 Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate nr. 2000 din 15.11.2000. În: *Tratate Internaționale*, 30.12.2006, nr. 35.

ționale ale grupului infracțional organizat; – altor activități ale grupului infracțional organizat, când această persoană știe că participarea sa va contribui la realizarea scopului infracțional sus-menționat”.

Așadar, legislația penală a majorității statelor lumii, dintre care Federația Rusă (art. 210, alin. (2) C. pen.¹⁵¹), Ucraina (art. 255, alin. (1) C. pen.¹⁵²), România (art. 367 C. pen.¹⁵³), Franța (art. 450-1 C. pen.¹⁵⁴), Germania (art. 129, alin. (1) C. pen.¹⁵⁵), Italia (art. 416 C. pen.¹⁵⁶), Marea Britanie (sect. 45, partea 3 a Actului Criminalității Grave¹⁵⁷), S.U.A. (§ 371 C. pen.¹⁵⁸), Australia (art. 51, alin. (1) C. pen.¹⁵⁹), India (art. 120 B C. pen.¹⁶⁰), Canada (art. 66, alin. (1) C. pen.¹⁶¹), China (art. 294 C. pen.¹⁶²), Japonia (art. 7 al Legii nr. 77/1991¹⁶³), Emiratele Arabe Unite (art. 186 C. pen.¹⁶⁴) etc., prevede răspundere penală separată pentru participarea la activitatea organizației criminale.

Astfel, într-o speță din practica judiciară a F. Ruse: „*L., în calitate de membru, și Ș., în calitate de conducător, împreună au luat decizia de creare a unei asociații (organizații) criminale în scopul comiterii infracțiunilor grave și deosebit de grave, pe teritoriul or. Korolyov și or. Lyubertsy, legate de circulația ilegală a substanțelor stupefiante. Astfel L. dirija comercializarea stupefiantelor pe teritoriul or. Lyubertsy*”¹⁶⁵. Astfel, acțiunile participan-

tului organizației criminale L. au vizat atât norma ce incriminează circulația ilegală a drogurilor în proporții deosebit de mari (art. 228.1, alin. (3), lit. a) C. pen. al F. Ruse), cât și participarea la organizația criminală (art. 210, alin. (2) C. pen. al F. Ruse).

De lege ferenda, propunem includerea faptei de aderare la o organizație criminală sau grup infracțional organizat, precum și participarea la activitatea acestora în poziția normei penale de la art. 284 C. pen., care va avea următorul conținut:

„(1²) *Aderarea la o organizație criminală sau grup infracțional organizat, precum și participarea, sub orice formă, la activitatea acestora,*

se pedepsește cu închisoare de la 1 la 5 ani”.

În ceea ce vizează semnele speciale ale subiectului infracțiunii de creare sau conducere a unei organizații criminale, norma penală de la art. 284 C. pen. nu implică calitatea de subiect calificat.

În sinteză, **subiectul infracțiunii de creare sau conducere a unei organizații criminale este persoana fizică, responsabilă, care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 14 ani.**

151 Уголовный кодекс Российской Федерации № 63-ФЗ от 13.06.1996. В: Собрание законодательства Российской Федерации, № 25, 17.06.1996.

152 Уголовный кодекс Украины. Законодательство зарубежных стран. Науч. ред. Тащий В.Я. и Сташис В.В. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

153 Codul penal al României nr. 286 din 2009, în vigoare din 01.02.2014. În: Monitorul Oficial al României, Partea I nr. 510 din 24.07.2009.

154 Уголовный кодекс Франции от 22.07.1992. Науч. ред. Л. В. Головки, Н. Е. Крыловой; пер. с фр. и предисл. Н. Е. Крыловой. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002 г., стр. 112.

155 Уголовное уложение (кодекс) Федеративной республики Германия: Текст и научно-практ. комментарий под ред. А.И. Рагога. Москва: Проспект, 2010 г. стр. 150.

156 Уголовный кодекс Италии, утвержден Королевским указом № 1398 от 19.10.1930 г., вступление в силу: 1 июля 1931 г. <https://wipo.int/ru/legislation/details/2507> (accesat la 02.09.2019)

157 Serious Crime Act 2015. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/9/contents/enacted> (accesat la 14.09.2019)

158 The Code of the laws of the United States of America of a General and Permanent Character, in force by 07.12.1925. Washington: Government Printing Office, 1926, updated to Public Law nr. 115-324, 17.12.2018.

159 Department of the Attorney-General and Justice. Northern Territory of Australia. Criminal Code Act as in force at 6 december 2018, p. 80-81.

160 The Indian Penal Code, Act nr. 45, adopted on october 6, 1860. <http://www.hyderabadpolice.gov.in/acts/Indianpenalcode1860.pdf> (accesat la 06.10.2019)

161 Criminal Code of Canada, (R.S.C., 1985, c. C-46), current to 06.12.2018. Justice Laws Website: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/> (accesat la 06.01.2019)

162 Criminal Law of the People's Republic of China. Order of the President of the People's Republic of China, nr. 83, promulgated by National People's Congress on 14.03.1997.

163 Act on Prevention of Unjust Acts by Organized Crime Group Members, nr. 77 of 1991. <https://www.oecd.org/site/adboecdanti-corruptioninitiative/46814471.pdf> (accesat la 08.10.2019)

164 Penal Code of United Arab Emirates. Federal Law No (3) of 1987. First Edition. Abu Dhabi: Judicial Department, 2011, p. 100.

165 Постановление Президиума Верховного Суда Российской Федерации от 17 октября 2018 г. Дело № 160-П18. (<https://vsrf.ru/lk/practice/cases> accesat la 21.03.2019)

UNELE ASPECTE ALE HOTĂRĂRILOR-PILOT ALE CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

Marcel DIMITRAȘ*
*Procuror-șef al Secției reprezentare în
procedurile non-penale și implementare CEDO*

Victoria BOLDESCO**
*Procuror în Secția
reprezentare în procedurile
non-penale și implementare CEDO*

ABSTRACT

The article deals with the pilot decision procedure, the approach of systemic and structural human rights violations in the ECHR jurisprudence.

Key words: *European Convention on Human Rights decisions; personal and private life; image right; right to identity; positive and negative obligations.*

De multe ori s-a spus că „CEDO este victima propriului succes”, sintagmă care se traduce prin aceea că atât numărul de cereri, cât și numărul de hotărâri pronunțate a crescut exponențial în ultimii ani. Ceea ce se spune mai puțin însă este, că marea parte a acestor cereri o constituie așa-zisele „cereri repetitive”, care își au originea într-o disfuncționalitate sistemică sau structurală la nivel intern.

În jurisprudența actuală, o problemă sistemică desemnează o situație care afectează, în principiu, un număr mare de persoane și rezultă nu din acțiunea sau inacțiunea unui stat, ci dintr-o prevedere legală sau practică administrativă defectuoasă și care necesită o modificare legislativă, însoțită de măsuri administrative și buget-

are adecvate. O problemă structurală este cea care rezultă dintr-o disfuncționalitate de sistem, de obicei ca urmare a insuficienței resurselor bugetare sau organizatorice.

Deși problema juridică este identică în toate aceste cereri repetitive, procesarea lor este cronofagă. Prin urmare, Curtea a trebuit să caute metode de procesare eficientă a acestui tip de cereri, printre care introducerea criteriilor de prioritate și a procedurii hotărârii-pilot.

Acordarea de prioritate anumitor cereri, care a debutat în 2009 prin modificarea articolului 41 din Regulamentul Curții, s-a impus ca o necesitate deoarece, trecerea de la sistemul anterior de examinare a cererilor în ordine cronologică la noul sistem de examinare bazat pe șapte categorii de prioritate permite Curții să examineze cererile în funcție de importanța și caracterul

* m.dimitras@procuratura.md

** v.boldesco@procuratura.md

lor urgent, pentru ca cererile care privesc încălcări grave ale drepturilor omului să fie examinate mai rapid.¹⁶⁶

În aceste șapte categorii de prioritate se regăsește pe poziția a doua (după cererile urgente) hotărârea pilot sau de principiu. Așadar, în cazul în care numeroase cereri întemeiate pe aceeași problematică sunt introduse în fața Curții, aceasta poate decide să soluționeze una sau mai multe dintre ele cu prioritate în procedura hotărârii-pilot.

Procedura hotărârii-pilot a fost concepută ca o metodă prin care să se permită identificarea problemelor sistemice sau structurale, care stau la baza cererilor repetitive și prin care să se impună statelor vizate soluționarea problemelor respective. În cadrul acestei proceduri, Curtea nu are doar funcția de a se pronunța dacă a existat sau nu o încălcare a Convenției într-o cerere dată, ci și de a identifica problema sistemică sau structurală și de a oferi guvernului vizat indicații clare privind măsurile pe care acesta trebuie să le ia pentru remedierea problemei.

Statului vizat îi revine însă rolul de a alege, sub supravegherea Comitetului Miniștrilor din cadrul Consiliului Europei, modalitatea în care își va îndeplini obligațiile în conformitate cu articolul 46 din Convenție (care privește efectul obligatoriu și executarea hotărârilor).¹⁶⁷

Una dintre caracteristicile esențiale ale procedurii hotărârii-pilot constă în faptul că permite Curții suspendarea – sau „înghețarea” – pe o anumită perioadă a cererilor care fac obiectul procedurii, cu condiția ca guvernul în cauză să ia rapid măsurile interne necesare pentru a se conforma hotărârii. Cu toate acestea, Curtea poate relua examinarea cererilor suspendate de fiecare dată când interesul administrării justiției o impune. Curtea folosește însă această procedură cu destul de multă flexibilitate, deoarece nu orice grup de cereri repetitive se califică pentru un tratament în procedură-pilot și nu orice grup de cereri poate fi „înghețat”, mai ales dacă intră în categoria încălcărilor foarte grave ale drepturilor omului.

Prima hotărâre pilot a fost pronunțată în cauza *Broniowski c. Poloniei* (22 iunie 2004). Această hotărâre fost urmată de *Hutten-Czapska c. Poloniei* (19 iunie 2006), *Burdov c. Rusiei* (nr. 2) (15 ianuarie 2009), *Olaru și alții c. Republicii Moldova* (28 iulie 2009), *Yuriy Nikolayevich Ivanov c. Ucrainei* (15 octombrie 2009), *Suljagic c. Bosniei și Herțegovinei* (3 noiembrie 2009), *Rumpf c. Germaniei* (2 septembrie 2010), *Maria Atanasiu și alții c. României* (12 octombrie 2010), *Greens et M.T. c. Regatului Unit* (23 noiembrie 2010), *Athanasiou și alții c. Greciei* (21 decembrie 2010).

În februarie 2011, Curtea a introdus în Regulamentul său un articol nou, care clarifică modul în care aceasta

soluționează potențialele încălcări sistemice sau structurale ale drepturilor omului (articolul 61). Luând în considerare experiența dobândită de Curte în aplicarea acestei proceduri în cauzele citate mai sus, noul articol instituie un cadru normativ clar pentru hotărârile-pilot.¹⁶⁸

Ulterior, Curtea a pronunțat destul de multe hotărâri-pilot în conformitate cu art. 61 par. 3 din regulamentul Curții, care conțin în dispozitiv natura problemei sistemice și tipul măsurilor pe care statul respectiv va trebui să le adopte: *Dimitrov și Hamanov c. Bulgariei și Finger c. Bulgariei* (10 mai 2011), *Ananyev și alții c. Rusiei* (10 ianuarie 2012), *Ümmühan Kaplan c. Turciei* (20 martie 2012), *Michelioudakis c. Greciei* (3 aprilie 2012), *Kurić și alții c. Sloveniei* (26 iunie 2012), *Manushaqe Puto și alții c. Albaniei* (31 iulie 2012), *Glykantzi c. Greciei* (30 octombrie 2012), *Torreggiani și alții c. Italiei* (8 ianuarie 2013), *M.C. și alții c. Italiei* (3 septembrie 2013), *Gerasimov și alții c. Rusiei* (1 iulie 2014), *Ališić și alții c. Bosniei și Herțegovinei, Croației, “Fostei Republici Iugoslave Macedonia”, Serbiei și Sloveniei* (16 iulie 2014).

Alături de hotărârile-pilot, Curtea a dezvoltat și o sub-categorie, nu de mai mică importanță, dar mai numeroasă, a hotărârilor semi-pilot. Diferențele dintre cele două categorii sunt minime și mai degrabă procedurale (hotărârile nu sunt descrise ca fiind hotărâri-pilot, includ natura problemei sistemice/structurale, dar nu și măsurile generale pe care statul trebuie să le ia, lăsându-le la alegerea acestuia, și nu suspendă, de regulă, examinarea cererilor repetitive), obiectivele fiind relativ aceleași, cel mai important fiind să identifice problema sistemică/structurală în cauză pentru a facilita rezolvarea acesteia pe plan intern.

Câteva exemple de astfel de hotărâri sunt: *Kauczor c. Poloniei* (3 februarie 2009), *Driza c. Albaniei* (13 noiembrie 2007), *Gulmez c. Turciei* (20 mai 2008), *Sarica și Dilaver c. Turciei* (27 mai 2010).¹⁶⁹

Procedura hotărârii pilot este una recentă, dar succesul acesteia în diferitele state membre ale Consiliului Europei a fost confirmat de către Curte prin închiderea procedurii pilot și prin pronunțarea unor hotărâri sau decizii posterioare hotărârilor-pilot, prin care constată amplexarea reformelor legislative ce au urmat unor astfel de hotărâri pilot. Eșecul procedurii, mai precis, lipsa de reactivitate a statului vizat pentru rezolvarea problemei în cauză a fost sancționat de către Curte într-o serie de hotărâri sau decizii posterioare hotărârilor-pilot.

¹⁶⁶ www.echr.coe.int

¹⁶⁷ www.coe.int

¹⁶⁸ https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf

¹⁶⁹ https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/eu_human_rights_convention.html

Editură și tipar:

„Sinectica-Com” SRL,
str. Onisifor Ghibu, 9/1,
tel.: (022) 20-27-15

Adresa redacției:

Republica Moldova, MD-2001, mun. Chișinău,
bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, 73,
tel.: (022) 828-373, (022) 828-375
e-mail: revist@procuratura.md
www.procuratura.md/md/RP/

9 772587 360006 >

© Procuratura Republicii Moldova, 2019

